

Registered under Act No. XXV of 1867.

HILL DIALECTS, OF THE KUMAUN DIVISION.

पर्वतीय भाषा प्रकाशक।

UNDER THE ORDER OF THE GOVERNMENT N. W. P.
AND OUDH.

Compiled

BY

PANDIT GANGA DATT KPRETHI,
RETIRIED DEPUTY COLLECTOR,
ALMORA.

Author of

1. Notes on the people of the Garhwal district.
2. Precepts for this world and the next.
3. Improvement of agriculture in the hills.
4. Proverbs and Folklore of Kumaun and Garhwal.
5. Privileges and duties of Land-lords and cultivators of the Kumaun Division.
6. Translator of the book of Esther into the central (Almora) hill dialect.

Printed by

MUNSHI SADANAND SANWAL,
Editor Almora Akhbar,
Debating Club Press, Almora.

1st JUNE 1900.

First edition 1000 copies.

1900

This Book is dedicated by Kind permission

To

Colonel E. E. GRIGG,

Commissioner Kumaun Division,

as a token of gratitude for his patronage of learning and literature,

and the benefits received from his good administration of the

DIVISION.

1/10/1897.

PREFACE.

I have at different times been urged, by those who take an interest in such matters, to collect specimens of the various dialects spoken in the Kumaun and Garhwal hills. The present publication is an attempt to lay before the learned, a variety of these hill dialects.

None of them possess any literature of their own. My plan, therefore, has been to have a simple folk-tale translated into 17 distinct dialects, so that their differences may be easily compared. I have also given the same story in standard Hindi, and in English, to aid the reader in comparing it with the transliteration in each dialect.

These differences in the speech of the people may be referred, both to locality and to race. They consist very largely of varieties in accentuation, and etymology, and thus resemble the distinctions that might be observed in a country like England, where the people all speak one general language with local variations. The general hill-dialect likewise is not an exception. At the same time the differences of race and caste found in the large and diversified area of the hill province, are shewn in other and more important respects.

I have selected for specimens the dialects only of those important and renowned parts and specific races of the country, which differ vastly from those of others, though every dialect changes its accents little or more, according to the proportionate distance of one part of the same locality and race from those of the others. For instance, the dialect of Almora is generally spoken with some local differences of accentuation, by the people of all classes of parganna Baramandal, in which the town is situate, as well as by those of other pargannas of the Almora and the

(II)

Naini Tal districts. Hence the details of such pargannas have not been separately given here. This state of things also applies to the dialect of Srinagar, the only town of the Garhwal district situated in Parganna Dewalgarh. The dialect of this Parganna is generally spoken by the people of all other pargannas of the district, with some local variations, excepting those which have been given here separately, in consequence of their vast differences from the others. This remark also applies to the dialect of Tihri, the capital of Independent Garhwal.

It would not be out of place to insert the opinion of Mr. G. A. Grierson I. C. S., C. I. E. on special duty, Linguistic Survey Home Department India regarding this book.

"Allow me to thank you for the advance-sheets of your work on the dialects of the Kumaun districts. It will be a valuable contribution to our knowledge of the Indian vernaculars, and will be of special use to me. May I suggest that, in your preface, you should state very clearly in what part of the country each dialect is spoken, and by what classes."

The Dums, (low castes *i.e.* masons, Carpenters, Blacksmiths, Shoe-makers, Tailors etc.), though residing in the same country, speak the hill-dialect with peculiar accentuation and wrong etymology, so their dialect also finds a separate place in this book for comparison.

A good many families, consisting of the commissioned and non-commissioned retired Gurkha officers and soldiers, have permanently settled, as cultivators, in this district, and mostly in parganna Shor. Under the circumstance the specimen of the Gurkha dialect is also given.

Many families of the Dotyals, residents of the Province of Doti, a Nepalese territory, contiguous to Parganas Shor, Kali Kumaun, and Darma of the Almora District, have

(III)

permanently settled in Patti Barabisi, **Pargana Shira**, under the farm of the Nepalese Rajbar who holds several villages in proprietary tenures in that Pargana. Besides many Dotyals have also settled all over the Division as traders, contractors and labourers. Hence the Dotyali hill dialect is also given here for comparison.

The dialect of the Marchhas, (residents of the Niti and Mana passes) of the Garhwal district, and that of the Shawkas, as they are called, living in the Byans and Chaudans passes, in the Almora district, are unintelligible to an ordinary hill man. I have therefore given the former as a specimen dialect. As the people constantly trade with the Thibetans their dialects mostly assimilate to that of Thibet.

The Bogsas, who claim to be Pawar Rajputs, and to have come from Banbasa (Oudh), and settled in the Tarai district, at the request of the Kumaun Raja, as defenders of his country from the foreign invaders, speak a strange dialect which is but an admixture of the plains and hill dialects.

The Tharhus, who are said to be the descendants of an ancient Chitoor Rana, and who appear to have arrived and settled in the Tarai district later than their brethren or comrades, the Bogsas, speak a dialect which with some variations resembles more the plains dialect than that of the hill.

The Bhabar tract (Kumaun) is, no doubt, peopled by the various tribes of the Almora and the Naini Tal districts, but the residents of this part of the country have made many changes in their dialect both as regards peculiar etymology and accentuation. The etiology of this change is to be attributed to their long and permanent residence in the Bhabar, far removed from their original home and

(IV)

its associations, where they are in close contact with their neighbours, the people of the plains and the Tarai. Hence the specimen of this dialect is also embodied in this book.

The strange dialect, like the chirping of birds, of the Rajis (wild men as they are known to be) is quite unintelligible to hill men, and has been purposely omitted. First because they are of migratory habits always haunting the jungles of parganna Askot and the Nepal territory, living on wild roots vegetables, animals and fish etc., and very seldom coming to populous places. Secondly because they generally shun the presence of civilized people.

I venture to express the hope that this effort will be kindly received as a contribution to the Ethnology of India, and an endeavour to rescue interesting survivals of the past from the corroding touch of time and rapid change.

I am obliged to the experts, who translated the folk-tale into their respective dialects, and also to those who took care to have them translated by careful experts and sent to me.

I am greatly indebted to Pandit Purushotam Joshi, the retired Munsarim of the Tarai district, a learned and intelligent man from whom I received a good deal of help in the compilation of this book.

It is rather difficult generally for a foreigner to express the actual pronunciation of the hill words in English characters, and so I have adopted the rule laid down by Mr. Duncan Forbes in his Hindustani Grammar (vide pages 136 to 137).

Table of the Vowels:—

Hindi. ए. आ. इ. ई. उ. ऊ. औ. ओ. औः अः

Equivalent. a. å. i. ï. u. ú. e. ai o. au. an. ah.

Table of the Consonants:—

Hindi. क. ख. ग. घ. ङ. च. छ. ज. झ. ञ.
Equivalent. ka. kha. ga. gha. na. cha. chha. ja. jha. yna.

Hindi. त. ठ. ड. ढ. ण. त. थ. द. ध. न.
Equivalent. ṭa. ṭha. ḍa. ḍha. ḋna. ta. tha. da. dha. na.

Hindi. प. फ. ब. भ. म. य. र. ल. व. स.
Equivalent. pa. pha. ba. bha. ma. ya. ra. la. wa. sa.

Hindi. ष. ण. ह. ख. च. ञ.
Equivalent. sha. sha. ha. ksha. tra. gnyā.

Every consonant in Hindi is supposed to be followed by a vowel, unless marked as क्. when no other vowel is expressed the short “a” sound (like “u” in fun) is understood. Thus क = ka.

The meaning of a pure local hill word is also given in a foot-note, denoted by a serial number in the Hindi version of the dialect, with the view of making the same intelligible to a foreigner.

KAPINA; ALMORA,
1st October 1897.

G. D. U.

ERRATA.

Page 1	Line 33	daughtr	read	daughter
„ 18	„ 1	Almora	„	Shor
„ 19	„ 1	Champawat	„	Shor
„ 20	„ 1	Champawat	„	Shor
„ 94	„ 21	दृद,	„	दृद्ध,

CONTENTS.

		Page.
Story or folk-tale in English.....		1
,, in Hindi.....		3
,, in the Almora (Kumaun) hill-dialect in Nagri character and its transliteration.....		6
,, in the Champhawat (Do.)	Do.	Do.
,, in the Shor (Do.)	Do.	Do.
,, in the Pali Pachhaun (Do.)	Do	Do.
,, in the Johar Bhot (Do.)	Do.	Do.
,, in the Danpur (Do.)	Do.	Do.
,, in the Gorkhali (Do.)	Do.	Do.
,, in the Dotyali (Do.)	Do.	Do.
,, in the Almora Dums' (Do.)	Do.	Do.
,, in the Srinagr (Garhwal)	Do.	Do.
,, in the Tihri (Do)	Do.	Do.
,, in the Lohba (Do.)	Do.	Do.
,, in the Malla Dasoli (Do.)	Do.	Do.
,, in the Niti Mana Marchha (Do.)	Do.	Do.
,, in the Bogsa (Tarai)	Do.	Do.
,, in the Tharuwa (Do.)	Do.	Do.
,, in the Bhabar (Do. or Naini Tal) Do.		Do.

The rival wrestlers of the east and the west.

The Meeting of the Eastern with the Western hero.

Once upon a time there lived two renowned heroes, one in the extreme east and the other in the extreme west. Each of these so envied the other that even the mention of the one inflamed the other's heart. They lived at a distance of 12 years' journey apart. Once the eastern hero was impelled to test the muscular strength of the other, so he started from his home with a supply of necessary provisions, *Satū*, (the flour of parched grain) for the purpose. He arrived at noon at a long, broad, and deep lake, into which he threw all the *Satū* he had in order to soak it. When saturated the *Satū* was devoured by him along with the water of the lake. Then he slept under the shade of a neighbouring tree. In the meantime, according to their wont, all the wild animals of the jungle came to the lake to drink water. Finding no water in it, they left the place in search of water going to other parts of the jungle. After that a wild elephant came in and plunged his trunk into the lake to find water, but, as there was no water left in the lake, he shrieked aloud furiously, which awoke the hero from sleep.

Enraged at being thus disturbed, the hero caught hold of the trunk of the elephant, and flung him away into the court-yard of the western hero, where his daughter was husking rice at the time. She, being frightened at the sight of the strange animal, fled away to her mother, who came out, and, seeing the strange animal, put it in her pocket to shew to her companions. Immediately after this the eastern hero arrived there, having travelled the 12 years' journey in a few hours, and not finding him at home enquired from his daughter the whereabouts of her father. She said that her father (the western hero)

had gone to a certain high mountain peak to cut firewood twelve years ago, and advised him to go there. So the eastern hero started for the place (*Dhúrā* or high mountain peaks) and met him on the road coming to his home carrying on his head a mountain of firewood consisting of huge trees pulled up with their roots. The eastern hero went behind him and catching hold of his load obstructed him, but the western hero extricated his load and pushed on, and on looking back and seeing the eastern hero said, "O, eastern hero, I heard of you a long time ago, and had a great longing to see you. I am very glad that I have seen you today. Let us fight now to see which of us is the stronger." To this the eastern hero replied, "We are in the jungle now, there is no one here to witness the result of the contest. Let us go to some populous place and engage there."

Then they went on towards some villages, and on their way met with an old woman whom they requested to see their combat, but she told that she would see their fight after she had given bread to her grandson, who was grazing cattle in a jungle. Saying thus she took up both the heroes, together with the load of fuel, on her shoulder, and went to give food to her grandson.

When her grandson had taken his meal the heroes prepared for their combat; but he, to their amazement, placed the old woman (his grandmother) together with the two heroes and the load of fuel, in the fold of the sheet he had wrapped round his body, and started homewards. Just then a high wind arose, which drifted him away with the old woman, the two heroes, and the firewood, like a bit of grass, and caused them to penetrate the eye of a woman who was husking rice in company with another. She asked her companion to pull the foreign thing out of her eye, but the latter refused to do so unless the former gave her the article to be taken from her eye. To this the first one consented. So the other woman,

after having extracted the stuff (the old woman, her grandson, cattle, and the two heroes together with the load of firewood wrapped up in the sheet of her grandson) put it in her pocket as a curiosity. At night she showed it to her husband, who, after satisfying his curiosity with the strange creatures, told his wife to give them to his cat for food. This command of the man so frightened the woman, her grandson, and the heroes, who were used to boast of their respective prowess, that they were quite mortified and humiliated, and began to consider themselves the least creatures of the world, and repent for what they had done. Then, after having obtained their release from the man and his wife, with great humiliation and entreaty, they started for their respective homes. Each of them informed his own kinsmen, neighbours, and relations of what had happened to them.

They all then, after having concluded that they were the least creatures of the world, offered their thanksgiving to Almighty God and prayed "O, God we are all mean creatures of thy making." No man ought to be proud of any thing in this world, saying that one is greater than another. We are all like worms in the sight of God.

In Hindi.

पूर्ब और पश्चिम के सूरबीरों का मिलन

एक समय में दो विद्युत सूरबीर थे, एक पूर्वदिशा के कोने में दूसरा पश्चिम दिशा के कोने में रहता था, एक का नाम सुनकर दूसरा जल्भव जाता था, एक के घर से दूसरे का घर १२ बर्ष का मार्ग चलना पड़ता था। एक दिन पूर्व के बीरके मन में यह तरङ्ग उठो कि पश्चिम वाले बीर के बल की परिस्था करनो चाहिये। अपने घर से सातु का थैला लेके जिसकी आवश्यकता मार्ग चलने में थी चलांदया, दो पहर तक चलता रहा, मार्ग में उसको एक बड़ा लम्बा चौड़ा

Hindi continued.

और गहरा ताल मिला, उसने अपने खाने के सत्रु ताल में डाल्दिये; जब सत्रु भीग चुके वह सत्रुवों को सब पानी समेत खाय गया, और उसो के समोप एक बड़े छक्के के तखे जा कर सिय रहा। इस बीच उस धोरे के बनचारी जम्हु अपने नियमानुसार उस ताल में पानो पीने के लिये आए, देखा तो ताल खाला पड़ा है, तब दूसरी ओर पानो की खिाज का चलेगये। इसके पीछे एक बन हाथो भो पानो पीने की उसी ताल में आया अपना सून्द पानी लेने का ताल में डाला, पानो नहीं मिला तो क्रोध में आकर एक बड़ी भयानक चिंघाड़ी छोड़ी जिस से उस बोर की निन्दा खुल गई। बोर की निन्दा नाश का महा क्रोध उत्पन्न हुआ और उसी क्रोध वश हाथो का सून्द पकड़कर पश्चिम शिवासी बोर के आंगन में फेंक दिया। उस आंगन में बोर को बेटो उस समय धान कूटतो थी, हाथो का अद्भुत प्रकार का कोड़ा जान कर भयसे अपनो माता के निकट भीतर की भाग गई; तब उस की माता बाहर आई, हाथो का एक नए प्रकार का कोड़ा जान कर अपनी सखियों को दिखाने के लिये कोख्ख में रख लिया। इस के अनन्तर उसो दिन पूर्व का बोर भी १२ वर्ष का मार्ग घड़ियों में चल के पश्चिम के बोर के घर पहुँचा, उसको पुत्रो से पता बोर का पूछा, पुत्रोने कहा मेरा बाप १२ वर्ष हुये लकड़ी लाने को पहाड़ के ऊपर गया है, वहीं जाओ और उस पर्वत का मार्ग बतलायदिया। जब पूर्व का बोर पर्वत को जाता था पश्चिम का बोर भी सब वन के बड़े २ छक्के जड़ों समेत उखाड़ के उनका बड़ा भारी बोझ पर्वत के समान मूल में रखके अपने घर को आता था, मार्ग में भेट होगई; तब पूर्व का बोर उस के पीछे गया, और बोझ को पीछे से खींच रोक दिया, जब पश्चिमके बोरने जाना तो बिशेष बल से बोझ निकाल के अगाड़ी चलाया, और पीछे देखकर कहा कि “अरे पूर्वके बोर, मैने तेरा नाम पहिले से सुन रखा था तेरे सङ्ग मेट करने को बड़ी दृच्छा थो, आज मिलजाने से बड़ो प्रसन्नता

Hindi continued.

हर्द, अब तुम और हम युद्ध कर देखें कि कोन बलवान है”। पूर्व के बीरने यह उत्तर दिया, “यहां बन है, हम सोनीं के जय विजय को कोन जानेगा, बस्तो में चलकर युद्ध करेंगे”।

सहमत होकर दोनों बस्तो को गये। मार्ग में उन को एक बुढ़िया मिलो, दोनों ने बुढ़िया से कहा तुम हमारा युद्ध देख के परोक्षा करदो, बुढ़िया ने कहा, “मेरा प्रिया गाय भैस चुगाने का बन में गया हँथा है, उसे रोटी देने जाती है”, पोहों तुम दोनों का युद्ध देखूँगो”। इतना कहकर बुढ़िया ने दोनों बीरों को लकड़ी के बीभ उपने कम्पेपर रखलिया, और अपने प्रियों के निकाल कर उसे रोटी देहिया।

जब वह दोनों बीर वहां युद्ध करने को प्रस्तुत हुए तो उस बुढ़िया के प्रियों ने बुढ़िया और अपने गाय भैस और दोनों बीर और लकड़ी का बीभ अपनों गाती अर्थात् बगल के कपड़े में रखलिया, और अपने घर को छला। इस अवसर में बड़े बेग से आंधो चलो, बुढ़िया का प्रिया उस आंधो में उड़ के एक ऐसो ठोर पहुँचा जहां दो छियां धान कूटती थीं, और एक खोंची के आंख के भीतर बूँद अर्थात् घास के तिनके की नाईं चुस पड़ा। उस खोंची ने दूसरी से कहा, “मेरो आंख में तिनका चुस पड़ा है, निकाल हे”। दूसरी खोंची ने कहा, “जो वह तिनका मुझे देदेगो तो निकाल देती है”। पहली खोंची ने इस बात को खोकार किया। तब दूसरी खोंची में तिनका अर्थात् बुढ़िया का प्रिया, और बुढ़िया, गाय भैस, लकड़ी का बीभ, और वह दोनों बीर, निकाल कर अपने खलीता में रखलिये। इसके पीछे राजि को खलीता से निकाल अपने पति को हिँचायें, पति ने कहा, इन सब कोडों को हमारी बिज्जो को देदो वह सब खायेंगे। इन बातों को देख सुन के दोनों बीर और बुढ़िया और उसका प्रिया बहुत भयभीत होकर कांपने लगे, और सब अपने अपने को मंसार की सब बस्तुओं में से सब से क्लोटा जानके पक्षताय कर हाथ जोड़ बिनती कर उस खोंची और

Hindi continued

छस के पति से कुटकारा लिया, और अपने घरों को पथान किया। अपने घरों में पहुचकर एक एक ने यह सारा छृत्तान्त अपने घरवालों और पड़ोसियों और अपने मित्रों से कहा।

सब कोईने अपनेको तुच्छ समझके परमेष्ठवर का धन्यवाद किया, और कहा, “हे परमात्मा! हम तेरो सृष्टि में सबसे क्लीटे हैं।” इस संसार में किसी बात का अभिमान मनुष्य मात्र को करना नहीं चाहिये। एकसे एक बड़ा और एकसे एक क्लीटा है, परमेष्ठवर की सृष्टि में हम सब कोडिंग के समान हैं॥

Almora (Kumaun) dialect.

पूरब पश्चिम का पैकन की भेट।

की समय में हो नामि पैक (1) एक पूरब दिशा का कुण में दोहरा (2) पश्चिम का कुणा में रौंकिया, याक को नाम सुणि बेर दोहरा रीस में भरियो रौंकिया, हैर एका का घर बठि दोहार को घर १२ वर्ध को बाटो टाङ (3) किया। एक दिन पूरबा का पैक ले आपणा मन में ठारी कि पश्चौं का पैक को तराण (4) कतुक (5) क परखणा चैक्छ। आपणा घरबठि सामल (6) का लिजिया (7) सातुको थैलो, जो बाटा झणि (8) चैक्किया, लीबेर बाटा लागो। दोफरि (9) जालक (10) हिटो (11), तब बाटा में उर्देकणि (12) येक बड़ी लाज्जा चाकलो गैरा तलौ मिलो, उर्देजे आपणा खाणीय सातु तलौ में खिति दिया (13)। जब सातु भिजिगया सब सातु पाणि समेत खैगदो, फिरि उर्द तलौ का नजोक एक बड़ी बोटा (14) का तलौ जैबेर शिण पड़ि गया (15)। येतुकै में (16) उर्द तलौ का नजीका का बणका मिरग आपणी बाण (17) ले तलौ में पाणि पिण सें आया देखन त तलौ

1 Hero. 2 Another. 3 Distant. 4 Muscular strength. 5 How much. 6 Provision for a journey. 7 For. 8 For. 9 Noon. 10 Until. 11 Walked. 12 To. 13 Throw. Flung. 14 Tree. 15 Slept. 16 In the mean time. 17 Wont. Habit.

Almora (Kumaun) dialect, continued.

सुकि गङ्ग। तब हिंहरि ठोर पाणि ढुनश हुणि नसिगया (18)। ये माथ (19) एक बण हाति सै (20) पाणि पिण सें (21) उई तलौ मै आयो, आपणो सून (22) पाणि पिण हुणि तत्तान डालो (23), पाणि नि पायो त रीसा का मारिया (24) बड़ो चिल्हाट करो, जैसे उई यैक कि नीन टुटि गई।

पैक कणि बड़ि रीस आई उईसे हाति को सून पकड़ि बेर पक्कों का रैनेर पैका का पटांगण (25) मै खितिदियो। उई पटांगण मैं पक्कों का पैक कि चिलि उई बख्त धान कुटण लागिरेकि, हातिकण अनेकों किंडों देखिवेर डरा का मारिया आपणि इजा (26) थे (27) भितर भाजि गई। तब उइ कि म्हौतारि (28) भेर (29) थे। हाति कणि अनोखो किंडों समजिवेर आपणि दगडियन (30) कणि देखेल सुं आपणि खलिद (31) मैं धरि लियो। पक्का उइ दिने पूरब का पैक सै १२ बर्ष को बाटो। धड़िन मैं हिटिवेर (32) पक्कों का पैका का घर पुजो (33), उद्वाक चिलि थे पैक को पतो पुछो। चिलिसे कयो, “म्यरा बैज्यु लाकड़ा काटणहुणि धुरा (34) जैरई”, १२ बर्ष हैगई”। पूर्वो का पैक सै धरहुणि जाण लागिशक्यो बाटा मैं द्वीनकि भेट हैगइ। पक्कों का पैक सारा बणा का रुख्न (35) कणि, जो बाड़ा बाड़ा क्षिया, जाड़ैबटि (36) उपाड़िवेर उनरो बड़ो भारि पहाड़जसो बोजो आपणा खुरारा (37) मैं धरिवेर आपणा धरहुणि ल्यूण लागि दैक्षियो। पूरब का पैक उइ का पक्किन बठि गयो, उइ को बोजो पक्किन बठि खैचि बेर रोकि दियो। तब पक्कोंका पैक से बड़ो जोर लगायो, आपणो बोजो अधिन लगायो, पक्किन देखिवेर कयो, “अरे पूरबाका पैक ! मैंने तेरो नौ (38) पैलोबटि सुणि राख्छियो, से दगड़ि (39) भेट करनकि बड़ि

18 Went away. 19 After this. 20 Too. 21 For. 22 Trunk. 23 Plunged.

24 Having been overcome. 25 Court-yard. 26 Mother. 27 To. From. 28 Mother.

29 Out. 30 Companions. 31 Pocket. 32 Having walked. 33 Arrived at.

34 High Mountain. 35 Trees. 36 From. 37 Head. 38 Name. 39 With.

Almora (Kumaun) dialect, continued.

इस्का हि, सो आज भेट हैपड़िछ, बड़ि खुसि भैछ । आव तुम हम लड़े करिवेर देखूँ हम होनमें को बड़ो छ ॥” पूरबाका पैकले कयो, “आ बण में हमरो हार जोत कणि को जाणलो, गौं (40) में जैवेर लड़ला ॥”

तब होये गौहुणि बाटालागा । बाटामें उननकणि एक बुड़िया मिलि, होनले बुड़िया यैं कयो तुम हमरि लडाइ देखि दिय, बुड़ियाले कयो, “मेरो नाति गीरु भैसन चरण हुणि बण जैरछ, उइकणि द्राटा (41) दिण जाहु, फिरि तुमरि अंवाल भिड़ि (42) देखुलो ।” यतुक (43) कैवेर बुड़ियाले होये पैक और लाकड़ को बोजो आपणा कानामें धरिवेर आपणा नाति ये गई, उइकणि द्राटा दिया ।

जब यों हो पैक बां (44) लड़न सों तयार भया, तब बुड़िया का नातिले बुड़िया, और गोरु भैसा, लाकड़ को बोजो सुधा (45) होये पैक, आपणि गाति (46) में धरिलिया । आपणा घरहुणि बाटालागा । येतुकी में आंधि लागि, उर्हे आंधि में उड़िवेर एक एसि ठौर पुजो कि जां हो स्यैणि (47) धान कुटण लामिरैछिन, और एक स्यैणिका आंखा भितर पैठिगयो (48) । उइ स्यैणिले ह्वाइरि थे’ कयो, “म्यारा आंखा में भाड़ (49) प्रैठि गङ्ग, गाड़ि दे (50) । दोसरिले कयो, “जो उ भाड़ मैकणि दोटेखोत गाड़ि थूँलो ।” तब पैलि स्यैणिले कयो, “आहु (51) लो लोलिये” । दोसरि स्यैणि ले भाड़-बुड़िया, और उइको नाति, गीरु भैसा, होये पैक, लाकड़ का बाजासमेत-आंखा है निकालिवेर आपणि खल्दि में धरिलिया । फिरि राता का बखत आपणि खल्दि में है गाड़िवेर आपणा खवेन (52) कणि देखाया । उइलेकयो यों सब कोडा हमरा बिरालु (53) कणि हो दे, उ सब खैलेलो । इन बातन देखि मुणिवेर होये पैक बुड़िया और उइको नाति भौत डरा, घबरैवेर कामण्पैठा । तब सबनले आपूँ आपूँ कणि ये संसार कि सब बस्तुनमें है सबन है नानो (54) जाणिवेर अद्वैत पक्षतै हात जोड़ि बिन्ति करि

40 Village. 41 Bread. 42 Duel. 43 So much. 44 There. 45 Including.

46 Lap of a sheet. 47 Women. 48 Penetrated. 49 A bit of grass. 50 Pull it away.

51 Yes, very well. 52 Husband. 53. Cat. 54 Least creature,

A'mora (Kumaun dialect, continued).

उह स्थैणि आर उ का छोः ये' क्षे.डै.वे (५५) आप्ण घरहृषि गया।
अपणि घरनमें जैवर याक याक ले यो मार बात आपणा घरकारन (५६)
ये' आर पडौमिन और आपणा इष्ट मिच्चन ये' क्षैन (५७)।

मबनले आपूं कणि नानी ममभिवैर परमेश्वर कर्णि धन्यबाद दोवैर
कयो, “हे परमेश्वर! हम तेरि सृष्टिमें मबनहै नाना कुँ”। ये मंसारमें
के ब्रात को घमण्ड के मनुष्य कर्णि करण्णा निचेन (५८)। येक है एक
टुलि एक है एक नाना कुँ। परमेश्वरकि सृष्टि में हम सब किड़ना का
छराकर कुँ।

55 Having obtained their release. 56 Kinsmen. 57 Said. 58 Ought not to.

Transliteration of the Almora (Kumaun) dialect.

Púraba Pachhoñ ká paikana kí bhieta.

Kai samaya me dwi náni paika, eka Púraba dishà ká
kuñá me doharo Pachhoñ ká kuñá me, raunçchhiyá, yáka
ko náma suni bera doharo rísa me bharíyo raunçchhiyo,
haura eká ká ghara bañi dohara ko ghara bára barasa ko
baño tárha chhiyo. Eka dina Púrabá ká Paika le ápaná
maná me thári ki Pachhoñ ká Paika ko tarána katuka ehha
parakhañó chainchha, ápaná ghara bañi sámalá ká lijiyá
sátu ko thailo, jo báta huñi chainchhiyo. libera báta lágo.
Dophari jáleka hiñ, taba báta me uí kají eka bárho
lámo chákalo•gairo talau milo, uile ápaná kháñiya sátu
talau me khiti diyá. Jaba sátu bhiji gayá saba sátu pání
sameta khai gayo. Phiri uí talau ká najika eka bárho
boñá ká talí jaibera shiñá parhigayo. Yetuka me uí talau
ká najíká ká bañá ká miraga ápaní báñá le talau me pání
piñá son áyá, dekhana ta talau suki gachha; taba dohari
thaurá pání dhunañá huñi nasi gayá. Ye mátha eka bañá
háthi lai pání piñá son ui talau me áyo, ápanó súna pání
piñá huñi talauna hálo, pání nipáyo ta risá ká máriyá bárho

Almora (Kumaun) dialect, continued.

chillàṭa karo, jaile uí Paika ki nína ṭuṭi gai.

Paika kanī barhi rísa ái, úile háthi ko sūna pakarhi bera pachhoṇ ká raunera paiká ká paṭāṅgaṇa me khiti diyo. Uí paṭāṅgaṇa me pachhoṇ ká paika ki cheli uí bakhata dhána kuṭaṇa lági rechhi, háti kanī anaukho kirho dekhi bera dárá ká máriyá ápani ijá then bhitará bháji gai, taba uiki mbautári kháira ái, háti kanī anaukho kirho samaji bera ápani dagarhiyana kanī dekhauná sun ápani khaldi me dhariliyo. Pachhá uí dinai Púraba ko Paika lai bára barsa ko báṭo gharhina me hiṭibera Pachhoṇ ká Paiká ká ghara pujo, uiki cheli then paika ko pato puchho, cheli le kayo, “myárá baujyu lákárhá káṭaṇa huṇi dhurá jai raín, bára barsa hai gain.” Purabá ká paika le dhurá ko báṭo bataimango, cheli le batai diyo. jaba u paika dhurá huṇi jáṇa lági rachhiyo bátá me dwíñaki bheṭa haigai. Pachhoṇ ko paika sárá baṇá ká rùkhana kanī, jo bárhá bárhá chhiyá, járlai baṭi upárhi bera unaro barho bhári pahárha jaso bojo ápaṇá khwárá me dharibera ápaṇá ghara huṇi lyúṇa lági rachhiyo. Puraba ko paika uiká pachhina baṭi gayo, uiko bojo pachhina baṭi khainchibera roki diyo. Taba Pachhoṇ ká paika le barho jora lagáyo, ápaṇo bojo aghina lagáyo. Pachhina dekhibera kayo, “are purabá ká paika! maile tero nau paili baṭi suni rákhachhiyo, twe dagarhi bheṭa karaṇaki barhi ichhá chhi, so ája bheṭa hai parhichha, barhi khushi bhaichha. Ába tuma hama larhái karibera dekhún, hama dwína me ko barho chha.” Púraba ká paika le kayo, “yáṇ baṇa me hama logana kí hára jítā kanī ko jáṇalo, gaun me jaibera larhuṇlá.”

Taba dwíyai gaun huṇi bátá lágá. Bátá me unana kanī eka burhiyá mili, dwína le burhiyá then kayo tuma hamari larhái dekhi diyau, burhiyá le kayo, “mero náti gorú bhaiṣana charona huṇi baṇa jairachha, uí kanī rwátá

Almora (Kumaun) dialect, continued.

diṇa jāṇchhu, phiri tumari aṇwālābhīrhi dekhunlo.” Yatuka kaibera burhiyā le dwiyai paika aura lákarhá ko bojo ápaná káná me dhará, ápaná náti then gai, ui kani rwátá diyá.

Jaba yon dwí paika wán larhaṇa son tanyára bhayá, taba burhiyá ká náti le burhiyá aura gorú bhainsá, lákarhá ko bojo sudhá dwiyai paika, ápani gánti me dhari liyá, ápaná ghara huṇi bátálágo. Yetukai me áṇḍhi lági, ui áṇḍhi me urhibera eka yesi thaura pujo ki jāṇ dwí syaini dhána kuṭaṇa lági raichhina, aura eka syaini ká áṇkhá bhitara pait̄higayo. Uí syaini le dohari then kayo, “myárá áṇkhá me jhárha pait̄hi gachha, gárhi de,” dosari le kayo, “jo u jhárha maikaní dídelí ta gárhi dyunlo.” Taba paili syaini le kayo, “áṇchhu tuí liliye.” Dosari syaini le jhárha, (burhiyá, aura uì ko náti, goru bhainsa, dwiyai paika lákarhá ká bwajá sameta,) áṇkhá hai nikáli bera ápani khaldi me dhari liyà. Phiri rátā ká bakhata ápani khaldi me hai gárhi bera ápaná khwena kani dikháyá, uile kayo yon saba kirhá hamára birálu kani díde, u saba khailelo. Ina bátana dekhi suni bera dwiyai paika, burhiyá, aura ui ko náti, bhauta dárá, ghabarhaibera kámaṇa pait̄há. Taba sabana le ápún ápún kani ye sansára ki saba bastuna me hai sabana hai náno jánibera achhatai pachhatai hárta jorhi binti kari, ui syaini aura uíská khwena then chhorhai bera ápaná ghara huṇi gayá. ápaná gharana me jaibera yáka yáka le yo sári báta ápaná gharakáraṇa then aura parhosina aura ápaná ishṭa mitrana then kaina.

Sabana le ápún kani náno samajhi bera Parameshwara kani dhanyabáda díbera kayo, “He Parameshwara ! hama teri srishti me sabana hai náná chhun.” Ye sansára me ke báta ko ghamanḍa kai manushya kani karaṇo nichaino. Eka hai eka barho eka hai eka náno chha. Parameshwara ki srishti me hama saba kirhaná ká barabarā chhun.

Champhawat (Kumaun) dialect.

पूर्ब और पक्षीम का पायकों की मेट।

कै वक्त में दो जन बड़ा बोर आ, ^१एक जन पूर्ब का कुना में
दुसरी पक्षीम का कुना में रैछौ, एक का नाम सुनो बेर दुसरो मारो
रीम की जल्कौ, एक का घर है दुमरा का घर बार बर्ष, का बाटा
टुर कौ। एक दिन पूर्ब का पायक का मन में यो बिचार आयो ^२कि
पक्षिम वाला पायक का बल कि परिच्छा ^३करनो चाय कैवेर, आपना घर
है सामल पानि (४) बाड़ी (५) को थैलो (६), जो बाटा (७) में चायको
कै समझो, लिवेर बाट लाग्यो, दुष्ह्वर तक हिटनो रयो (८), बाट में
उइ एक बड़ी लम्बो चैड गैरा ताल मिल्यो, उलै आपनो खाल्या
बाड़ी को थैनो ताल में खि दियो (९)। जब बाड़ी भिजि गयो त
तब उइ ले ताल का पानो समेत बाडो ख्यालियो (१०)। उका नजिक
एक बड़ी रुख (११) पड़क्यो (१२) झावेर सेरयो। ए बोच उइ आस
पास का बन का जानबरठोक् वक्त पर उइ ताल में पानि पिनखन (१३)
आथा, देख्याता ताल सुकि रयो, पानो नाथन, तब एथा (१४) उथ (१५)
के पानो देखन खन निसो गया (१६)। ए पक्षा एक बन के हाथो
लगै (१७) पानो पिन खन वां (१८) आयो, आपनु सुड़ (१९) पानि
पिन खन खिल्यो (२०), पानो ना पायो त रोस में आइ बेर बड़ो
चिल्लाट, मचायो (२१), उइ पायक कि नोद दुटो गै।

तब उइ पायक बड़ो रोस आइ, और उइ रोस ले हाथो की सुड
पकड़ो बेर पक्षीमवाला पाईक का आंगन में (२२) लफालो दियो (२३)।
उइ आंगन में पाइकै (२४) चेलो उइ बगत धान (२५) वेखल (२६)
कुटन रैछो (२७), हाते अनैसिंह किड़ो देखो बेर डर ले आपनो
मतारो (२८) थे' भितरखन भाजो। तब उइ को मतारो भाइरबट आई,

१ Provision for Journey. २ Flour of parched grain. ३ Bag. ४ way. Sojourn.
५ Continued to walk. ६ Throw. ७ Devoured. ८ Tree. ९ Happened to be. १० For.
११ Here. १२ there. १३ Went away. १४ Too. १५ There. १६ Trunk. १७ Plunged.
१८ Shrieked. १९ Court-yard. २० Flung. २१ Hero's. २२ Paddy-Rice. २३ Mortar.
२४ Husking. २५ Mother.

Champhawat (Kumaun) dialect continued.

झाती खन अनैखो किड़ो समजो बेर आपनो संगनो (26) देख्वान खन खलती (27) मै राखो लियो। येह पछा उइ दिन पुर्ब को पायक लेग (28) बार बर्म को बाटी कयेक घड़ो मै छोटीबेर पक्षिम का पाइक का घर गयो, उइ को चेलो थैं पायक कांछ कै पुछियो, चेलो ले कयो, “मेरो बाज्यु बार बरस भया लाकड़ा लीाँन खन जाई रौछ वांजा,” धुरो (29) बताई दियो। तंब पुर्ब को पायक भुरा खन जानाइ रयो, पक्षिम का पायक बन का ठूला (30) रुख कन उपाड़ो बेर ठुलो बोजो पर्वत जसो मुड (31) मैं राखो अपना घर खन आयो, बाटा मैं भेट हैगै। तब पुरब का पायक ले पछा बट (32) को बोजो पछिल (33) कै (34) खैचि लियो, तब पक्षिम का पायक ले जोर बड़ती (35) कै लगायो, बोजो खैची बेर अधिल (36) बट आयो, पछा देखि बेर कयो, “हला (37) पाथक ! तेरो नाम पैलो बट सुनि राखि क्षियो, तेरा संग भेट करना को बड़ि इच्छा क्षो। आज भेट भई, बड़ि खुशी भई। अब तुमै मैर्द लड़ाई करनू, हम दुवे जन (38) मैं को बड़ो क्ष !” पुर्बी पायक ले जुबाब दियो, “जात बन क्ष, हमरी हार जीत को देखलो, बस्तो मैं हिट, वां लड़ना”।

तब दुवे जन बस्तो खन आयो, उनन कन एक बुढ़िया मिली, उनै ले बुढ़िया थैं कयो कि तुम हमरो लड़ै देखिबेर परिष्या करि दिय, बुढ़िया ले कयो, “मेरो नातो गाई भैस चरोनाखन बन मैं जाई रौछ, उइ रोटा दिन खन जांकु, पछा तुम दुवे जन को लड़ाई देखनो”। येसो कै बुढ़िया ले दुवे पायको, लाकड़ा का बोजा समेत अपना कांधा मैं राखि लिया; अपना नातो का पास पुजो उई रोटा दिया।

जब उन दुवे पायक वां लडन खन तयार भया त बुढ़िया का नातो ले बुढ़िया और गाई भैसा दुवे पायक लाकड़ा का बोज समेत

26 Companions. 27 Pocket. 28 Too. also. 29 High mountain. 30 Large. Huge. 31 Head. 32 Backward. 33 Behind. 34 From. 35 More. 36 Forward. 37 O. 38 Meu. persons.

Champhawat (Kumaun) dialect continued.

अपना गादी (39) में राखि लिया, अपना घर खन आया। ये बीच बड़ी जार को आधो आई, बुढ़िया को नाती उई आधि ले उड़ि बेर एक ऐसी ठौर (40) पड़ग्री (41) कि जाँ दुई सेसनो (42) धान कुटन लागि रैक्कीन, और एक सेसनो का आंखा भितर भाड़ (43) की न्यातो [44] पैठि गयो [45]। उइ सेसनो ले दुसरो थै कयो, “मेरा आंखा भाड़ गौछ, गाड़ि दे,” दोसरी सेसनो ले कयो, “उई घास का तिनका [46] मैं दिछि त मैं निकालि दीउनी”। जब पैलो सेसनो ले यो बात मानि लो, दोसरी सेसनो ले बुढ़िया, और नातो, और गाई भैस, लाकड़ा को बोटा [47] समेत [48], पायको निकालो बेर आपनो खलती में खिति लिया [49]। पक्किल बट [50] रात खन अपनी खलती है बेर निकालो अपना खसम देखाया, उइ ले [51] कयो कि इन [52] सब कोड़ा कन हमरा बिराला [53] कन दी दे, उ [54] सब खा देलो [55]। यो [56] बात सुनि बेर दुवे [57] पायक, और बुढ़िया, उई को [58] नातो बहुत डरिया, डरि बेर कांपन लागिया, तब सबन ले आपो कन संसार को सब चोजाँ है नाना [59] जानि पछत्या बेर हाथ जोड़िया बिनतो करो उई सेसनो का खसम हौं कुटि वैर अपना घर को बाटो लियो [60]। अपना घर पुजि बेर [61] एक एक ले सब हाल कया। अपना घर वालान व पड़ोसी और मित्रन कन सुनायो।

सबन ले अपना कन क्षेटा जानी बेर परमेश्वर की बिनतो करो, “है परमेश्वर! हम तेरो सिष्टो में सब है नाना हैं।”। ये संसार में के बात को अभिमान हनगर्ब [62] मनुख्य मन्त्र [63] ले न्या (64) करनो, एक है एक बड़ो एक है एक क्षेटा क्ष, परमेश्वर की सिष्टो में हम किड़ा जमाँ हैं।

39 Lap or fold of a sheet. 40 Spot. 41 Fell. 42 Women. 43 Grass. 44 Like. 45 Entered. 46 a bit of grass. 47 Load. 48 Including. 49 Put in. 50 Afterwards. 51 He. 52 These. 53 Cat. 54 He. It. 55 Will eat up. 56 This. 57 Both. 58 Her. His. 59 Small. Least. 60 Went to. 61 Having arrived. at. 62 Pride. 63 Mankind. 64 Not.

Transliteration of the Champhawat (Kumaun) dialect.

Púrba aura Pachhíma ká Páyakoñ kí bheṭa.

Kai wakta me do jana barhá bíra chhyá, eka jana púrba ká kúná me dusaro pachhíma ká kuná me rauñchhau, eka ko níma suní bera dusaro mári rísa ko jalachhau, eka ká ghara hai dusará ká ghara bára barsha ká bátá dura chhau. Eka dina púrba ká páyaka ká mana me yo bichára áyo ki pachhima wálá páyaka ká bala ki parikshá karaní cháya kaibera, ápaná ghara hai sámala pání bárhi ko thailo, jo bátá me cháyalau kai samajhí, libera bátá lágyo, dupahara taka hitano rayo, bátá me ui eka barho lambo chaurha gairo tálá milyo, u lai ápano khányá barhí ko thailo tálá me khi diyo. Jaba bárhi bhijigayo ta taba uile tálá ko pání sameta bárhi khyaliyo. Úká najíka eka barho rúkha parhachhyo jábera serayo. Ye bícha ui ása pásá ká bana ká jánabara tħíka wakta para ui tálá me pání pina khana áyá, dekha chhyá tálá suki rayo, pání náthana, taba yetha utha ke pání dekhana khana nisígayá. Ye pachhá eka bana ko háthí lagai pání pina khan wán áyo, ápanu surha pání pina khana khityo, pání ná páyo ta rísa men aibera barho chiláṭa macháyo, ui páyaka ki nída ṭuṭi gai.

Taba ui páyaka barhí rísa ái, aura ui rísa le hálthí ko surha pakarhí bera pachhíma wálá páyaka ká ángana men laphálí diyo. Ui ángana men páikai chelí ui bagata dhána wokhala kuṭana raichhí, hátí anokho kirho dekhí bera ḍara le ápaní matári thaīñ bhitara khana bhájí. taba ui kí matári bháṭra baṭa ái, hátí khana anokho kirho samají bera ápaní saṅganí dekhona khana khalatí maiñ rákhí liyo. Ye hai pachhá ui dina purba ko páyaka lega bára barsa ko báṭo kayeka gharhí maiñ híti bera pachhima ká páika ká ghara gayo, uikí chelí thaīñ páyaka káñchha kai puchhiyo, cheli le kayo, "mero bájyu bára barasa bhayá lákarhá lona khana jái rauchha, wán já," dhuro batáidiyo. Taba purba ko páyaka dhurá khana jánoi rayo, pachhima ko páya ka bana ká tħulá rúkha kana upárhí bera tħulo bojo parbata

Champhawat (Kumaun) dialect continued

jaso muḍa men rākhī apanā ghara khana áyo, bāṭā men bheṭa hai gai. Taba puraba ká páyaka le pachhá baṭa ko bojo pachhila kai khaichi liyo, taba pachhima ká páyaka le jora barhatí kai lagáyo, bojo khainchi bera aghila baṭa áyo, pachhá dekhi bera kayo, “halá páyaka! tero náma paili baṭa suni rākhi chhiyo, terá saṅga bheṭa karaná kí barhi ichhyá chhí. Aja bheṭa bhai, barhi khushí bhai. Aba tumai maií larhái karanúñ, hama duwe jana men ko barho chha.” Púrbá páyaka le jubába diyo, “yánta bana chha, hamarí hāra jítā ko dekhalo, bastí men hiṭa wāñ larhaná.”

Taba duwe jana bastí khana áyá, unana kana eka budhhiyá milí, unau le budhhiyá then kayo ki tuma hamari larhai dekhi bera parichhyá kari diyo, budhhiyá le kayo, “mero nátí gáí bhaisa charoná khana bana men jáí rauchha, ui roṭá dina khana jánchhu, pachhá tuma duwe jana kí larhái dekhano.” Yeso kai budhhiyá le duwe páyako, lákarhá ká bojá sameta apaná káñdhá men rākhi liyá; apaná nátí ká pásā puji ui roṭá diyá.

Jaba una duwe páyaka wāñ larhana khana tayára bhaya ta budhhiyá ká nátí le budhhiyá aura gáí bhaiñsá duwe páyaka lákarhá ká boja sameta apaná gádli men rākhi liyá, apaná ghara khana áyá. Ye bicha barhí jora kí àdhí ái, budhhiyá ko nátí uí àdhí le urhi bera eka aisi thaura parhyo ki ján duí sesaní dhàna kuṭana lági rai chhína, aura eka sesaní ká àñkhà bhitara jhàrha kí nyàtí paithi gayo. Ui sesaní le dusari thain̄ kayo, “merà àñkhà jhàrha gauchha, garhide,” dosarí sesaní le kayo, “ui jhàrha ká tinaká maiñ dichhi ta maiñ nikàli díuno.” Jaba paili sesaní le yo bata māni lí, dosarí le budhhiyá, aura nátí, aura gáí bhisa, lákarhá ko bīṭo semeta, páyako nikàli bera àpaní khalatí men khiti liyá. Pachhila baṭa ràta khana apaní khalatí haibera nikàli apaná khasama dekháyá, uile kayo ki ina saba kírhà kana hamarà biràlā kana díde, u saba khyàdelo. Yo bata sunibera duwe páyaka, aura

Champhawat (Kumaun) dialect, continued.

būḍhiyā, uiko nātī bahuta ḍariyā, ḍaribera kāñpana lagiyā, taba sabana le ápo kana saṅsāra kí saba chijon̄ hai nānā jāni pachhatyā bera hātha jorbiyā binatī karí uſ sesanī kā khasama hwai chhuṭi bera apanā ghara ko bāṭo liyo. Apanā ghara puji bera eka eka le sabā hāla kayā. Apanā ghara wálāna wa parhosī aura mitrana kana sunāyo.

Sabanale apanā kana chhoṭo jání bera Parmeshwara kí binatī karí, "He Parmeshwara! hama terí sistí men̄ saba hai nānā chhaun̄". Ye saṅsāra men̄ ke báta ko abhímāna hanagarba manukhya matra le nyá karano, eka bai eka barho eka hai eka chhoṭo chha, Parmeshwara ki sistí men̄ hama kirhá jasān̄ chhaun̄.

Shor (Kumaun) dialect.

परगना शोर की बोली ।

पूर्व पश्चिम का पैकीं कौ भेट ।

कै बखत मे हो बड़ा जोधा छा, एक पूर्व का कोन मे दूमरी
पश्चिम का कोन मे रैंझो, एक को नाम सुनिवर दुमरी जलझो, एक
को घर दुमरा का घर बटि १२ बर्स को बाटो छो। एक दिन पूर्व
का पैक का मन मे यो बात थै कि पश्चिम का पैका का जोर को
अंताज करनु चैक्छ। अपना घर है सातु सामल को थैनो (1) बटैर (2)
बिर लिझो, टोफौरि (3) जानिंग (4) हिटने रेंग (5), बाटा में बोस (6)
एक बड़ो लासा चौड़ो गैरा ताल मिल्ही, बोले अपनो खान्हा सातु
ताल उनो (7) हाल दियो। जब जातु भिजिझो उ मब मातुम (8)

1 Bag of Provision for a journey. 2 Having prepared. 3 Noon. 4 Until.

5 Continued to walk. 6 To him. 7 In, or down. 8 Flour of parched grain.

Almora (Kumaun) dialect, continued.

पानि समेत खैयो । वोका नजिग एक ठुला रुखः का तलिपनि (9) जैवेर पहियो । वो बिच में वि नजिग का बन मिर्ग अपना बखत वो ताल में पानी खाना खो (10) आया, हेखनान त ताल सुकोन को, तब और तर्फ खिन (11) पानि खोजन खो गया । ये पक्किल एक बन हाति पानि खाना खो वि ताल में आया, अपना सूण पानि खाना खो तालैनी (12) हाल्यो, पानि निपायो त रीस में औवेर एक ठुली चिंगाड़ मारि, जैले वो पैक कि नीन टुटि ।

पैकस नीन टीड़ीना को बड़ी रिस उठि, और वो रीस में हाथि को सूण (13) पकड़ि बेर पश्चिम का पैका का खुला (14) में छिति दियो । वो खला में पैक कि चेलि वो बखत साटि (15) कुटन पैरैक्कि, हाथिम अनकस्तोई ढब (16) को किड़ो समजि बेर डरि गै, भाजि बेर अपनि मतारि (17) थैं भितर गै, तब वोकि मतारि भैर औ । हाथिम एक नयो तरौ को किड़ो समजि बेर अपनि संगोन दंखौण खो अपनि खलदि पूनि (18) हाल दियो । येका पछज्ज (19) वो दिने पूर्ब को पैक लगै (20) बार बर्स को बाटो घडोन में हिटिबेर पश्चिम का पैक का घर पुछ्यो, वोकि चेलि थैं पैक को पतो पुछन पस्यो (21), वोकि चेलि ले क्यो, “म्यारा बाबा बार बरस भ्या (22) लाकड़ा काटना खो बन जै रयान, वै जा,” बन को पतो बतै दियो । जब पूर्ब को जोधा भुरा खो जान परेग्यो, पश्चिम को जोधा लगै सारै बन को ठुला ठुल (23) रुखून का जाड़ा समेत उपाड़ि ब्बरि उनरो बड़ो बोजो पर्वत जसा अपना खोरा (24) में राखिल्लेर अपना घर खो औन पैरेग्यो, बाटा में मेट छैगै । तब पूर्ब को जोधा वोका पछिल ग्यो वोको बोजो पिछल खो खैचिबेर थामि दियो, तब पश्चिम का जोधा ले भिक (25) जौर लगायो, अपनु बोजो खोसैबेर (26) अधिल खो जियो (27), परक्कन खो देखि कुन पस्यो, “अरे

9 Under. 10 For. 11 To. 12 In the lake. 13 Trunk. 14 Court-yard. 15 Paddy. 16 Strange. 17 Mother. 18 In. 19 After this. 20 Too. 21 Enquired. 22 Ago. 23 Huge. 24 Head. 25 Greater. 26 Having extracted. 27 Pushed on.

Champhawat (Kumaun) dialect continued

पूर्व का जीधा। मैले तरो नौ अघिले बाटि सुन राखि छो, त्वे टर्गडि भेट झणा कि बडि नौल (28) छि। आज तै (29) मिनियां छै, भै त खुशि भै। अब तै मै लडै करि बेर देखनु, हम होन भं को ठुक्को छ। पूर्व का पैक ले क्यो, “यो बन छ, तरि मेरि चार जीत यां को देखलो, बस्ति मैं हिट, वां लडैका।”।

दुवै बस्ति छों जाना पैरेख्या (30), त वां एक बुढ़िया मिलो, हीनोन ले बुड़िया थै क्यो हम लडनु तुम देखि दिय। बुड़िया ने क्यो, “मेरा नाति गोरु भैस चरान छों बन जैरेगाह, मै वोस रेटा हो आङ्कु, तब तुमरि लडै देखलो।”। यतुक कैबेर बुड़िया ले दुवै पैकाम, लाकडा को बोजो अपना काना मैं राखि लियो; और अपना नाति थै जैबेर बीस राटो दियो।

जब उ दुवै जीधा लडना छों बटोणा [31] बुडि का नाति ले बुड़िया, अपना गोरु भैसा, दुवै जीधा, लाकडा को बांजा, अपना गाहा [32] मैं हालि लियो, और अपना घर खों लाएयो। वो बखत बडो अढ़ूद्या (33) आयो, बुड़िया का नाति वो ढाणा (34) मैं उड़ि बेर वां पुच्छो जां ही स्यैनीय (35) माटि कुटन पैरछोन, एक स्यैनि का आंखा पस्सा [36]। वो स्यैनि ले दुमरि स्यैनि थै क्यो [37], “मेर, आंखा भाड पसि ग्योक, तै स्यरा आंख को भाड निकालि है”। वोक्ते क्यो, “जब तै तै घाम का टुकडाम मैं दिछै त गाडि दिकु”। वो स्यैनि ले आङ्को क्यो, तब दुमरि स्यैनि ले आंखा को भाड (बुड़िया का नाति, और बुड़िया, और गोरु भैसा, लाकडा को बोजो, और दो जीधा) गाडि बेर अपना खलदि [38] मैं राखि लिया। वे पछिल राति मैं अपनि खलदि पूनि [39] है गाडि बेर अपना मुस्तारूस [40] देखायो, वोले क्यो (41) कि इन कोडान्स छमरो बिरालुम (42)

28 Longing. 29 Thou. 30 Were going. 31 Prepared. 32 Lap or fold of a sheet.

33 Tempest. 34 Tempest. 35 Women. 36 Entered, or penetrated. 37 Said. 38 Pocket.

39 Out of. 40 To her husband. 41 Said. 42 To eat.

Champhawat (Kumaun) dialect continued.

दोहै, उ इनून खाली। इन क्वोडान्स (43) सुनि बेर दुवै पैक,
बुडिया, और बुडिया को नाति डर ले कामन पस्या (44), तब सब
ले अफ अफम (45) दुनिया में सब है नाना (46) समजिबेर पमतान
पस्या (47), हाथ जाँड़ि बेर बिनति करि, वो स्यैनि वोका मुख्यारु है
स्थिटि बेर अपना घर छों बाटा (48) लाग्या। अपना घर पुजि बेर (49)
इन सब क्वोड़ा अपना घर वालान (50) थै (51) अपना पड़ोसिन थै
अपना इष्ट मित्रन (52) थै क्या [53]।

सब अफ अफम नाने। समजि बेर परमेसुर का जै जै कार [54]
करन पस्या, और कूना पस्या [55], “हे ईसर [56] ! हम तेरि स्थिटि में
सब है नाना क्लौ”। ये संमार में आदमिनस [57] की बात को घमंड
नै चैनु [58]। यक है [49] यक [60] ठुने। [61] यक है यक नानु
छ, परमेसुर का टेखना में हम सब क्वोड़ा जसा हैं।

43 Events. 44 Begun to tremble. 45 Themselves. 46 Least. 47 Began to repent.
48 Road, Path. 49 Having reached. 50 Kinsmen. 51 To. 52 Relations. 53 Said,
informed. 54 Thanks-giving. 55 Began to say, or began to pray. 56 God.
57 to men. 58 Ought not. 59 Than, from. 60 Another. 61 Greater.

Transliteration of the Shor (Kumaun) dialect.

Púrba Paschima ká Paikauṇ Kí bheṭa.

Kai bakhata men dwí barhá Jodhá chhyá, eka Púrba
ká kona men dúsaro Paschima ká kona men rauchhyo, eka
ko náma suni bera dusaro jalachhyo, eka ko. ghara dusará
ká ghara baṭi hárā barsa ko báṭo chhyo. Eka dina púrba
ká paika ká mana men yo báṭa ai ki paschima ká paiká ká
jora ko antája karunu chainchha. Apaná ghara hai sátu
sámala ko thailo baṭyai bera ligyo, dophauri jáninga hiṭane
ryo, báṭá men wísa eka barho lámo chaurho gairo tála
milyo, wí le apano khánýá sátu tála uní háladiyo. Jaba
sátu bhijigyo u sabu sátsa páni sameta khaigyo. Wí ká

Shor (Kumaun) dialect, continued.

najiga eka ʈhulá rukhá ká tali pani jaibera parhigyo. Wí bicha men wi najiga ká bana mirga apaná bakhata wí tala men pání kháná khín áyá, dekhanána ta tala sukína ko, taba aura tarpha khina páni khojana khín gyá. Ye pachhila eka bana háti páni kháná khín wi tala men áyo, apano súṇa páni khá: k khín talauní hályo, páni nipāyo ta rísa men aibera eka ʈhulí chingáda mári, jaile wí paika ki nína ʈuṭi.

Paikasa nína torhiná ko barhí risa uṭhi, aura wí rísa men háṭhi ko súṇa pakarhi bera paschima ká paiká ká khalá men khiti diyo. Wí khalá men paika ki cheli wí bakhata sáṭi kuṭana pairaichhi, háthisa anakassoi ḫhaba ko kirho samajibera dari gai, bháji bera apani matári thaīn bhitará gai, taba wíki matári bhaira ai. Háthisa eka nayo tarau ko kirho samaji bera apani sangína dekhauṇa khín apani khaladi púni háladiyo. Yeká pachhala wí dina púrba ko paika lagai bára barsa ko báṭo gharhinamen hiṭibera paschima ká paika ká ghara puḍyo, wíki cheli thaīn paika ko pato puchhana pasyo, wí ki cheli le kyo, “myárá bábá bára barasa bhyá lákarhà káṭaná khín bana jairayána, wain já,” bana ko pato batai diyo. Jaba púrba ko jodhá dhurá khín jána paryo chhyo, paschima ko jodhá lagai sárai bana ko ʈhulá ʈhula rukhúna ká járhà sameta upárhi byari unaro barho bojo parbata jaso apaná khorá men rákhi bera apaná ghara khín auna pairyo chhyo, báṭa men bheṭa hwe gai. Taba púrba ko jodhá wíká pachhila gyo wíko bojo pichhala khín khainchi bera tháni diyo, taba paschima ká jodhá le jhika jora lagáyo, apanu bojo khosai bera aghila khín ligyo, pachhila khín dekhi kuna pasyo, “are púrba ká jodhá! maile tero nauṇ aghile baṭi suna rákhi chhyo, twe dagarhi bheṭa huṇá ki barhi nauła chhi. Ája tain miligyo chhai, bhauta khushi bhai. Aba tain mai larhai kari bera dekhanu, hama dwína men ko ʈhulo chha.” Púrba ká paika le kyo, “yán bana chha, teri meri hárá jítá yán ko dekhalo, basti men hiṭa, wán larhalá”.

Shor (Kumaun) dialect continued.

Duwai basti khín jáná pairechhyá, ta wán eka burhiyá milí, dwínína le burhiyá thaín kyo hama larhanu tuma dekhidiya. Burhiyá lé kyo, "mero náti gorú bhaisa charona khín bana jairo chha, mai wísa roṭá dí auṇchhu, taba tumari larhaiṇ dekuṇlo." Yatuka kaibera burhiyá le duwai paikána, lákarhá ko bojo, apaná káná men rákhi liyo; aura apaná náti thaín jaibera wísa roṭo diyo.

Jaba u duwai jodhá larhaná khín baṭína buḍi ká náti le burhiyá, apaná goru bhaísá, duwai jodhá, lákádá ko bojo, apaná gádá men hálí liyo, aura apaná ghara khín lágyo. Wí bakhata barho aḍhaiyá áyo, budhiyá ko náti wí ḍháná men udíbera wán pujyo ján dwí syainíya sáti kuṭana pairechhína, eka syainí ká áṅkhá pasyo. Wí syainí le dusari syainí then kyo, "merá áṅkhá jhárha pasigyochha, tai myará áṅkhá ko jhárha nikálide." Wíle kyo, "jaba tai tai ghásá ká tukarhása mai dichhyai ta gárhi dichhu". Wí syainí le áchho kyo, taba dusari syainí le áṅkhá ko jhárha (buḍiyá ko náti, aura burhiyá, aura goru bhaísá, lákarhá ko bojo, aura dwí jodhá) gárhibera apaná khaladi men rákhiliyá. Ye pachhila rati men apani khaladi páni hai gárhi bera apaná mūsyárúsa dekháyo, wí le kyo ki ina kírhánsa hamaro birálusa díde, u inúna khálo. Ina kwírhánsa suni bera duwai paika, buḍiyá, aura burhiyá ko náti ḍara le kámana pasyá, taba saba le apha aphasa duniyá men saba hai náno samaji bera pasatána pasyá, hátha jorhi bera binati kari, wí syainí wíská musyáru hai chhuṭibera apaná ghara khín bátá lágyá. Apaná ghara puji bera ina saba kwírhá apaná ghara wálána thaín, apaná parhosina thaín, apaná ishṭa mitarana thaín kyá.

Saba apha aphasa náno samaji bera paramesura ko jai jai kára karana pasyá, aura kúná pasyá, "He Isara! hama teri srishṭi men saba hai náná chhaun". Ye saṅsára men ádaminasa kai báta ko ghamandā nai chainu. Yaka hai yaka ṭhulo yaka hai yaka nánu chha, Paramesura ká dekhaná men hama saba kírhá jasá chhaun.

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect.

पर्गना पालो पछांज की बेलो ।

पूर्व और पश्चिम का पैक की भेट ।

के (1) दिना में हो गाहिन (2) पैक किया, एक पूर्व का कूणा में रहंकियो, दूसर पश्चिम का कूणा में रहंकियो । येक गेकक न (3) सुणो बेर जलकियो । येकक धाल (4) दुहरक (5) धाल देवर (6) 12 त्रष्ण क बाट मे कि । येक दिन पूर्व क पैक क मन मे हंकार (7) उठ थे (8) पश्चिम क पैक क जोर तोलु (9) । आपण घर बटो सामव (10) क बूज (11) बाटो बेर, जो वकणि (12) बट पन (13) खाहणि (14) चैक्षिय, गय, थापरि (15) तक हिटने रहय (16) बटम वकणि बडे लम्न (17) चाकव (18) अर गैर ताल मिल, बेल (19) आपण सामव क बूज वे तालम लफाइदिय (20) । जब वक (21) मामव भोजि गय तब बेल वे तालक मबै मातु पाणि पिदिय (22) । वे तालक नगोचै येक बोट (23) मुण (24) शेगय । यतुकम (25) वकै नगोचै बटि जड़वक (26) जनावर (27) रोजै को चार (28) वे तालम पाणि पिहणि (29) आया, ताल खालो यख (30), दुहरि जग पाणि खाजहणि (31) गया । उनु पर्किन वे तालम पाणि पीहणि येक जड़इ (32) हाति आय, ठून (33) पाणि पीहणि तालम घान (34), पाणि निमिल, रिसै बेर जोरैल चिडाट पाडो (35), जै चिडारै (36) ल वे पंकै कि नोन टुटि गे ।

वकणि नोन टुटियेकि बडो रोम (37) उठि, वे रोम उठिया मजि (38) हातिंक सून पकडो बेर पश्चिम क पैक क खेाइ (39) भोतर लफाइ दिय । वे खेाइ भितरे वे बखत वे पैक कि चैलो (40)

1 Certain. 2 Celebrated, famous. 3 Name. 4 Home. 5 Other's. 6 From. 7 Haughtiness, envy. 8 Let see. 9 To Weigh, to test. 10 Supply of necessary provisions. 11 Load. 12 To him, for him. 13 On his way, on the road. 14 For food. 15 Noon. 16 Continued to walk. 17 Long. 18 Broad. 19 He. 20 Threw. 21 His. 22 Drank, Devoured. 23 Tree. 24 Under. 25 In the meantime. 26 Of the jungle. 27 Animals. 28 Went, custom, habit, like. 29 To drink. 30 Saw. 31 To seek for, to search for. 32 Wild. 33 Trunk. 34 Plunged. 35 Shrieked. 36 Shriek. 37 Anger. 38 in. 39 Court-yard. 40 Daughter.

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect.

जखेव (41) कुटण (42) पैरछिय हाँति आणि येक अणकशे (43) किड़ देखि बेर डरक मारि (44) अपणि मा कणि (45) भोतरे भाजि गे। तब उनोकि (46) मा भ्यार (47) श्रै। हाँति कणि येक तारक नये किड़ जाणि बेर अपण दगड़ (48) क सैलियों (49) कणि दिखा हणि खलेतिम (50) धरि दिय्। यतुक क पछिन (51) वे दिन पूर्बक पैक १२ बर्षक बाट क्ले घड़ि (52) में हिटिबेर पश्चिम पैकक घर हणि (53) गय, बेकि चैलो हाँति (54) पैकै कि खबर पुक्हि। चैलोल कय, “म्यर बाब १२ बर्ष बठि धुर लकणा हणि (55) जे रहछ, बाति (56) जावी”, धुर जाहर्णि (57) बाट बतै दिय्। जब पूर्बक पैक धुर हणि गय पश्चिमक पैक लेक (58) सारे जड़वक ठूल २ बाटों कणि जड़े बठि उपाड़ि बेर उनर (59) बड़े गुढव (60) बणे बेर ढै डुडर (61) जश (62) सुनश (63) म धरि बेर आपण घर हणि आं यरया, बटम भेट हैंगे। तब पूर्बक पैक वे पछिन गय, गुढव कणि पछिना खैंचि बेर थामि दिय; जब पश्चिमक पैकैल सकर (64) जोर लगाय, गुढव खैंचिबेर आँघिलां (65) गय, चौर पछिना देखि बेर कय, “अर पुर्बक पैका! मैल त्यर नैं। पैलि बठि (66) सुणि राझ छ, तेदगड़ो (67) भेटकणे (68) कि बडो टकि (69) छ। आज भेटो पाक्हि, बडो खुशो हैळ अब तु मै लणे करूं (70) धै को मकुँछ”। पूर्बक पंक लैयश कय, “ये बण मै हमरो छार जित कणि को देखल, गैंग मै जौला वैकणि (71) लडूला”।

होये भणा (72) गौमजि गया, येक बुडि दगड़ि भेट है, होये भणें। ले बुडो हाँति कयकि तु हमरो लड़े देख टे, धै को जितुङ्छ। बुडि यैलै कय, “म्यर नाति गोर भैश चराहर्णसि बण जारैळ, वैकणि (73)

41 Mortar. 42 Threshing. 43 Strange. 44 Out of fear, being frightened.

45 To mother. 46 Her. 47 Out. 48 Companions, comrades. 49 Women.

50 In pocket. 51 After this. 52 In a few hours. 53 To, for. 54 From. 55 For.

56 There. 57 To go to. 58 Also, too. 59 Their. 60 Load. 61 Mountain.

62 Like. 63 Head. 64 Greater, more. 65 On. 66 From. 67 With thee.

68 To meet. 69 Luring. 70 Fight. 71 There. 72 Persons. 73 To him.

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect.

रोट (74) दृष्टिण जानू, पक्षा तुम ही भणो कि लण कणि देखुला”। यतुक कबेर बुड़िय ले दोयै पैकौं कणि लकणां की बोझ सुदि (75) अपण कानाम धरदि, अपण नाति कणि जैबेर रोटदि।

जब हो पैक वतणि (76) लणी हणि तथार हया तब बुडियक नाति ले बुढ़ई गोरु भैंशा ही पैक लकणां बोझ सुधि अपण गाति (77) भोतेर घाल लि [78], अपण ध्याल हणि गय। यतुक बड़ो भारी ढन्चाव [79] औ, बुड़िया को नाति उढ़ैबेर येमो जग कणि गय कि जताण दो समणि उखेाव कुटण पैरछो, अर येक मैणिक आंख भितेर बुण जस पणशी गय [80]। वे शणि ले दुहरो शैणि हांती कय, “मेर आंख भितेर बुण पणशी गङ्ग, गाड़दे”। दुहरोल कय, “वे बुणक टुकड़ मैकणि देलित तब गाड़नू”। ऊ शैणि ले यो भात मानो, ऊनीलै बुण कणि (बुढ़ई क नातो और बुढ़ई सूती [81] गौर भैंनौं सूति लकणां बाज सुदो ही पैकौं कणि) गाड़ो बेर खलेती में धरलो। फिर रात हणि ऊनील खलेती में गाड़ बेर अपण खस्स कणि दिखाय। बेले कय कि ईन सब किड़ों कणि हमर विराव [82] कणि दिदियो, ऊ सबौं कणि खादेलि। ईन क्लोडों [83] कन देखि सुणि बेर हो पैक और बुढ़ई ऊनो क नातो भैत डरा गया, और डर बेर कपण पैरया। तब शबूल आपू कणि शंसार क सब चीजों हबेर कुट [84] समजो बेर पसताण [85] पैरया, और हात जाडो बेर बिन्तो करो वे सैणि और उनोक खस्स हांतो कुटि बेर अपण घर हणि गया। आपण ध्याला पुजो बेर यों सब क्लोडा [86] शबूल आपणा पड़ोश में आपणा मितुरों हातणि कय।

शबूल आपू कणि हउक [87] शमजि बेर भग्वान [88] क नौलीय य कय, “भग्वान ! हम त्यारा शिष्टि म शबन है नान क्लौं”। ये धर्ति मि कैले श्रेको [89] नो करणि चैनि। येक है येक बड़ येक है येक कुट हुंक, भग्वान कि शिष्टि म हम किड़ जाशा क्लौं।

74 Bread, loaf. 75 Including. 76 There. 77 Lap or fold of a sheet. 78 Placed.

79 Tempest, high-wind. 80 Entered, penetrated. 81 Inclusive of. 82 Cat.

83 talk. 84 Least, smallest. 85 Began to repent 86 Events, incidents.

87 Least, contemptible. 88 God. 89 Pride.

Transliteration of the dialect of Pargana Pali pachhaun.

Púrba aura Pashchima ká Paiku kí bhetā.

Kwe dina men dwí gáhina paika chhiyá, eka púrba ká kúñá men rahanchhiyo, dúsara pashchima ká kúñá men rahanchhiyo. Eka eka ka na suní bera jalachhiyo. Ekaka dhyála duharaka dhyála haibera bára barsa ka báta men chhi. Eka dina púrba ka paika ka mana men hankára uṭha dhen pashchima ka paikaka jora toluṇ. Āpaṇa ghara baṭí sámawa ka bwaja bádí bera, jo wakaní baṭa pana khá haní chaichhiya, gaya, dhopari taka hiṭane rahaya. Baṭama wa kaní barhe lamba chákawa ara gaira tálama mila, wela āpaṇa sámawa ka bwaja we tálama laphái diya. Jaba waka sámawa bhíjigaya taba wela we tálama ka sabbai sátu paní pidiya. We tala ka nagíchai eka boṭa muṇa shegaya. Yatukama wakai nagíchai baṭi janawára ka janáwara rojai kí chára we tálama ma páni pihani àyà, tálama khálí dyakha, duhari jaga páni khoja haní gayá. Unu pachhina we tala ma páni pihani eka janai harti àya, thúna páni pihani tálama ma ghála, páni nimila, risai bera joraila chingáṭa párhí, jai chingáraila we paikai ki nína túti ge.

Wa kaní nína tútiye ki barhí rísa uṭhi, we rísa uṭhiyá maji háti ka súna pakarhí bera pashchima ka paika ka khói bhítare laphái diya. We khói bhítare we bakhata we paikai ki chailí úkhowa kuṭaṇa pairechhiya, háti kaní eka anakashe kirha dekhi bera ḍara ka mári apaṇi má kaní bhítare bhájige. Taba uníki má bhyára ai harti kaní eka taura ka naye kirha jáni bera apaṇa dagarha ka sainiyon kaní dikhá haní khaleti ma dhari diy. Yatuka ka pachhina we dina púrba ka paika bára barsa ka báta kwe gharhi men hiti bera pashchima paika ka ghara haní gaya, we ki chailí hanti paikai ki khabara puchhi. Chailí la kaya, “myara bába bára barsa baṭi dhura lakanan haní jairahachha,

Pali pachhaun (Kumaun) dialect continued.

woti jáwo," dhura jáhaṇi bāṭa batai diya. Jaba púrba ka paika dhura haṇi gaya pashchima ka paika laika sáre jangawa ka thála thála boṭon kaní jarhe baṭi upárhi bera unara barhai guḍhawa baṇaibera ḍhai ḍungara jasha munawa ma dharibera àpaṇa ghara haṇi áñmarayá, baṭa ma bheṭa haige. Taba púrba ka paika we pachhina gaya, guḍhawa kaní pachhiná khainčhi bera thámi diya; jaba pashchima ka paikai la sakara jora lagáya, guḍhawa khainčhi bera ághilán gaya, aura pachhinà dekhi bera kaya, "are purba ka paiká! maiñla tyara naun paili baṭi suni rakha chha, te dagarhí bhenṭa kané ki barhí ṭaki chha. Aja bheṭi pachhie, barhí khushí haichha. Aba tu maiñ laṇai karúñ dhaín ko sakunçchha." Púrba ka paika lai yasha kaya, "ye baṇa maiñ hamari hárā jita kaní ko dekhala, gauñ maiñ jaulá wain kaní larhulá."

Dwíyai jhaṇá gauñ maji gayá, eka burhi dagarhi bheṭa hai, dwíyai jhaṇoñ le burhí háṇti kaya ki tu hamari laḍhai dekha de, dhai ko jitunçchha. Burhiyailai kaya, "myara náti gora bhaisa charáḥaṇi baṇa járauchha, we kaní roṭa dehaṇi janú, pachhá tuma dwí jhaṇo ki laṇai kaní dekhulá." Yatuka kabera burhiya le dwíyai paikaun kaní lakanán kai bojha sudi apana káná ma dhara di, apana náti kaní jaibera roṭa di.

Jaba dwí paika wataní laṇe haṇi tayyára hayá taba burhiya ka náti le budhai goru bbainsá dwí paika lakanán bojha sudhi apana gáti bhítera ghálali, apana dhyála haṇi gaya. Yatukma barhí bhári ḍhançcháwa ai, burhiyá ko náti uḍhaibera esí jaga kaní gaya ki jataṇi dwí sasaní ukhowa kuṭaṇa pairachhí, ara eka saiṇi ka áṅkha bhítera ghuṇa jasa paṇashí gaya. We shaní le duharí shaini háṇti kaya, "mera áṅkha bhítera ghuṇa paṇashí gachha, gárha-de". Duharí la kaya, "we ghuṇa ka ṭukarha maiñ kaní

८८८

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect continued.

deli ta taba garhanū.” U’ shaiṇi le yo báta mání, úní lai ghuṇa kaṇi (buḍhai ka nátí aura buḍhai sútí gaura bhaisauṇ shuti lakanāṇ boja sudí dwí paikaun kaṇi) gárhi bera khaletí meṇ dhara lí. Phira ráta haṇi úníla khaletí maiṇ gárha bera apaṇa khasma kaṇi dikháya. Wele kaya ki ína saba kirhoṇ kaṇi hamara biráwa kaṇi didiyo, ú sabauṇ kaṇi khá deli. Ina kwírhon kana dekhi suní bera dwí paika aura buḍhai úníka nátí bhauta ḫarígayá, aura ḫarabera ka paṇa pai rayá. Taba sabúla ápu kaṇi shānsára ka saba chíjón habera chhwaṭa samají bera pasatáṇa pai-rayá, aura háta jorhí bera biṇtí karí we saiṇi aura uníka khasma hántí chhuṭi bera apaṇa ghara haṇi gayá. Apaṇa dhyálá pujíbera yon saba kwírhá shabúṇla ápaṇá parhosha meṇ apaṇá mituroṇ hátaṇi kaya.

Shabúṇla ápúkaní ha-u-ka shamaji bera Bhagwána ka nau líya ya kaya, “Bhagwána! hama tyárá shishṭí ma shabana hai nána chhaun.” Ye dharti meṇ kaile shekí ní karani chaini. Eka hai eka barha eka hai eka chhwaṭa huṇchha, Bhagwána ki shishṭí ma hama kirha jáshá chhaun.

पर्गना जोहार (भोट) की बाली ।

पूर्व पछिमक भञ्जनक भेट ।

कै (1) दिनन मा, ही बाड़ा हामदार (2) भञ्ज़ (3) यिया (4), एक पूर्व का क्वाणा मा दुहरो पछिम का क्वाणा मा रैथो (5), एक क नौ (6) शुणि बेर दुहरो जलंथो(7)। हैर (8) एकक कुङ्गो [9] बटि(10), दुहरा को कुङ्गो बार बर्ष टार [11] थो । एक छाक [12] पूर्वक भञ्ज़ को मनमा यू उमाल (13) कै कि पछिम क भञ्ज़ थैं कतिक

1 Certain. 2 Famous, renowned. 3 Heroes. 4 Were. 5 Lived. 6 Name.

7 Inflamed. 8 And. 9 Home, house. 10 From. 11 Distant. 12 Once. 13 Impellent.

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

जाड़ (14) क्ष अनताज कीं (15) धैंत (16), आपण भशड बटि शातु
शामल को करबच (17), है। र जु जु तोर (18) बाटा चैन थो, सहोवेर
गै। दफरि (19) लहेक (20) छिटनै रे, बाटो मा वैहै एक बड़ो
लम्बो चाकलो गैड़ो (21) ताल मिलो, वोल (22) आपन खाया का
शातु ताल मा घालिदी (23)। जब शातु भिजिगै, वोल घपै (24)
शातु रे (25) पाणि खैलहो; हैर वोक काख (26) थैं (27) ठुलो
रुखक तलि पटि (28) शोरै (29)। उदिक मा (30) वी (31) बन
पणक (32) जनौर (33) आपण घादडी (34) का बखत पाणि
पिणै कि औ, चैनन (35), त (36), ताल शुखि रैक्छ। तब वों (37)
जनौर हैर (38) तरप पाणिक मुद्याल (39) न्हैगै। फोर एक बन
हाति लहेक, पाणि पोखेकि वो ताल मा औ, आपण शून पाणि पिणैकि
तालमा घालि, जब पाणि नो पै त डोश (40) मा औवेर जोड ल
अलै (41), येल (42) वो भशड क नोन टुठि।

भशड थैं नोन ट्राडि दो कै बड़ो डोश औ, हैर वो डोश मा
हाति क शून शिमे बेर (43) पक्षिमक रैनेर भशड क खालो (44) मा
लफै (45) दो। वो खालो मा भशड क चेलि वो बखत शांटि कुटन
लहै थो, हाति थैं हैक्को (46) ढब (47) क किडो ठारि बेर, डड़ (48)
ल (49) आपण आमा (50) छनर (51) भितर भाजि गै, तब वोक
आमा भैर औ, हाति थैं नौलो (52) ढब क एक किडो ठारि बेर आपण
दगडियान थैं देखैणाक लेहाल (53) बगलि (54) में राखि लहो।
इतिक मा [55] वो छाकै [56] पूर्व क भशड लहेक बार बर्ष क बाटी
चख घडि [57] मा हिटि बेर पक्षिमक भशडक डाल [58] थैं

14 Muscular strength. 15 To test. 16 Let see. 17 Load. 18 Things. 19 Noon
20 Until, too. 21 Deep. 22 He. 23 Threw. 24 All. 25 And. 26 Near. 27 To.
28 Under. 29 Slept. 30 In the meantime. 31 That. 32 Of the jungle.
33 Animals. 34 Wont, habit. 35 Seeing, finding. 36 On. 37 Same, they.
38 Other. 39 Search. 40 Anger. 41 Shrieked. 42 By this. 43 Having caught hold of.
44 Court-yard 45 Flang, threw. 46 Strange, other. 47 A kind, a species.
48 Fear. 49 Of, from. 50 Mother. 51 To. 52 New, unknown, foreign. 53 For.
54 Pocket. 55 Just after this, in the meantime. 56 The very time. 57 A few moments.
58 Home.

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

पुनि, वोक चेलि थैं भशड़ को पत्तो पुँछि, छोड़ि [59] ल कै कि मेरो बाबु बार बर्ष भै [60] साकाडा लक्ष्मोनकि 61 धुरो जैरेक्ह वै जाइशा [62]; हौर धुरो क बाटा भुज्यै [63] दी। जब पूर्बक भशड धुरो जानु लहैयो, पछिम क भशड लहेक घपै बनक ठुलो ठुलो रुखन जड़े वटि उचेडि (64), उनरो अस्मौन (65) भाड़ि (66) धुरो ठबक (67) कपाल (68) मा राखि बेर, आपण घड़ (69) औन रहैयो, बाटा मा भिट हैगे। तब पूर्बक भशड वोक पाढ़ा पटि [70] गै, हौर भाड़ि थैं पाढ़ा पटि खैचि बेर गीठि [71] दी, तब पछिम क भशड ले आगा पटि बोशक (72) जोड़ (73) लगै, हौर भाड़ि निकालि बेर आगा नहैगै, फिर पढ़ा पटि चैबेर (74) कै (75) कि, औ (76), पूर्बक भशड! मैल तेरो नौ पैलो पटि शनि राखि थो, तै हैं भेटनक बड़े टक (77) थो, आज भेट हैगै; बड़े रुशि भै। आब तै [78] र [79] मै लड़े कै चैनू (80), हामि होन मा को बड़ो (81) छ, पूर्बक भशड़ ल यो जुबाब दो कि, यां बन छ, इमारो हार जीत को जानलो, गौ मा जानू वां लड़ोला।

दोये भनि (82) गौक तौप (83) गै, उनिल (84) एक टेरि (85) भेटि, हीनल टेरि थैं कै कि, तुमि हमारो लड़े चैबेर अनताज कै दिश्या; टेरिल कै, मेरो नाति गोरु भैंशा चरैन बन जैरेक्ह, वो हैं डोटा (86) हैनै कि जाङ्कु, पढ़ा तुमि हीनक आड़लचो (87) चैलो (88); यशो कैबेर टेरि ल हीये भशड लाकाडा क भाड़ि छहमेत (89), आपण कानोमा राखिरही, हौर आपण नातिक वां पुजिबेर, वो थैं डोटा दि।

जब वो हो भशड वां लडनै कि तयांर हनवशि त, टेरिक नातिल, टेरि, हौर आपण गोरु भैंसा हौर होये भशड लाकाडाक भाड़ि छहमेत, आपण गाति मा राखि लहो, हौर आपण घड़क बाटा लागि। द्वादकमा

59 Daughter. 60 Ago. 61 To fetch, to bring. 62 Go. 63 Pointed out.

64 Having uprooted. 65 very. 66 Heavy. 67 A mountain. 68 Head 69 Home.

70 Behind. 71 Obstructed. 72 Great. 73 Force. 74 Looking. 75 Said.

76 O. 77 Longing., earnest desire. 78 Thou. 79 And. 80 See. 81 Stronger.

82 Persons. 83. Directions. 84 They. 85 Old woman. 86 Bread, loaf.

87 Combat, fight. 88 Would see. 89 Including.

Johar Bhot (Kumaun) dialect, continued.

यशो जाड ने बयाल [90] थै कि टेरिक नाति, वो बयाल मा बड़े बेर एक यशो ठौर पुज्जि कि, जां हो श्येनिल आंटि कुटन सहैथो, हार एक श्येनिक आखि। भिन्न भाड जशो नहैगै। वो श्येनिल दोहरो थे कि कि, मेरा आखान धूल नहैगैक, गाडिटे; दोहरो श्येनिल के कि, जब वी पूल या भाड जो, हला, मैथै दिलै त गाडि थौस्ति। पैसो श्येनिल यो बात (बतकौ) (91) मानूलो कै, दोहरो श्येनिल धूल (जैमा टेरिक नाति, टेरि, हार गाँव भैसा, हार लाकाडा का भाडि, हो भचड़ छडमित) गाड़ि बेर आपण बगलि मा राखि लडो। फोर वां पटि (92) रात मा आपण बगलि पटि गाड़िबेर आपण बैक (93) थै, यखै (94)। बोल कै कि इं शब किडान थै, हामारा चिला (95) थैं दोटे, वो अप रहे लह्सोलो। यू बतका (96) देखि शुनि बेर होये भचड़, हार टेरि, हार बाक नाति, भात डरिगै, हार हरबड़ैबेर (97) कामण पशि (98), तब शपनल आफि थैं, शनशार क, शबतीर पटि, शब है, नाना ठारि बेर, पछतौ कैबेर, हात जाडि विन्त कै; बो, हार बोक बैक थैं पटि, मुचि (99) बेर आपण घड़क बाटा लागो। हार आपण घड़पुजि बेर एक एक ल थी शपै बतकौ, आपण घड़ का मैसन थैं, हार आपण पौलि (100), हार आपण इठ कुटम मितर (101) थैं, कै।

शबनल आफि थैं हेला (102) शमजि बेर, परमेश्वर थैं बिंति कै, हार कै कि, हे परमेश्वर ! हामि तेरा भ्वों (103) लोक मा शब है नाना क्हौं। यू शनशार मा क्हौं बात क घमंन (104) मैसन थैं नो कनो चैन (105), एक्हैबेर एक ठुलो हार एक है एक नाना क्हौं, परमेश्वर क भ्वों लोक मा हामि शब किडा जशा (भौं) क्हौं।

90 Wind, tempest. 91 Condition. 92 From. 93 Husband. 94 Showed. 95 Cat. 96 Command, state of affairs. events, incidents. 97 Having been frightened. 98 Began to tremble. 99 Having got rid of, having got release from. 100 Neighbours. 101 Relations. 102 Least, contemptible. 103 Earth, this world. 104 Pride. 105 Ought. 106 Are.

मा = मैं। श्या = अद्वकी बोली, जैसे, खाश्या, जाश्या, चैश्या, लह्साश्या।
 का = का, के, को। ल = ने। लह्सक = भी। न = बहु बचन। थो = है।
 थै = का। भै = हुई, हुवा। र = और, वाला। श्हा = स।

Transliteration of the Johar Bhot (Kumaun) dialect.

Puraba ra pachhima ka Bhaarha na ka bheṭa

Kwai dinana mà dwí bárhá hámadàra bhaarha thiye
eka purba ká kwáñá má duharo pachhim ká kwáñá má
rauñthí. Eka ka nau sunibera duharo jalanthí. Haura eka ka
kurho baṭi duhará ko kurho bára barkha tárā thí. Eka
Chhaka purba ka bhaarha ko mana má yú umála ai ki
pachhima ka bhaarha thai katika jorha chha anatája kaun
dhain ta, ápaṇa ghaarha baṭi shátu shámala ko karabacha,
aura ju ju tíra báṭá chaina thí, lhíbera gai. Dwaphari
lheka hiñanai rai, báṭo má wai haiñ eka barho lambo chákalo
gairho tálá milí, wíla ápana kháná ká shátu tálá má ghali
dì. Jaba shátu bhijigai, wíla khapai shátu re páñi khai
lhí; aura wíka kákha thaín thulo rúkha ka tali paṭi shí¹
rai. Udika má wí bana paṇa ka Janaura ápaṇa khádarhí
ká bakhata pánī piñai ki ai, chainana, ta, tálá sukhi rai-
chha. Taba wín janaura hora tarapa pánī ka khudyála
nhaigai. Phíra eka bana háti lheka, pánī piñeki wí tálá
má ai, ápaṇa shúna pánī piñeki tálá má gháli, jaba pánī
ní pai ta rhísa má aibera jorhala alai, yela wí bhaarha ka
nína tuṭi.

Bhaarha thaín nína torhi dí kai barho rhísa ai, aura wí
rhísa má háti ka shúna shimebera pachhima ka raunera
bhaarha ka khálo mà laphai dí. Wí khálo má bhaarha ka
cheli wí bakhata shánti kuṭana llai thí, háti thaín haikwe
dhaba ka kirho thári bera, dárha la ápaṇa ámá chhanara
bhitara bháji gai, taba wíka ámá bhaira ai, háti thaín nauļ
dhaba ka yeka kirho thári bera ápaṇa dagarhiyána thaín
dekhauñá ka lehála bagali men rákhi lhí. Itika má wí
chhákai púrba ka bhaarha lheka bára barkha ka báṭo
chakha gharhi mà hiṭi bera pachhima ka bhaarha ka ḍeli
thaín puji, wí ka cheli thaín bhaarha ko patto puchhi,
chhyorhi la kai ki mero bábu bára barkha bhai, lákárhá

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

Ihyauna ki dhuro jairaichha wañ jashyà; haura dhuiá ka báto bhujyai dí. Jaba purba ka bhaarha dhuro jánu lhaithí, pachhima ka bhaarha lheka khapai bana ka thulo thulo rúkhana jarhai bañi ucherhi, unaro asmauna bhárhi dhúro ñhabaka kapala mà rákhi bera. ápana gharha auna lhai thí, báto má bhetá hai gai. Taba púrba ka bhaarha wí ka pachhá pañi gai, haur bhárhi thañ páchhá pañi khainñ-chi bera goñhi dí, taba pachhima ka bhaarha le ágá pañi bíshaka jorha lagai, haura bhárhi nikáli bera ágá nhai gai, phira pachhá pañi chai bera kai ki, ai, purba ka bhaarh! maila tero nau pailí pañi suni rákhi thí, tai haiñ bhetanaka barhai taka thí, ája bhetá hai gai; barhai khushi bhai. Ába tai ra mai larhai kai chainú, hámí dwína má ko barho chha, púrba ka bhaarha la yo jubába dí ki, yán bana chha, hamáro lára jíta ko jána lo, gaun má janú wán larhaun lá.

Dwiye jhani gaun ka taupa gai, unila eka ñheri bheti, dwína la ñheri thañ kai ki, tumi hamáro larhaiñ chai bera anatája kai dishyá; ñheri la kai. mero náti goru bhaiñsa charauna bana jai raechha, wí haiñ rhoñá denai ki jáñchhu, pachhá tumi dwína ka ángalachi chainlo; yasho kai bera ñheri la dwíye bhaarha lákárlá ka bhárhi khhameta. ápana káno má rakhi lhí, haura ápana náti ka wán puji bera, wí thañ rhoñá dí.

Jaba wí dwí bhaarha wán karhanai ki tayyáñra hana bashi ta, ñheri ka náti la, ñheri, haura ápana goru bhaiñshá haura dwíye bhaarha lákárlá ka bhárhi khhameta, ápana gáti má rakhi lhí, haura ápana gharha ka báta lági. Idi-ka má yasho jorha le bayala ai ki ñheri ka náti, wí bayala má warhai bera eka yasho thaura puji ki, jáñ dwí shyainina shán̄ti kuñana lhai thí, haura eka shyaini ka áñkho bhitará jhárha ja-sho nhai gai. Wí shyaini la doharo thañ kai ki, merá áñkhána dhúla nhai gai chha, gárhí de; doharo

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

shyaini la kai ki, jaba wí dhúla yá jhárha jí, halo, mai thaín dilai ta gárhi dyaulo. Pailo shyaini la yo báta (batakau) mánúlo kai, doharo shyaini la dhúla (jai má dheri ka náti, dheri, haura goru bhainsá, haura lákárhá kà bhárhi, dwí bhaarha khhameta) gárhi bera ápaṇa bagali má rákhi lhí. Phíra wán paṭi ráta má ápaṇa bagalina paṭi gárhi bera ápaṇa baika thaín, dyakhai. Wíla kai ki fn shaba kirhána thaín, hámáro bilá thaín dí de, wí shapa khai lhyolo. Yú batako dekhi shuni bera dwíye bhaarha, haura dheri, haura wí ka náti, bhauta dárī gúi, haura harabarhai bera kámaṇa pashi, taba sapana la áphi thaín, shanashára ka, shaba tíra paṭi, shaba hai, náno ṭhári bera, pachhatau kai bera, háta jorhi biṇti kai; wí, haura wí ka baika thaín paṭi, muchibera ápaṇa gharha ka bátá lagí. Haura ápaṇa gharha puji bera eka eka la yo shapai batakau, ápaṇa gharha kà maiṇsana thaín, haura ápaṇa pauli, haura ápaṇa iṭha kuṭama mitara thaín, kai.

Shabana la áphi thaín hellà shamaji bera, parameshara thaín biṇti kai, haura kai ki, he Parameshara! hámí terá bhwíñ loka má shaba hai náno chhaun. Yú shanashára má kwai láta ka ghamaṇ-na maiṇsana thaín ní kano chaina, eka hai bera eka ṭhulo haura eka hai eka náno chha, Parameshara ka bhwíñ loka má hámí shaba kirhá jashá (jhauñ) chhaun.

Danpur (Kumaun) dialect.

पर्गना दानपुर की बोलौ ।

पुर्बक पछिम क भडों⁽¹⁾ क मेट ।

पैल बखत मार्द⁽¹⁾ दो टंखूं⁽²⁾ भड छि लो⁽³⁾, येक हाँड़⁽⁴⁾ पुर्ब दिशाक छैड⁽⁵⁾ मा दुसरो पछिमाक दिशाक छैड मा रोनि लो⁽⁶⁾ । याकाक नाम सुण बेर लों⁽⁷⁾ दुसरो आग भै⁽⁷⁾ लागि जानो

Danpur (Kumaun) dialect continued.

हाड़ि । याका क घर लो दुसरा क घर बटी भार वर्ष क बाटो हिने । येक दिन हाड़ि इं पूर्वा क भड़ा का मन या बतकों (8) आँखि लो पछिमा क भड़ा का जोार देखण चैक्छ लो, अमण (9) घर बटी सामल खीबैर शातु थैनि लिगिय लो । देफरि (10) जानलेक (11) हिट्यों (12), बाट मा तैल (13) लों येक बडो लासु (14) चौड़ (15) हैर (16) गैल [17] पाणी क इं ताल देखोक्छ लो, तैले अमण शातु तै ताल मा लफा दिक्कि [18] लो । जब लो शातु ओलिगाय (19) हाड़ि, शातु-रहेग (20) पाणि रहेग सबै खालीलो (21), तब तैका पास मा याका ठुला रुच्छ मुणो [22] मारीय [23] लो । तैक बोच क उमपास [24] क इ भुडों [25] क ज्यानबर [26] हाड़ि, आड़ा आड़ा कैबैर सद्याड़ कै [27] तै ताल मा पाणो खाण आँखीलो, जब लो ताल भिजि [28] देखि छ हाड़ि दुसरा फैर [29] पाणीक सुत्याल [30] गोँहिलो । वो पक्का पाणि खाण येक हातो आँखि इ, अमण युतूर [31] ताल मा घालक्कि लो [32]. पाणी नो पाय त येक बिसक [33] डाड़ मारो छो [34] वो डाड़ा डाड़ [35] क दुणा ले तै भड़ क इ नोन-टुट गय लो ।

जंले रिशाबैर तै हातो क लो युतूर समाबैर [36] तेलो अमण हात ले पछिमा क भाड़ा क खाल [37] मा लफादिक्किलो । तेक [38] खाल मा इ पछिमा क भड़ को चेल [39] लो साँटि [40] कुट्ट छो (41), हातो मोसमत (42) मेंा (43) किड़ (44) देखिबैर डर क मारोइ भतर अपण इज्जा क पास भाजगे लो । तब उइगो (45) इज [46] लो भार आई, हाति लो येक हैगा रङ्ग [47] भ किड़

8 Sentiment, proposal. 9 His, her. 10 Noon. 11 Until. 12 Travelled. 13 He, she. 14 Long. 15 Broad. 16 And. 17 Deep. 18 Threw. 19 Saturated. 20 Too, also. 21 Devoured, ate. 22 Under. 23 Slept. 24 Neighbourhood. 25 Jungle. 26 Animals. 27 Wont, habit. 28 Dried up. 29 Part, direction. 30 Search. 31 Trunk. 32 Plunged. 33 Loud. 34 Shricked. 35 Shrieking. 36 Having caught hold of. 37 Court-yard. 38 His, her. 39 Daughter. 40 Paddy, rice. 41 Husking. 42 Ferocious. 43 Like, as. 44 Worm. 45 Her. 46 Mother. 47 Strange.

Danpur (Kumaun) dialect continued.

टेखिवर अमण दगडिया [48] टेखिएंगा क लो अमण खलती मा
राखल्हि हाडि ई। गे पक्का वो बखत तै दिन लो पुरब के भड़ बार
बरम क बाटा छाट [49] हिटवेर पछिमा क भड़ा क घर मा पुजि
गायलो। तेले त्योर [50] बाबा [51] काँछ लो के पछिमा क
भड़ क चेलो पुछि छो, तैक [52] चेलो [53] लो बतका [54] कयो
को मेरा बाबा लाकाड़ काटण बार बरम बटो बण मा उच (55)
डाना (56) मा जैरोहि ई। तब पुरब क भड़ ले तै छोड़ (57) से
बण क बाटो पुछ क्षी हाडि इ, छोड़ी ले बताटोलो। तब ऊ बण
मा गाय लो, बाट मा इ यूँ भणों (58) की भेट भेक्खिलो। पछि-
मा क भड़ ले मंगर्ताक (59) भुडो क ठुल ठुल रुखिं क जाड़ (60)
समोत (61) उपाङ्गवेर तनोर (62) बडो डनाक भ वोजो अमण
खूर (63) मा राखि बैर अमण घर औणक्खिलो, पुरब का भड़ ले
तैका पछिन बटो गोयलो, तैको भारिलो (64) पछिनला (65) तांगो
बैर (66) आम दिक्को (67) हाडि ई। जब पछिम क भड़ ले बाकी जौर
लगाक्कि इ तब भारि ताण्जिबैर अगिनला (68) चलाक्खिलो, पछिन
बटो देखो बैर बतको कयो, “अरं पुरब का भड़ ! तैर (69) नौ (70)
अगने बटो (71) म्यार (72) सुण राखक्खिलो, त्वे (73) दगड़ (74)
भेटकणा (75) की बडो टक (76) क्षि इ, आज भेटोगोयलो,
मिलो (77) बडो खशो भयो हाडि इ। अब लो यू (78) रे (79)
मिलो येका दगड़ लडवेर देखनू को छम दुवे भणों मा को ठुल क्ष
हाडि”। पुरबक भड़ ले कक्खिलो, “जात भूड़ क्षूलो, हमरी हार
जीत इ को जाणलो, गौं मा हिटलो वां लडोंल हार्डि इ”।

तब ई दुवे भण गोंका बाट लागक्कि लो, तनो ई (80) एक
बुडलो (81) भे टोक्को, दुवे भणो ले बुडलो पै कोक्खिलो, “तुई

48 Companions. 49 Quickly, with speed. 50 Thine, thy. 51 Father. 52 His, her.

53 Daughter. 54 Words. 55 High. 56 Mountain. 57 Daughter, girl. 58 Persons.

59 All. 60 Root. 61 Including. 62 Theirs. 63 Head. 64 Load. 65 Behind,

backward. 66 Having drawn. 67 Obstructed. 68 Forward. 69 Thy, thine.

70 Name. 71 From a long time. 72 I. 73 Thee. 74 With. 75 To meet.

76 Longing, desire. 77 To me. 78 Thou. 79 And. 80 To them. 81 An old woman.

Danpur (Kumaun) dialect continued.

इमरो लड़ै देखलो लो,” बुडिया जो उनपै कोळिहाड़ि, “म्यार (82) नातोका गोरू भैसा चरीणक बणमा जायरयांलो, तैकन रोवाट (83) दिण जाष कौ हाड़िइं, तैर्ह रोवाटा दीबेर तुमरो दुये भण्णाक भगड़ देखिला लो”। इतोक [84] बतका कैबेर बुडलो ले दुयेभण्ण भडो का लकड़ा की भारो समोत अमण कानि [85] मा राखि लीछि लो, पछा ई अमण नातोक मुख मामण गेलो, तैर्ह रोवाट दिछि हाड़ि।

जब लो दुयेभण्ण भड़ भगड़ कण पाया त तका नातो ले बुडलो को अमण गोरू भैसा लो लकड़ाक भारो समोत दुये भड़ अमण गातो [86] मा घालि लोछि लो [87], अमण घर गोय ई। येवषत भोढान [88] लागिरोछि हाड़ि, ऊँ बयला ले बुडलो को नाति छड़ाबैर [89] येका ठोर [90] मा गोय लो वां ई दुये मांणियां [91] शाटि कुटण्ठिलो, येका सांणो का आख भितर भाड़ भ नहैगीय (92) त तै सांणो ले दुसरो सांण से बतका कयो, “म्यार आख बटो भाड़ गाढ़ दे,” दुसरो सांणो ले कोछि लो, “क्वाकि (93) यो भाड़ मि हिसो लो तब गाड़ि दिजल हाड़ि,” पैल सांणो ले यो बतका मानिलोछि लो (94)। तब हाड़ि दुसरो सांणो ले भाड़ को, क्यांको (95), बुडलो, बुडलो को नातो, गीरू, भैश, दुये भड़, लकड़ाक भारो समोत गाडोबैर अमण खलदो मा राखि लोछिलो। पछा रातमा भाड़ हाड़ि अमण खलदोमा है बेर [96] गाडिदोनो, अमण खम्म दिखाय टंकि लो, तैक मुखारू [97] ले अमणो सांणो सां बतका कोछि लो, “यो सबै किडा हमार विराल (98) दीटेलो, ऊ (99) खानेलि (100) हाड़ि”। यो बतका सुणबेर लो द्येभड़ बुडलो हैर बुडलो का नातो बिसक (101) डरगोय, थरथर कामण पायलो। तब सबैले अमण अमण को मनमार का चोजां में लो सबमा छूट (102) जाणि फिकर करो बैर लो हाथ

82 My, mine. 83 Bread. 84 So much. 85 Shoulder. 86 Lap or fold of a sheet. 87 Placed. 88 Tempest, high wind. 89 Having been drifted away. 90 Spot. 91 Women. 92 Penetrated. 93 For. 94 Agreed. 95 Viz. namely. 96 Out of, from. 97 Husband. 98 Cat. 99 That, it. 100 Will eat. 101 Very much. 102 Least, smallest.

Danpur (Kumaun) dialect continued.

जोड़ो कै हाड़ि सेवा कल्पयते । ते सांशो सै हौर तका अमम हैवेर छुट
जानियांत अमण घर जानिता । अमण अमण घरमा आवेर (103)
येकाले याकसै याई मब बतका अमण भतर वाला सां (104), खुल
वालाछै (105), हैर दगड़वां सां बतका कयली ॥

मब भण यवटै ह्वैवेर (106) अमणक नानो [107]

चीज समाज बेर हाड़ि प्रसेश्वर क साबासि [108] करछै न्हा, क्यांको,
मानि लेक्हो हाड़ि, हे प्रसेश्वर ! हमि ई धरति मा मब हैवेर नानछैं ।
ये दुनी [109] माके बतके क रोम मैसाले मकण [110] चैन [111]
ल्हो, एक छ टेक ठुल [112] क्ह न्हा, येक ह्वै टेक नान [113] छ
हाड़ि । प्रसेश्वर का दखण सा चम्ले मब किड भाँछैं ॥

103 Having arrived at. 104 To. 105 To. 106 Having assembled together.

107 Least. 108 Thanks-giving. 109 World. 110 Not to do. 111 Ought.

112 Great. 113 Small.

Transliteration of the dialect of Pargana Danpur.

Purba ka pachhima ka Bharhoñ ka bhetā

Paila bakhata má í do dekhwáñ bharha chhilo, eka
hárhi purba dishá ka chhaurha má dusaro pachhimá ka
dishá ka chaurha má ronilo. Yákáka náma suñabera loñ
dusaro ága jhai lági jáni hárhi. Yáká ka glára io dusará
ka ghara bañí bára barsa ka báto chhilo. Eka dina hárhi
in purbá ka bharhá ká mana yá batakóñ áchhilo pachhímá
ka bharhá ká jora dekhaṇa chainchha lo, amáṇa ghara bañí¹
sámalá libaira shátu thálli ligoya lo. Dophari jámaleka
hityoñ, báta má taila loñ eñ barbo lámu chaurha haura
gaila páñi ka in tálá dekhichha lo, taile amáṇa shátu tai
tálá má laphá di chhi lo. Jaba lo shátu woligáya hárhi,
shátu lhega páñi lhega sabai kháli lo, taba taiká pása má

Danpur (Kumaun) dialect continued.

yáká thulá rúkha muni sigoya lo. Taika bíscha ka usapāsa ka i bhurboñ ka jyánabara hárhi, thwarhá thwarhá kaibera sadyárhi kai tai tala má pání khánṇa áchhilo, jaba lo tala bhiji dekhi chha hárhi dusará phaira pání ka sutyála gochhilo. Wí pachhá pání khánṇa eka hárhi i, amanā thutúra tala má ghála chhilo, pání ní páya ta eka bisaka dárha mārī chhí. Wí dárhá dárha ka huṇá le tai bharha ka i nína tuṭa gaya lo.

Unle rishá baira tai hárhi ka lo thutúra samábaira telo amanā hata le pachhimá ka bhárhá ka khála má laphá-dichhilo. Teka khála má i pachhimá ka bharha kí chaila lo sàṇṭi kuṭaṇa chhi, hárhi bhísamata jho kirha dekhi barai dāra ka māro i bhatara apaṇa ijá ka pása bhájage lo. Taba uigí ija lo bhára ái, hárhi lo eka haigá ranča jha kirha dekhibera amanā dagarhiyá dekhonpá ka lo amanā khalatí má rákhachhi harhi i. Ye pachhá wí bakhata tai dina lo purba ka bharha bára barasa ka báṭá chháṭa hiṭabera pachhimá ka bharhá ka ghara má pujigoyalo. Tele tyora bábá kánchha lo kai pachhimá ka bharha ka chelí puchhi chhí, taika chaili lí batako kayo kí mero bábá lákárha káṭaṇa bára barasa báṭi baṇa má ucha dánā má jairochhi i. Taba puraba ka bharha le tai chhyorba se baṇa ka báṭo puchha chhí hárhi i, chhyorhí le batádilo. Taba ú baṇa má goya lo, báṭa má i dyúi jhaṇoñ kí bheṭa bhechhi lo. Pachhimá ka bharha le saṇgatán ka bhurho ka thula thula rúthoñ ka járha sainítā upáṛha bera tanora barho dánā ka jha bojo amanā khwára má rákhi baira amanā ghara tuṇṇa chhi lo, puraba ká bharha le taiká pachhina báṭi goyalo, taiko bhári lo pachhina lá táṇṇí baira tháma dichhí hárhi i. Jaba pachhina ka bharha le báki jora lagáchhi i taba bhári táṇṇí baira aginalá chalá chhilo, pachhina báṭi dekhi bera batako kayo, “are puraba ká bharhal tairā nau agane báṭi myora suna rákha chhilo, twe

Danpur (Kumaun) dialect continued.

dagarha bheṭa kanā kí barhí ṭaka chhi i, àja bheṭi goyalo, milo barhí khushí bhayo hárhi i. Aba lo tyūrai milo eká dagarha larha bera dekhanú kí hama duye jhaṇo má ko ṭhula chha hárhi." Puraba ka bharha le kachhilo, "yánta bhúrha chha lo, hamarí hára jítai ko jáñalo, gauñ má hiṭa lo wáñ larhonla hárhi i."

Taba i duye jhaṇa gon ká báṭa lágachhilo, tano i eka buḍalí bhetí chhí, duye jhaṇo le buḍalí pai kochhilo, "tu i hamarí larhai dekhali lo," buḍiyà le una pai kochhi hárhi, "myára nátí ká gorú bhaiñshá charoṇa ka baṇa má jáyarayán lo, taikana rowáṭa diṇa jáṇa chhau hárhi i, tai i rowáṭá díbera tumarí duye jhaṇo ka jhagarha dekhonla lo." Itíka batako kaibera buḍalí le duye jhaṇa bharhoñ ko lakárhá kí bhári samítा amaná káni má rákhilichhilo, pachhá i amaná nátí ka mukha sámaná gelo, tai i rowáṭa dichhi hárhi.

Jaba lo duye jhaṇa bharha jhagarha kaṇa páyá ta teká nátí le buḍalí kon amaná gorú bhaishá lo lakarhá ka bhári samítा duye bharha amaná gáti má gháli líchhilo, amaná ghara goya i. Ye bakhata bhwí dhána lági rochhi harhi, ní i bayalà le buḍalí ko nátí urhá baira eká ṭhora má goya-lo wáñ i duye sáññiyán shíti kuṭaṇa chhilo, eká sáññí ká áṅkha bhitara jhárha jhánaigoya ta tai sáññí le dusarí sáñña sai batako kayo, "myára áṅkha batí jhárha gáṛha de," dusarí sáññí le ko chhilo, "kyáki yo jhárha mi delí lo taba gáṛhi diúla hárhi," paila sáññí le yo batako mani líchhilo. Taba hárhi dusarí sáññí le jhárha ko, kyáṅkí, buḍalí, buḍalí ko nátí, gorú, bhaiñshá, duye bharha, lakarhá ka bhári samítा gáṛhi bairamá khaladí mà rakhí li chhilo. Pachhá ráta má jhárha hárhi amaná khaladí mà hwai bera gáṛhi dílo, amaná khasama dikháya de chhilo, taika musyáru le amaná sáññí sán batako kochhilo, "yo sabai kirhá hamára birála dídelo, ú kháñleli hárhi." Yo batako suna bera lo duye bharha buḍalí haura buḍalí ká

Danpur (Kumaun) dialect continued.

náti bisaka dāragoya, thara thara kámaṇa páyalo. Taba sabole amáṇa amáṇa ko sanasára ká chijon men lo saba má chhwáṭa jáṇi phikara karibaira lo háṭha jorhí kai hárhi sewá káṇa payalo. Tai sáṇṇí sai haura taiká khasama hwaibera chhuṭa jániyán ta amáṇa ghara jánilo. Amáṇa amáṇa ghara má ábaira yekále yáka sai yo í saba batako amáṇa bhatara wálá sán khwánla-wálá chhaín, haura dagarhawán sán batako kayalo.

Saba jháṇa yabaṭai hwaibera amáṇa ka nání chíja samají bera hárhi Prameshwara ka sábási karachhlílo, kyán-kí, máni lechhí hárhi, He Prameshwara! hamí í dharati má saba hwaibera nána chhaun. Ye duní má ke batako ka risa maiṇson le makaṇa chaina lo, eka hwai eka ṭhula chha lo, eka hwe eka nána chha hárhi. Prameshwara ká de-kháṇa má hamalo saba kirha jhá chhaun.

~~~~~

गोरखाली बैली, जिस के शेर वर्गेरह पर्गने
(कुमाऊं) के वाश्निन्दगान गोर्खा लाग, बौलते हैं।
पूर्व अरु पश्चिम के जीधा हरु के भेठ।

कसैइ दिन मां हिवटा [1] बलिया [2] जीधा थे। ये वटा पूर्व दिशा मां अकी [3] पश्चिम दिशा मां रहन्थे। एक के नाम सुनि अकी रोश गरथो [4]। येवटा का घर अकी का घर बाट [5] बार बर्ष मां पुगथो [6]। एक दिन यूर्बका जीधा का चित् मा पश्चिम का जीधा को बल जांच (7) गरु (8) भनेरमो (9)। आपना घरबाट खानेकुरा (10) सत्तूको पोका (11) लियेर हिंडगो (12)। हो पहर सम्म (13) हिंडगो। बाटा मां येवटा लासी, अगस्ती (14), गहिरो पोखरी (15) भेटायो (16)। आपनो खानेकुरा सत्तूलाइ (17) पोखरी मां रुभायो (18), रुझे पछि सत्तू (19) र (20) पोखरी को पानी सबै खायो। अरु (21) तेस (22)

1. Two. 2. Strong, stout. 3. Other. 4. Envied. 5. From. 6. Reached.

7. Test. 8. Do. 9. Wished. 10. A supply of necessary provisions for a journey. 11. Bag. 12. Went. 13. Until. 14. Broad. 15. Lake. 16. Met with. 17. To, for. 18. Sealed. 19. The flour of parched grain. 20. And. 21. And. 22. Sun.

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

ठांड (23) मां अलिक्ति (24) पश्चर (25) जायेर येवटा रुख सुन्तर [26] सत्यो [27]। अलि पछो [28] तेस [29] जंगल का पशुहरू [30] पानो पीना लाई तेइ पोखरो मां आये, पोखरो मां पानी रये न क्ष भनेर [31] अरु ठांड मा खेजना लाई गये। अलि खेर [32] मा येवटा बन हाथो पनी [33] आये। पानी पीना लाई आपनो सूँड पोखरो मां हाल्यो [34], पानी क्लैन भनेर साफसित [35] करायो [36]। त्यो [37] कराउना सुनेर जीधा को निन्द्रा जाग भयेर ढेरै [38] भुक [39] चढ़गो [40]।

सूँड समाल्येर [41] तेसेइ पश्चिम का जीधा का चोक मां फालोदियो [42]। चोक मां जीधाको क्लारी [43] धान केलाउना [44] लाई बसे को थी [45], डाथो लाई किरा [46] जस्तो [47] हेरेर [48] डरायो : आपनो आमा [49] सित [50] भित्र गइ। उसको आमा बाङ्गिआयेर [51] हाथो लाई किरा जस्तो हेरेर आपना सांधो हरु [52] लाई दिखाउना लाई आपना खलेतो मा राख्यो। अलिखेर पछो पूर्ब को जीधा पनी बार बर्ष को बाटा घडि में हिंडेर पश्चिम का जीधा का घरमां आई पुग्यो। जीधा को क्लैरो सित [53] सोध्यो [54], “खाइ (55) तेरे बुआ (56)” ? क्लारो ले भन्यो (57), “मेरो बुआ दाउरा [58] खेजना लाई बार बर्ष भो (59) जंगल गये का। इन तेसैतिर (60) जाउ”। अर्को जीधा लाई पहाड़ चिनाइ दियो (61)। जाइ जाइ पूर्ब का जीधा लाई पश्चिम का जीधा बिघनै (62) ठूलो चड्बाट उखाडेर (63) रुख हेरू (64) का दाउरा लाई पब्त जस्तो भारो गरो किन ठोका (65) मां राखिर आउंदा भेटायो (66)। पूर्ब का जीधा कन्नपटो (67) गयो। भारी (68) लाई तांच्यो (69)। पश्चिम

23. Spot. 24. A little. 25. Distance, while. 26. Under. 27. Slept. 28. After a while. 29. That. 30. Animals etc. 31. Having said. 32. Immediately. 33. Also, too. 34. Plunged. 35. Loudly. 36. Shrieked. 37. That. 38. Great. 39. Anger. 40. Rose. 41. Having caught hold of. 42. Flang. 43. Daughter. 44. Husking, chaffing. 45. Sat. 46. Worm. 47. Like. 48. Having seen. 49. Mother. 50. To. 51. Having come out. 52. Companions. 53. From. 54. Enquired. 55. Where is. 56. Father. 57. Said. 58. Firewood. 59. Ago. 60. To him. 61. Pointed out. 62. Huge, great, much. 63. Having pulled up, or uprooted. 64. Trees. 65. Head. 66. Met. 67. Behind. 68. Load. 69. Constructed,

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

का जोधा क्षे बन्नगर (70) बाहालाइ तान्यो (71), अनि (72) पूर्व का जोधा सित भन्यो, “ये! पूर्व का जोधा तरी नाउ (73) पैले टेखो सुने थे, अरु तलाई (74) भेटाउना (75) बिघनै मन गरथो, ते (76) आज भेटाइस (77); लौञ्ज (78) त (79), र (80), म (81), आपनो आपनो बल का जांच गरु कसलाई (82) ढेरै बल रै क”। पूर्व का जोधा ले भन्यो, “यां हमरो को जांच गलरि (83), लौड गाउ मां हिण (84)।”

साथै गाउ मां गये। उनलाई (85) येवटा बुढ़ीया स्त्रास्त्र मान्से (86) भेटायो। उसित (87) भन्यो, “हमरे बल का जांच गरो दिनु हुन्छ”। त्यो (88) स्त्रास्त्र मान्से ले भन्यो, “मेरा क्षेरा (89) को क्षेरा गाइ भैसो चराउना लाई बन गा (90) को हो उसलाई रोटी दिन जान्कुं, अनिपछी (91) बाट तिमीहरु (92) को बल का जांच गरला (93)”। वितो (94) भनेर त्यो बुढ़ीया ले त्यो हीवटा जोधा अरु दाउरा को भारी आपना टौका मा राखेर आपना क्षेरा का क्षेरा सित गयेर (95) उलाई (96) रोटी दियो।

तब त्योह वटा जोधा बलगर्नालाई (97) उम्हे (98)। त्यो बुढ़ीया को क्षेरा ले आपना बजै (99), गाइ, भैसो, हीवटा जोधाहरु (100), अरु दाउरा को भारी लाई आपना गांतो (101) मां राखो लियो। अरु घरलाई गयो। बाटा मा बतास ले त्यो बुढ़ीया को क्षेरा लाई उड़ायेर (102) यस्तो (103) ठाँऊ मां फालो दियो जहाँ हीवटा स्त्रास्त्र मान्से धान कुटारा (104) को थे, अरु येवटा स्त्रास्त्र मान्से का आंखा मां त्यो पस्यो (105)। ते स्त्रास्त्र मान्से ले अपना सांथो अर्की स्त्रास्त्र मान्से मित भन्यो, “मेरा आंखा मां धास जस्तो के पस्यो? भोको (106) देन (107)”। उसको साथा ले भन्यो, “ते मलाई (108) अपना आंखा मां पस्ये को धास दिनक्षस्त, भोको दिनक्षूँ”। “लौञ्ज हुन्छ (109)।” ते (110) स्त्रास्त्र मान्से ले त्यो धाम, बुढ़ीया, अरु उस्को क्षेरा, गाई, भैसो, हीवटा जोधा, अरु तिनहरु (111) को दाउरा को

drew back. 70. With force. 71. Pushed on. 72. And then. 73. Name. 74. Thee. 75. To meet. 76. Those. 77. met. 78. Well. 79. Thou. 80. And. 81. I. 82. Who. 83. Do. 84. Go, move on. 85. To them. 86. Woman. 87. To her. 88. That. 89. Son. 90. Gone. 91. After this. 92. Your. 93. Will. test. 94. So much. 95. Having gone. 96. To him. 97. For combating. 98. Prepared, or stood. 99. Grand mother. 100. Heroes. 101. Lap or fold of a sheet. 102. Drifted. 103. Such. 104. Husking. 105. Penetrated. 106. Pull, Extract. 107. Do a favor. 108. To me. 109. Very well. 110. That. 111. They.

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

भारो भोकेर (112) अपना खलिती मा राखो; ते पछो (113) रात मा खलिती बाट (114) भोकेर आपना लोकने (115) लाइ हेरायो (116), अह लोकनेले भन्यो, “हमरो विज्ञोलाई दीदीनोस (117), त्यो खाउला।” त्यो कुरा (118) सुनेर हीवटा जोधा, अह बूढ़ी, उस्को क्लारा, जी। पैले देखो अपनो बच को घमंड गर्ये, कायल और चेत परे। अपना अपना लाई संसार मां सब भन्ना (120) सानो (121) जानेर बिन्ति गरे अह तब उस्को लोकने सित भन्ये, “हमो ले बिरायो (122) हमो लाई क्लाडीदिनोहोस (123)”。 क्लाडीदियेर सबैहरु आपना आपना घर तिर गये। अह प्ररमा पुग्दा सबैसित यो कुरा भनो दियो।

सबै ले आपना लाइ सानो जानेर परमेश्वर को भन्यबाद गखो। अह भन्यो, “हमो हरु ये संसारमां सबै भन्ना सानु हँ।” ये संसार मां कसै थोक (124) को मनुष्य लाई अभिमान गनुं चाहिँदेन। येवटा हेखो अर्को ठूलो छ, अह येवटा भन्ना अर्को सानु। परमेश्वर का रुष्टि मां हमो हरु किरा जस्ता हँ।

112. Having extracted. 113. After this. 114. From. 115. Husband. 11. Shewed.
117. Give. 118. Command, talk, matter, topic, event. 119. Mortified, humiliated.
120. From all respect. 121. Least. 122. Offended, Committed the fault.
123 Kindly release us. 124 Thing, position.

Transliteration of the Gurkha dialect, spoken by the Gurkhas who inhabit the Parganas Shor etc. (Kumaun).

Púrba arú Pashchima ko Jodhá harú ko bheṭa.

Kasai dina má dwí waṭá baliyá jodhá thye. Yewaṭá párba dishá mán̄ arko pashchima dishá mán̄ rahanthye. Eka ko náma snni arko rísha garathyo. Yewatá ká ghara arko ká ghara báta bára barsha man̄ pugthyo. Eka dina púrba ká jodhá ká chitmá pashchima ká jodhá ko bala jáñcha garún̄ bhanera bho. Ápanà ghara báta khánekurá sattú ko poká liyera hinrhyo. Dwí pahara samma hinrhyo. Báta mán̄ yewaṭá lámo, agalo, gahiro pokharí bheṭáyo. Ápano khánekurá sattú lái pokharí man̄ rujháyo, rujhe pachhi sattú ra pokhari ko pání sabai kháyo: aru tese

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

ঢানু মান অলিকাতি পাৰা জায়েরা যেৱাতা রুক্হা মুণ্টিৰা সুত্যো। আলি পাচ্ছি তেসা জঙ্গলা কা পাশ্ব হৱা পানি প্ৰিনা লাই তেই পোকহারি মানুয়ে, পোকহারি মানু পানি রায়ে না চহা বহনেৰা অৱা ঢানু মানু খোজনাই গায়ে। অলিখেৰা মা যেৱাতা বানা হাঠি পানি আয়ো। পানি প্ৰিনা লাই আপনো সুন্দা পোকহারি মানু হাল্যো, পানি চহাই না বহনেৰা সাফাসিতা কুৱায়ো। ত্যো কুৱাউনাসু জোধা কো নিন লুৱা জাগা ভায়েৰা ধেৱাই জুকা চাধ্যো।

সুন্দা সমাত্যেৰা তেসৈ পাশ্চেছিমা কা জোধা কা চোকা মানু পঞ্জালিদ্বয়ো। চোকা মানু জোধা কি চহোৰি ধানা কেলাউনাই বাসে কি থি, হাঠি লাই কীৱা জাস্তি হেৰেৰা দৰায়ো: আপনি আমা সিতা ভিত্রা গাই। উসকো আমা বাহৰি আয়েৰা হাঠি লাই কীৱা জাস্তি হেৰেৰা আপনাই সান্থি হাৰু লাই দিখাউনাই আপনাই কহালেতি মানু রাখ্যো। আলি ক্ষেত্ৰে পাচ্ছি পুৰ্বা কো জোধা পানি বারা বাৰশা কো বাতা ঘৰহি মেঝ হিৱ্যেৰা পাশ্চেছিমা কা জোধা কা ঘৰা মানু আই পুগ্যো। জোধা কো চহোৰি সিতা সোধ্যো, “কোই তেৰে বুআ?” চহোৰি লে ভাণ্যো, “মেৰো বুআ দাউৱা খোজনাই লাই বারা বাৰশা বহু জঙ্গলা গায়ে কা হুনা তেসৈ তিৰা জাউ।” অৰ্কো জোধা লাই পাহাৰা চিনাই দিয়ো। জান্দা জান্দা লাই পুৰ্বা কা জোধা লাই পাশ্চেছিমা কো জোধা বিঘনাই ঢালু জৰহা বাতা উক্কাহেৰা রুক্হা হেৰু কা দাউৱা লাই পৰবতা জাস্তি ভাৰী গাৰি কিনা ঢাকুকা মানু রাখেৰা আৱলাই ব্লেত্যো। পুৰ্বা কো জোধা কান্নাপাতি গায়ো। ভাৰী লাই তাণ্যো। পাশ্চেছিমা কা জোধা লে বালা গাৰেৰা বোঝা লাই তাণ্যো, অনি পুৰ্বা কা জোধা সিতা ভাণ্যো, “াঞ্চে পুৰ্বা কো জোধা! তেৰো নাউ পাইলে দেখি সুনেঁ থ্যেুন, অৱা তালাই ব্লেত্যাউনাই বিঘনাই মানা গৱাল্যো, তেন আজা ভ্লেত্যাইসা; লাউ তা, রা, মা, আপনো আপনো বালা কো জান্চা গৱাউ কাসলাই ধেৱাই বালা রাইচ্ছা।” পুৰ্বা কো জোধা লে ভাণ্যো, “যানু হামারো কো জান্চা গৱাই রা, লাউ গাউ মানু হিন্দা।”

সাথাই গানু মানু গায়ে। উনা লাই যেৱাতা বুদ্ধিয়া স্বাস্নি মান্দ্বে ব্লেত্যো। উসিতা ভাণ্যো, “হামারো বালা কো জান্চা গৱাই দাউ হাইচ্ছা।” ত্যো স্বাস্নি মান্দ্বে লে ভাণ্যো, “মেৰু

Gorkhali [Kumaun] dialect continued.

chhorá ko chhorá gái bhaiñsí charáuná lái bana gá ko ho usa lái roñi dina jáñchhuñ, ani pachhí báta timí harú ko bala ko jáñcha garulá." Yetí bhanera tyau buñhiyá le tyo dwí wañá jodhá aru dáurá ko bhári ápaná ɭauká má rákhera ápaná chhorá ká chhorá sita gayera ulái roñi diyo.

Taba tyo dwí wañá jodhá bala garná lái umme. Tyo buñhiyá ko chhorá le ápaná bajai, gái, bhaiñsí, dwí wañá jodhá harú, aru dáurá ko bhári lái ápaná gántí man rákhí liyo. Aru ghara lái gayo. Bátá má batàsa le tyo buñhiyá ko chhorá lái urháyera yasto ɭáñú mán phálí diyo jahàn dwí wañá swasni mánse dhána kutírako thyen, arú ye wañá swásni mánse ká àñkhá mán tyo pasyo. Te swásni mánse le apaná sánthí arko swásni mánse sita bhanyo, "merá àñkhá mán ghása jasto ke pasyo? jhíkí de na." Usko sáthí le bhanyo, "ten malái apaná àñkhá mán pasye ko ghása dina chhas ta, jhíkí dinchhuñ." "Lauá huñchha." Te swásni mánse le tyo ghása, buñhiyá, aru usko chhorá, gái, bhaiñsí, dwí wañá jodhá, aru tinaharú ko dáurá ko bhári jhíkera apaná khaletí mán rákhyo; te pachhí ráta mán khaletí báta jhíkera ápaná lokane lái heráyo, aru lokanele bhanyo, "hamaro billí lái dídínosa, tyo kháulá." Tyo kurá sunera dwí wañá jodhá, aru búñhi, usko chhorá, jo paile dekhí apano bala ko ghamandá garthye, káyala aura cheta pare. Apaná apaná lái sansára mán sabai bhanná sáno jánera binti gare aru taba usko lokane sita bhanye, "hamí le biráyo hamí lái chhorí díno hosa." Chhorí diyera sabai harú ápaná ápaná ghara tira gaye. Aru ghara mán pugdá sabai sita yo kurá bhaní diyo.

Sabai le ápaná lái sáno jánera Parmeshwara ko dhanya-báda garyo. Aru bhanyo, "hamí haru ye sansára mán sabai bhanná sanu hún." Ye sansára mán kasai thoka ko manushya lái abhimána garnu cháhinde na. Ye wañá dekhí arko ɭáñlo chha, aru yewañá bhanná arko sánu. Parmeshwara ká srish्टि mán hainí haru kirá jastá hún.

Dotyali or Doti (Kumaun) dialect.

डॉटियालौ यानि डॉटी की बोली जिसकी, डॉटी (नैपाल) के लोग, (जो श्रीरा प्लार इत्यादि पर्गनां (कुमाऊं) में बसते हैं] बोलते हैं।

पूरब पश्चिम पैक्यालैं की भोट ।

कैइ एक चुग (1) मई (2) दुये पैकेला (3) नाऊँचखाका (4)था। एक पूरब दिसा का कोना थो, दूसरा पैक्यालै। पश्चिम दिमा का कोना मा रहनथो (5)। एक का नाऊँ (6) सुनीबर दुसरा बहुतै रीस अरनथो (7) क्या (8)। एक का घर हैबर (9) दूसरा का घर बार बरस का बाटा (10) थो क्या। एक दिन पूरब का पैकेला का मनमाई (11) भौत रीस लागी को पश्चिम में जाई बर (12) पश्चिम का पैकेला सित (13) क्या मार गरैं (14) भणो बर(15), लडना कोल्या [16] अफना घर हैबर बाड़ी [17] सत्तू[18] मामल [19] थैलैनो [20] हाल्लीबर [21], बाटा लाग्यो क्या। तब दुये पहर सम (22) बाटा हिटरो (23) क्या। उई बाटा येक ठूला, जामी, बिथरी (24), गैंडो (25), खाल [26] पानी की मिलि क्या। उइले अफनू खानू बाड़ी उसै खालका पानीमि [27] हुबाइ [28] बर, बाड़ी कुजाई बर (29), तब बाड़ी सौकूँ (30) पानी खाई बर (31). खाल को पानी सुक्यो क्या। उमै खाल बरबरी (32) येक ठूला (33) रुख (34) थो क्या, तसै कुख का फेट (35) मणी (36) जाई बर क्या सिटे। [37]। तै ठुला रुख का ओरो परो (38) ठुलो पातल (39) थो क्या, तै [40] बेला [41] तै खाल में पानी खानाको ल्या सृग [42] थींथा क्या। हेरन त खाल सुक्या को धेक्यो [43] क्या। जब खाल सुक्यो को धेकी बर क्या, सृग अन्ति [44] पानी खाना कोल्या गया क्या।

1. Time, age. 2. In, at. 3. Heroes. 4. Famous. 5. Lived. 6. Name. 7. did envy, envied. 8. O. 9. From. 10. Road, path, journey. 11. In. 12. By going to west. 13. To. 14. Beating. 15. Having said. 16. For. 17. Food. 18. Flour of parched grain. 19. Provision for a journey. 20. In a bag. 21. Having placed, or put in. 22. Until. 23. Walked. 24. Broad. 25. Deep. 26. Lake, tank, reservoir. 27. In. 28. Drowned. 29. Having soaked. 30. Inclusive of. 31. Having drunk. 32. near close by. 33. Large. 34. tree. 35. Root, trunk. 36. Under. 37. Slept. 38. On, all sides. 39. Forest. 40. That, same. 41. Time, period, moment. 42. Wild animals. 43. Saw. 44. Elsewhere.

Doti (Kumaun) dialect continued.

तसे पैतिर [45] तसे (46) खाल में पानो खा। भणोबर जङ्गल है एक हात्ती आयो क्या। अफनो सुख खालो ओंन [47] हाल्यो क्या। पानी नाइं पायो हात्ती ले अफना मनमो रिसाईबरु हात्ति ले ठूलो भास (48) गरो टोल [49] मारि क्या। तब उई पैकेला की नीन (50) व्युजो (51)।

मेरी नीद कैले व्युजाई भणोबर पैकेला रोस आई क्या। उसे रोस ले आई बर हात्ती की सुख थाम्यो (52) क्या, पश्चिम का पैकेला का खला (53) मिं रितिदियो [54] क्या। उसे खला मिं पैकेला की चिलो धान कुटन लागो रैथी क्या। हात्ती देखो बर यो बड़ो ठूलो कीड़ो समजो बर क्या, उसे (55) कोड़ा की डर माणो बर (56), भाजो बर, अफनो ईजा थाई [57] आई बर, भीतर गई क्या। तब उई को मातारो (58) भाद्र आइ क्या। हाती बड़ो ठूलो कीड़ो घेकी बर, अफनी संगनो (59) सित जाई बर, घेकीन आइ। इसैदिन पूर्ब को पैकेला बार बरस का बाटा एक बड़ो हिंणो बर (60), पश्चिम का पैकेला को घर माई पुज्यो [61], उसे को चिलो सित पैकेला की कुरड़ो [62] सोधी [63] क्या। उई को चिलो बोलो बर, “मेरा बाबा बार बरस भया दर्हवां (64) ल्युना को त्या लेक [65] जाई रयान क्या, तं [66] लगैजा,” भणो बर, लेक को बाटा बताई दियो क्या। जब पूर्ब को पैकेलो धूरा जाई बर पश्चिम का पैकेला सबै बन का रुख जड़ उपाड गरो बर [67], डाणा [68] जसो [69] पूलो [70] बादो बर, मुन्त्रा (71) माई राखो बर लेयो, अफना घर ओंन लागो रैथाँ क्या। बोच बाटा मा भीट भेवर [72] पूर्ब को पैकेलो वीका योठो [73] बाटा गयो, योठ बाटा दर्हवां को भारो समाई बर [74], थामो हाल्यो। तब पश्चिम का पैकेला ले जार लगायो, तब दर्हवा को भारी ऐतोर [75] लायो पैतिर हेरनक [76] त (77) पूर्ब को पैकेलो धेक्यो; “मैले, पूर्ब

45. Afterward, backward, behind. 46. That, same. 47. In, Into. 48. Voice, tone. 49. Shriek. 50. Sleep. 51. Awoke. 52. Caught hold of. 53. Court-yard. 54. Flung. 55. That, same. 56. Being afraid of, fearing. 57. To. 58. Mother. 59. Companions. 60. Having walked. 61. Reached. 62. Whereabout, welfare, incident. 63. Enquired. 64. Fire-wood, fuel. 65. Mountain peak. 66. Thou. 67. Having uprooted. 68. Mountain. 69. Like. 70. Load, sheaf. 71. Head. 72. Having met with. 73. Backward, behind. 74. Having obstructed, Having caught hold of. 75. On, onward, before. 76. Looking. 77. On.

Doti (Kumaun) Dialect continued.

का पैकेला ! तेरो नाऊं ऐतोर सुरिराष्ट्रो था क्या, तो [78] मित भोट गरुलो भणी बर मेरा मन थी, आज तासित भोट भैछ, अतो खुसो हौर्ह गैछ क्या, अब तमै हमै लड़ाई गरो हाल्लों, क्या हम दूइ माईं को बन्नियो (79) क्क, बिचार गहौ (80)।” पूर्व का पैकेला ले छुवाव दियो क्या, “को बढो क्क, यां बन माईं हम दुये जनान (81) को हार जोत को खेकलो क्या, गाऊं नगर का मानोस [82] मा जानाऊं वाईं जाई बर लड़ाई गरला क्या ।”

दुवै गाऊं बस्तो माईं जाई बर एक बुढ़िया सित भोट भैछ, दुये जना पैकेला ले बुढ़िया याईं भण्णो (83) क्या । “हमो ठुई जनान को लड़ाई को हार जोत हेरी दिय (84),” भण्णो (85) बुढ़िया ले, “मेरो नातो बन गोरू भैसा चरोन आई रैछ क्या, उर्दं को मै रोटो दिन खानौ (86) पैतोर तिमो (87) दुर्द जनान को अंडालजि (88) धेकूलो ।” इतो (89) भण्णो बर बुड़ो ले दुये पैकेला का दरवां का पुला अफना कान (90) माईं बोको बर (91), अफना नातो थाईं पूमोबर (92), अफना नातो रोटो दियो ।

जब दुये पैकेला लड़ना की बटोना (93) ते बुढ़िया का नातो ले बुढ़िया, अफना गोरू भैसा, दुये पैकेला, दरवां का पूला समीत, अफना गादा (94) हाल्यो । जब अफना घर आयो तै बखत आनी भुय्या (95) चल्यो, बुढ़िया का नातो उस आनो भुय्या सित उड़ाई बर, इसै ठार पुच्यो कि जां दुये स्थानो (96) धान कुटन पैरै थिन, वाईं जाई पुच्या, एक स्थानो का आँखा माईं बुड़ पात भाड़ (97) पानो की जनो (98) पस्यो (99) । उद्द स्थानो ले दोसरो स्थानो थाईं भण्णों, “मेरा आँखा भीतरी भाड़ पस्यो, तै गाहो दे,” दोसरो स्थानो ले भण्णों, “ऊ भाड़ को खन्तो (100) मै टेलो त, गाड़ी दोज़ंजो,” भण्णो, कबूल गस्यो ।

78. Thee. 79. Stronger. 80. Do. 81. Persons, men. 82. Men. 83. Said.
 84. See, look at. 85. Said. 86. Go. 87. You. 88. Dual, combat. 89. So much.
 90. Shoulder. 91. Having borne on. 92. Having reached. 93. Prepared.
 94. Lap or fold of a sheet. 95. Tempest, high-wind. 96. Women. 97. Bit of grass.
 98. Like. 99. Penetrated. 100. E.t.

Doti (Kumaun) Dialect continued.

तब दूसरो खानो ले घूड़ पात भाड़ पानी, बुड़िया को नातो, बुड़ो, गीरु भैसा, दख्वां का पूला, दुये पैकेला समीत, चांखा भीतर है गाड़ी बर अफना खरदो माईं राख्यो। इसे दिन को रात माईं अफना खर्छो (101) है निकासो बर, अफना पय [102] धेकायो। उर्दे ले भण्यो, “सबै कोड़ा हमारा बिराला दे, सबै खाईं देलो।” ये। द्वारड़ी सुणो बर दुये पैकेला, बुड़ो, बुड़िया को नातो, सबै डरले कामन पस्या। तब सबै ले अफना अफना संसार को सबै का बीच माईं हमी नाना भया भणी, भुट्टाट (103) गख्यो, हात जोड़ी बर बिन्तो गरी उई खानो ले अफना पोईं (104) थाईं कुटाई बर, अफना घरका बाटा लाई दिया। अफना घर पुजो बर एक एक ले सबै बात कुरड़ो आफना घर का पड़ोसोन सित, भाईबन्द अफना मिच सित, कुरड़ो भण्यो।

सबै ले समज्यो की परमेश्वर को धन्य धन्य भण्यो, “हे परमेश्वर! हम तमरा सिरद्धो माईं सबै होई नाना क्हौं।” ये संसार माईं कसै बात माईं ले घमिण्ड (105) न गरनू चाँईंनो (106), एक होई एक ठूलो एक होई एक नानू। परमेश्वर को सिरद्धो माईं हम सबै कीड़ा बराबर क्हौं।

101. Pocket. 102. Husband. 103. Repentance. 104. Husband. 105. Pride.
106. Ought not do.

Transliteration of the Dotyali, or the Doti dialect, spoken by the inhabitants of the Doti (Nepal territory), who have immigrated into Shira Shor etc. Parganas (Kumaun).

Púruba pashchima paikyalon kí bhīṣṭa.

Koí eka juga maiñ duye paikelá náúñchalyáká thyá. Eka púruba disà ká koná thyo, dúsaro paikyálo pashchima disá ká koná má rahanathyo. Eka ká náúñ suníbara dusaro

Doti (Kumaun) dialect continued.

bahutai rísa arana thyo Kyá. Eka ko ghara haibara dúsará ko ghara bára barasa ko báto thyo Kyá. Eka dina púraba ko paikelá ká mana máí bhauta rísa lági kí pashchima men jáí bara pashchima ká paikelá sita kyá mára garon bhaníbara, larhaná kílyá aphaná ghara haibara bárhi sattú sámalá thailoni hálí bara, báta lágyo kyá. Taba duye pahara sama báta hityo .kya. Uí báta eka thúlo, lámo, bitharo, gailo, khála pání kí mili kyá. Uile aphaná khánú bárhi usai khála ká pání mi ḍubáí bara, bárhi rujáí bara, taba bárhi sínán pání kháisbara, khála ko pání sukyo kya. Usai khála barabarí eka thúlo rukha thyo kyá, tasaí rukha ká pheda maní jáíbara kyá siyo. Tai thúlā rukha ká orí parí thúlo pátala thyo kyá, tai belá tai khála men pání kháná kílyá mriga onthyá kyá. Herana ta khála sukýá ko dhekyo kyá. Jaba khála sukyo ko dhekí bara kyá, mriga anti pání kháná kílyá gayá kyá. Tasai paitira tasai khála men pání khau bhaní bara jangala hai eka háttí ayo kya. Aphano sunđa khálí ogná hályo kyá. Pání náin páyo háttí le aphaná mana míñ risáí bara hátti le thúlí bhása garí ṭola mári kyá. Taba uí paikelá kí nína byují.

Merí nída kaile byujáí bhaní bara paikelá rísa áí kyá. Usai rísa le áí bara háttí ko sunđa thámyo kyá, pashchima ká paikelá ká khalá miñ khiti diyo kyá. Usai khalá miñ paikelá kí chelí dhána kuṭana lági raithí kyá. Hattí dekhí bara yo- barho thúlo kírho samají bara kyá, usai kírhá kí ḍara maní bara, bhájí bara, aphaní ijá tháiní áí bara, bhítara gaí kyá. Taba uí kí mätári bháira áí kyá. Hátí barho thúlo kirho dhekí bara, aphaní sanganí sita jáí bara, dhekauna áí. Isai dina púrba ko paikelo bára barasa ká báta eka gharhí hinní bara, pashchima ká paikelá ko ghara máín pujyo, usai kí chelí sita paikelá kí kurarkí sodhí kyá. Uíkí chelí bolí bara, “merá bábá bára barasa

Doti (Kumaun) dialect continued.

bhayá daruwán lyuná kí lyá leka jái rayána kyá, tan lagai já," bhaní bara, leka ko báṭo batái diyo kyá. Jaba púrba ko paikelo dhúrá jái bara pashchima ká paikelá sabai bana ká rukha jarha upárha garí bara, dánñá jaso púlo bádibara, munṭá mái rákhí bara leyó, aphaná ghara onna lági raithyon kyá. Bícha báṭá má bhíṭa bhaibara púrba ko paikelo wíká píṭhi báṭá gayo, píṭha báṭá daruwán ko bhári samái bara, thámí halyo. Taba pashchima ká paikelá le jora lagáyo, taba daruwán ko bhári aitíra láyo paitíra heranohha ta púrba ko paikelo dhekyon, "maiṇle, púrba ká paikelá! tero náún aitíra suni rákhí thyá kyá, to sita bhíṭa garulo bhaní bara merá mana thí, ája to sit bhíṭa bhaichha, atí khusí hoí gaichha kyá, aba tamain hamaín ladái garí hállon, kyá hama duí màín ko baliyo chha, bichára gaddau." Púrba ká paikelá le jubába diyo kya, "ko barho chha, yán bana màín hama duye janána kí hárá jítá ko dhekalo kyá, gáún nagara ká manísa má jánáún wáin jái bara larhái garalá kyá."

Duwai gaún bastí màín jái bara eka budhiyá sita bhíṭa bhaichha, duye janá paikelá le budiyá tháin bhanyo kyá. "Hamí duí janána kí larhái ko hárá jítá herí diya," bhaní, burhiyá le, "mero nátí bana goru bhaisá charona jái raichha kyá, uí kí maiṇ roṭo dina jhánnau paitíra timí duí janána ko angánlaji dhekúlo." Ití bhaní bara budí le duye paikelá ká daruwán ká pulá aphaná kána màín bokí bara, aphaná nátí tháin púgí bara, aphaná nátí roṭo diyo.

Jaba duye paikelá larhaná kí baṭirá tai budiyá ká nátí le budiyá, aphaná goru bhaisá, duye paikelá, daruwán ká púlá samíta, aphaná gádá halyo. Jaba aphaná ghara áyo tai bakhata áns bhuyyá chalyo, budiyá ká nátí usa áns bhuyyá sita urhái bara, isai ṭaura puḍyo ki ján duye swáni dhána kuṭana pairaithina, wánín jái puḍyá, eka swáni ká angkhá màín glurha páta jháṅka paní kí janí pasyo. Uí swáni le dosari swáni tháin bhanyo, "meré īnkha blitarí

Doti (Kumaun) dialect continued.

jhárha pasyo, tai gárhí de," dosarí swáñi le bhanyo, "ú jhárha ko khan'ó maiñ delí ta, gárhí díúñlo," bhanyo, kabula garyo. Taba dúsarí swáñi le ghácha pata jhárha pánñi, burhiyá ko nátí, burhí, goru bhaisa, darunwán ká pú'á, duye paikelá samítá, áñklá bhítara hai gárhí bara aphaná khaldí máñ rakhyo. Isai dina kí ráta máñ aphaná khaltí hai nikálí bara, aphiná paya dhekáyo. Uile bhanyo, "sabai kírhá hamárá birálá de, sabai kháí-lelo." Yo kurarhí suní bara duye paikelá, buñí, buñiyá ko nátí, sabai dàra le kámána pasya. Taba sabai le aphaná aphaná sañ-sára kí sabai ká bicha máñ hamí náná bhaya bhaní, bhuñyáta garyo, hata jorhí bara bintí garí uí swáñi le aphiná poí tháñ chhuñá í bara, aphaná ghara ká báñá láí diyá. Aphaná ghara puji bara eka eka le sabai báta kurarhí aphaná ghara ká parhosína sita, bhái banda aphaná mitra sita, kurarhí bhanyo.

Sabai le sañajyo kí Parmeshwara ko dhanya dhanya bhanyo, "He Parmeshwara! hama tamárá sirañi máñ sabai hoí náná chhaun." Ye sañ-sára máñ kasai báta náñ lai ghaminđa na garaná chhíñno, eka hoí eka tħúlo eka hoí eka nánù. Parmeshwara kí sirañi máñ hama sabai kírhá barábara chhaun.

Almora (Kumaun) Dums' dialect.

**अल्मोःड़ा (कमाऊ) की लूसां की बेखौ
• पुर्व अर पछम क पैककि भेट।**

की जमाना (1) माजो दुई नामबर (2) पैक (3), जनूं (4) थीणी (5) भड़ कौनी, क्षिया; एक पुर्व दिशा का कूण (6) माजो दुहरा (7) पश्चिम दिशा का कूण माजो रैक्षिया। एक को नाम सुए बेर दुहरा रोश (8) का मारा (9) जलनक्षियो (10)। एक को घर बटो (11)

1. In. at. 2. Celebrated. 3. Heroes, great warriors. 4. Whom. 5. To. 6. Corner, extremity. 7. Other. 8. Envy, anger, jealousy. 9. For, on account of. 10. Grew hot. 11. From.

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued

दुहरो को घर बार बर्ष का बाटा दूर माजो क्लियो । एक दिन सुर्वे का पैंक का मन माजो उमक (12) उठो को पश्चिम वाला पैंक को जार काणो [13] अपणा चैक्की, अपणा घरबटी सामव (14) सतूं (15) का थैला लीबेर, जैकी जरड़ी बाटा का लिजीया छो, बाटा लागो गदीं, धोपरो (16) तक हिंटने रयो (17) । बाटा माजो वी कणो एक बड़ो लम्बो चौड़ा और गैरो पोखर (18) मिलो, वीले अपणा खाणा का सामव पोखर माजो खोती दियों (19); जब सामव सतूं सब भोजो गयो तब सब सामव सतूं काणो पाणो सुधा (20) खाई लियो, और वीका नजीक एक ठूलो बोट [21] का स्लोल (22) का तलीया (23) सेईगयों (24) । ये बोंच माजो वी नजीक का जड्डव (25) बटी जड्डई (26) जानोर (27) अपणा वाजबो (28) माफुक वी पोखर माजो पाणो पीणा का लिजीया (29) आया, पोखर देखो, तो, पोखर माजो पाणो नो पायो, तब हैर (30) दिशा झणो (31) पाणो हुनणा हुणो गया । वी है कुछ ढोल (32) माजो एक जड्डई हाथी ले पाणो पीणा का लिजीया वी पोखर माजो आयो, अपणा सून (33) पाणो पीणा का लिजीया पोखर माजो खितो, पर पाणो नो मिलो । तब रोश माजो आईबेर एक बड़ो जारले डाढ़ (34) मारीं, वी कणो सुस्थो बेर पैंक को नोन टुटो गई ।

पैंक को नोन टुटणापर बड़ो रोश हुणा फैटो, वी रोश माजो हातो का स्कून पकड़ी बेर पश्चिम का रैनेर पैंक का पटाडण (35) माजो खितो दियों । वी पटाडण माजो पैंक को चेली वी बखत धान कुटनारैक्की, हातो कणो अनकसे (36) तरह को कीड़ा जुणोबेर डर का मारा अपणो ईजा (37) का पास भीतेर माजो भाजो गई । वोको ईजा भ्यार [38] आई, हातो कणो नवा (39) किस्म की कीड़ा जाणो बेर अपणो दगड़याणीन (सहेलियों) कणो हेखूणा का लिजीथा खलेत (40)

12. Impellent. 13. To. 14. Provision for a journey. 15. Flour of parched grain. 16. Noon. 17. Continued to walk. 18. Lake. 19. Threw. 20. Including. 21. Tree. 22. Shadow. 23. Under. 24. Slept. 25. Jungle. 26. Wild. 27. Animals. 28. Wont. habit. 29. For. 30. Other. and. 31. To. for. 32. Delay, while. 33. Trunk. 34. Shriek. 35. Court-yard. 39. Strange, unknown. 37. Mother. 38. Oat. 39. Nev. 40. Pocket.

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

माजी धरीक्षियो । वी है कुछ पछीना वी दिन पुर्बका पैक से (40A) बार बर्ष का बाटा बङ्गियो माजी हिटी बेर पश्चिम का पैक का घर पैची; वीकी चेलीये पैक को पता (41) पूछा, लौडिया (42) से कयो, “मेरो बाब बार बर्ष हाँ गईं लाकड़ा ल्यूंचा का लिलीया धूरा (43) उंचो डांगा (44) माजी जाँई रोछो, उतो (45) आधा कयो ।” धूरी पत्तो (46) बताई दियो । जब पुर्ब को पैक धूरा हुणो जानारैछीयो पछम का पैक से सारो बण का ठुला ठुला बाट जड़ बटी उखेड़ीबेर (47) उनरों (48) बड़ो गहवीं (49) बाजो (50) पहाड़ा का सापुक खोरा (51) माजो धरी बेर अपणा घर हुणो जंनारैछीयों, बाटा माजो भेट हाँ गई । जब पुर्ब को पैक वीका पछीना [52] गयो और बाजो पछीना खैची बेर रोको दियों, तब पछम का पैक से जीर सकर [53] लगायो, और बाजो अघोला [54] लीगयो । पछीना चाँईबेर [55] कयो, “अरे पुर्ब का पैक ! मैले तंरो नौ पैलो बटो सुणो राखो क्लियो, तेरो भेट करना को बड़ी मेरा मन माजो छो, आज मिली गोळी, बड़ी खुसी हैळी । तुम और हम लड़ाई करो देखनूं को हम दुई जणो [56] माजो बड़ो कोळो ।” पुर्ब को पैक से यो जुबाब दियो, “या बण क्लो, हम लोगन को घटी [57] बड़ो [58] कणो को देखलो, कतो [59] गौ [60] माजो हिटी बेर उतो लडूलां” ।

दुई जणो गौ माजो नसी गया [61] । ऊन् [62] कणो एक बुङ्गिया मिली, दुई जणो से बुङ्गिया हाती [63] कयो, “आमा, [63A] तुम हमरो लड़ाई कणो देखो व अनताजोदियो [64] ।” बुङ्गिया से कयो, “बबा [65], मेरो नातो [66] नीरु [67] भैसो [68] चराना हुणो

40 A. Also, too. 41. Where-about. 42. Daughter, girl. 43. High mountain. 44. Lefty mountain. 45. There. 46. Whereabout, situation. 47. Having pulled up. 48. Theirs. 49. Heavy. 50. Load. 51. Head. 52. Behind. 53. Much more, greater. 54. On, further on. 55. Having looked. 56. Persons. 57. Defeat. 58. Victory. 59. A certain place. 60. Village. 61. Went. 62. Them. 63. To. 63. Grand-mother. 64. Witness. 65. Father, son. 66. Grand-son. 67. Cow, kine. 68. Buffalo.

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

जङ्गय जाई रैक्ह, वो कणो रवाटा [69] दिणा ज्वोलो, पक्किना तुम दुई जणो को लड़ाई देखूल्लो”। युक [70] कैब्रेर [71] बुड़िया जे दुई पैको समेत [72], लकड़ा का बोजा समेत, अपणा काना [73] मा जी धरी लिया, अपणा नाती का पास पैचो, वो कणो रवाटा दिया।

जब ऊ [74] दुई पैक लकड़ा स्तं (75) तैयार भया, तब बुड़िया का नाती ले, बुड़िया, और अपणा गाह भैस और दुई पैक लकड़ा का बोजा समेत, अपुणो गातो (76) माजो धरी लिया, और अपणा घर हुणो बाटा लगी। ये बीच ठुल्लो ढानो (77) बयावा (78) लागा, बुड़िया को नातो वो ढानो माजो उड़ी बेर एसी डौर (79) पैचो, जां दुई सैणो (80) धान कूटना रैद्धिया, एक दैणो का आखां माजो घूंण (81), जैयणो (82) घां [83] को तिणको [84] कूनो [85], उसो [86] फैटोगयो [87]; वो [88] सैणो ले दुहरो सैणो थोणो कयो, “जेरा आंखा माजो भाड़ [89] पड़ो रैक्ह, तू निकाई हे कयो,” दुहरो सैणो ले कयो, “अगर यो भाड़ वा घूंण मोकणो [90] देल्लो तब मी [91] निकाई दिउल्लो”। पैको सैणो ले ज ज्वोडा [92] मानो-लिया [93]। दुहरो सैणो ले घूण व बुड़िया का नातो मये बुड़िया और गाह भैस। लकड़ा का बोजा समेत, और दुई पैको कणो, निकाई बेर अपुणो खलेत माजो धरीलिया। वो है पछोना रात हुणो अपुणो खलेत बटो निकाई बेर अपणा मलक कणो दिखाया, बीले कयो, “यो कीड़ां कणो हमारो बिराजं [94] कणो दियो। ऊं सब खड़े लंखा”। यो बात कणो देखी सुणो वे दुई पैक, और बुड़िया, और बुड़िया को नातो, भैत डरी गया, और डर का मारा कामना फैटा (95)। तब सबूं ले अ पूं आपूं कणो दुणिया (96) माजो को

69. Bread. 70. So much. 71. Having said. 72. Inclusive of. 73. Shoulder.

74. They, He. 75. For. 76. Lap or fold of a sheet. 77. Tempest.

78. Wind, high wind. 79. Spot, place. 80. Women. 81. A bit of grass.

82. Which or to which. 83. Grass. 84. A bit. 85. Say. 86. Such, like that.

87. Inflated. 88. That. 89. Grass. 90. To me. 91. I. 92. Condition.

93. Accepted. 94. Cut. 95. Begun to tremble. 96. Earth, world.

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

सब चोजन है नाना समझणा फैटा, तब प्रस्तावंचर (97) हात लोड़ी बेर बिणतों (98) करणा फैटा। वो सैणो और थोका खसम थोणो कुटो बेर अपणा अपणा घर हुणो बाटो लियो, अपणा घरां माजों पैंचो बेर सब यकबटे (99) अपणा कोड़ा अपणा घर बालन थे व बाखलो (100) का इष्ट (101) मितुरन (102) थे (103) कयो।

आपूं आपूं कणी नाना समजो बेर प्रमेश्वर को बिणतो लगाई, और कूणा फैटा, “हे भगवान! हम तेरा संसार माजो सब चोजन हैं नाना कूं”। ये दुणिया माजो कैं बात की गरड़ (104) आदमो कणी करना नो चैनो, एक हैबेर एक ठूलो एक हैबेर एक नानो क्ति, प्रमेश्वर की दुणिया माजो हम कोड़ों जसा (105) कूं।

97. Having repented for. 98. Entreaty. 99. Together. 100. Neighbourhood.
101. Well-wishers. 102. Friends, relations. 103. To. 104. Pride. 105. Like.

Transliteration of the Almora (Kumaun) Dums' (low caste people, such as masons, carpenters, blacksmiths etc.) dialect.

Purba ara pachhamá ka painka ki bheṭa.

Kaiñ jamáná májí duì námabara painka, janúñ thíní bharha kauní, chhiyá; eka purba dishá ká kúññá májí duharo paschima dishá ká kúññán májí rauchhiyo. Eka ko náma suní bera duharo rísha ká mára jalana chhiyo. Eka ko ghara baṭí duharo ko ghara bára barsa ká bátá dúra májí chhiyo. Eka dina purba ká painka ká mana májí umaka uṭhí kí paschima wálá painka ko jora káñí ajamuñá chailho, apaná ghara baṭí sámawa satúñ ká thailá libera, jaikí jarírlí bátá ká lijíyá chhí, bátá lágí gayon, dhoparí taka hiñtane rayo. Bátá májí wí káñí eka barbo lambo chaurho aura gairo pokhara milo, wíle apaná kháñá ká sámawa pokhara májí khítí diyon; jaba sámawa sátuñ sabā bliñjí gayo tab sabā sámawa sátuñ káñí pání sudhá khái liyo, aura wíká najíka eka thúlo boṭa ká swola ká taliya seí gayo. Ye bíñeha májí wí najíka ká jangawa baṭí jan̄gai

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

jánora apaná wàjabí máphuka wí pokhara májí pàñí píná kà lijyá áyà, pokhara dekho, to, pokhara májí pàñí ní páyo, taba haura dishá huñí pàñí dhunañá huñí gayá. Wí hai kuchha dhíla májí eka jaṅgaí háthí le pàñí píná kà lijyá wí pokhara májí àyo, apaná súñna pàñí píná kà lijyá pokhara májí khito, para pàñí ní milo. Taba rísha májí áí bera eka barhí jora le dákha märin, wí kaní suní bera painka kí nína ṭuṭí gaí.

Painka kíñ nína ṭuṭanà para barhí rísha huñá phaití, wí rísha májí hátí kà súñna pakarhín bera pashchima kà rau-nera painka kà paṭāṅgaṇa májí khití diyon. Wí paṭāṅgaṇa májí painka kí chelí wí bakhata dhána kuṭaná raichhín, hátí kaní anakase taraha ko kírhá jání bera ḍara ká mārā apuñí sjá ká pásā bhítera májí bhájí gaí. Wíkí sjá bhyára áí, hátí kaní nawá kisma ko kírhá jání bera apuñí dagarhyá-ñína (saheliyon) kaní dekhúnà kà lijyá khaleta májí dharí liyo. Wí haiñ kuchha pachhiná wí dina purba ká painka le bára barsha ká báṭá gharhiyo májí hiṭsbera pashchima kà painkaká ghara paucho; wíkí chelí thaīn paika ko pato púchho, laudinyá le kayo, “mero bába bára barsha hoí gaí lákarhá lyúññá kà lijyá dhúrá úñcho ḍáññá májí jáí rau-chho, útí jáwo kayo.” Dhúro patto batáí diyo. Jaba purba ko paink dhúro huñí jáná rauchhíyo pachhama ká painka le sáro baña ká ṭhulá ṭhulá boṭa jarha batí ukherhí bera unaroñ barho garúwoñ bojo pahárhà ká mápuka khorá májí dharí bera apaná ghara huñí uññá rauchhíyon, báṭá májí bheṭa hoí gaí. Jaba purba ko paika wíká pachhiná gayo aura bojo pachhíná khaichí bera rokí diyon, taba pachhama ká paika le jora sakara lagayo, aura bojo aghílā lígayo. Pachhíná chái bera kayo, “are purba ká painka! mai le tero nau pailí baṭí suní ràkho chhiyo, terí bheṭa karaná kí barhí merá mana májí chhín, ája milí gochhe, barhi khusí haichho. Tuma aura hama larháí karí dekhanúp kí hama duí janí májí barho ko chho.” Purba ko painka le yo jubāba diyo, “yá baña chho, hama logana kí ghaṭí barhí

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

kaṇí ko dekhalo, katí gaṇ májí hitibera utí lar húlán."

Duí jaṇí gaṇ májí nasí gayá. Unún kaṇí eka burhiyá milí, duí jaṇon le budínyá hátí kayo, "ámā, tuma hamarí larhái kaṇí dekhí wa anatájí diyo." Budiyá le kayo, "babá, mero nátí gorú bhaiso charáná huṇí jaṅgawa jái rauchha, wikaní rwáṭà diṇá jwolo, pachhiná tuma duí jaṇo kí larhái dekhúlo." Yatuka kaibera burhiyá le duí paiko sameta, lakarhá ká bojá sameta, apaná káná májí dharí liyá, apaná nátí ká pásu pauchí, wí kaṇí rwáṭà diyá.

Jaba ú duí painka larhaná súñ taiyára bhayá, taba budiyá ká nátí le, burhiyá, aura apaná gorú bhaiṇsa aura duí painka lákarhá ká bojá sameta, apuṇí gátí májí dharí liyá; aura apaná ghara huṇí báṭá lágó. Ye bíncha ṭhálo dháṇno bayáwo lágó, burhiyá ko nátí wí dháṇná màjí urhí-bera aisí ṭhaura paucho, ján duí sainí dhána kuṭaná rau-chhiyá, eka sainí ká ákhán májí ghunṇa, jaithiní ghán ko tiṇúko kúní, uso phaiṭi gayo; wí sainí le duharí sainí thíní kayo, "merá áṅkhá màjí jhárha parhí rauchho tú nikái de kayo," duharí sainí le kayo, "agara yo jhárha wá ghúṇna míkaṇí delí taba mí nikái diulon." Pailí sainí le ú kwírhá mání liyá. Duharí sainí le ghúṇna wa budínyá ko nátí maye burhiyá aura gorú bhaiṇson lákarhá ká bojá sameta, aura duí painko kaṇí, nikái bera apuṇí khaleta màjí dharí liyá. Wí hai pachhiná ráta huṇí apuṇí khaleta baṭi nikái bera apaná málaka kaṇí dikhàyá, wíle kayo, "yo kírhán kaṇí hamáro biráṭuṇ kaṇí diyo tñ saba khái lelo". Yo báta kaṇí dekhí suní bera duí painka, aura burhiyá, aura budiyá ko nátí, bhauta ḍarí gayá, aura dara ká mārā kámaná phaiṭá. Taba sabúñ le ápúñ àpúñ kaṇí duniyá màjí kí saba chíjana hai náná samajhaṇá phaiṭá, taba pasatáí bera hata jorhí bera biṇatín karaná phaiṭá. Wí sainí aura wíká khasama thíní chhuṭi bera apaná apaná ghara huṇí báṭo liyo, apaná gharon májín paunchí benra

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.
 saba yakabaṭe apaṇā kwírhà apaṇā ghara wálana theñ wa
 bákhali kà ishṭa miturana theñ kayo.

Apúñ apúñ kaṇí nánà samají bera prameshwara kí
 biṇatí lagáí, aura kúṇá phaiṭá, "He bhagawána! hama terá
 sansára mágí saba chijana hañ náná chhúñ." Ye duṇiyá
 mágí kaiñ báta ko garúrha ádamí kaṇí karano ní chaino,
 eka haibera eka tħúlo eka haiñbera eka náno chho, Prame-
 shwara kí duṇiyá mágí hama kirhoñ jasá chhúñ.

Srinagar (Garhwal) dialect.

श्रीनगर गढ़वाल की बोली।

पूर्ब और पश्चिम का बोरूं की सुलाक्षण।

पहिला जमाना मा हिनासी बोरछया (1)। एक पूर्बदिसाका
 कोणा दुसरा पश्चिम दिसाका कोणामा रहेंदी क्यो [2], एकको नाम
 सूखीक दुसरो जलदेश्यो; एकको घर दुसराका घरते बाराबर्ष को
 बाटा [3] क्यो। एकदिन पूर्बको बोर पश्चिमका बोरकासाथ सुलाक्षण
 वलड़नकुगये, अपणा खाणकु बरा [4] कु [5] सातु [6] लिगे, दिपहर
 तक चले, रस्तामाँ बेकु एक बड़ो लम्बो चौड़ी व गहरी तलै [7]
 मिले; तबवेन [8] अपणो पास को सातुसणो [9] वे [10] तलौमा
 डालदिन्या [11]। जब सातुभिजो गयेन तबवे [12] कुष्ठ सातुको
 खार्दिगये। पिछाड़ी वे [13] धेरा [14] एक बड़ोप्रेड़ का [15] मूडे
 सेगये [16]। येबोच वे भोराका बलका जानघर ईजका औणवाका
 पाणीपेण को आयेन, तलौ सूखादेखीक तब दुसरोतर्फ पाणोटुंडण को
 चलीगये। पिछाड़े [17] पाणीपेण को एक बणहाथी आये, वेन अपणो
 सुन्दसणो तलाव मा डालो [18], पाणो निमिलणते एक बड़ी

1. Were.
2. Was.
3. Journey, road, path.
4. Provision for a journey.
5. For, to.
6. Flour of parched grain.
7. Lake, tank.
8. He.
9. To.
10. That.
11. Threw.
12. He.
13. That.
14. Near.
15. Under.
16. Slept.
17. After-wards.
18. Plunged.

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

किल्कार [19] मारो, वो [20] किल्कारते [21] वेब्रोरकी नौद खुनो ।

तबवेन गुस्तामा आईंक वेहाथीकी सुन्द पकडो बिकु अपणा हाथसे पश्चिमका बोरका चौकमा फेंकदोने [22] । वेचौंकमा पश्चिमका बोरकी नौनो [23] साडि [24] कुटण्ठोर्दृ (25), हाथीका अनौखी (26) भाँतो [27] की कोड़ेमो [28] टेखोक डराकामारा भितर अपणो माकापास भाजीक गई । तब वों [29] कीमा भैर [30] आई, हाथीकु एक नईं किस्म की कोड़ो समझो क अपणो दगड़गाणि [31] कु टेखेण कु अपणा खोमा [32] पर धर दिने । वांका पिछाड़ी ते दिन पूर्ब का बीर भो बारा बर्ष का रस्ता घंटी मा चली क पश्चिम का बोर का डेरा (33) पहुँचै, वेन तरें बाप कख (34) छ, करोक (35) पश्चिम का बीर की नौनोते पूँछो, नौनोन जबाब दिने, “मेरी बाप लालड़ा काटणकु वारा बर्ष ते उचाड़ाडो (36) जायूँछ” । तब पूर्बका बीरन वों नौनो ते डांडो का रस्ता पूँछि, नौनोन बताई दिने; तब वो डांडो को गये । रभ्तामा हियों की मेट होई, पश्चिम वा बोर सारा (37) बणोका बड़ा बड़ा डालोकु (38) ज़डाते (39) उखाड़ोक (40) ऊको (41) बडा डाँड़ाका बराबर बोझ अपणा मिरमा रखीक अपणा घरकु औरुक्यो, पूर्बका बीर वेका पिछाडो गये, वेका बोझकु पिछाडित खेंचोक थामोदिने (42) । जब पश्चिमका बोरन भारो (43) जोर लगाये तब बोझकु निकालोक अगाड़ो (44) चलोगये । पिछाड़ी देखोक बेले, “अरे पूर्ब का बीर ! तरें नाम मैन पहिलेते सूणरखेक्यो, तेरा मिलणको बड़ी चाहक्कडै, आज मिलिगे, मैकु बड़ी खुसो होई, अब तू मै आपस मा लडाई करोक देखुला, कि हमं हियों मा को बडेक्क ।” पूर्बका बोरन बेले, “यख (45) त, 45A) जंगल (46) छ, हमारी हार जीत कैन (47) जाणनो, बस्तीमा जौला, वख लडुला ।”

19. Shriek. 20. That, same. 21. By, from. 22. Flung. 23. Daughter. 24. Paddy, rice. 25. Was husking. 26. Strange. 27. Sort. 28. Like. 29. Her. 30. Out. 31. Companion. 32. Pocket. 33. House, home. 34. Where. 35. Having said. 36. High mountain. 37. All. Whole. 38. Trees. 39. Roots. 40. Having pulled up. 41. Theirs. 42. Obstructed. 43. Great, heavy. 44. Forward. 45. Here. 45A. but. 46. Well. 47. Who, by whom.

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

तब हिये बस्तो का रस्ताचल्ला; ये दिच ऊंसणी (48) एक बुडली (49) मिलो, हियोंन बुडलीमा बोले, “तु हमारो लडाईकू टेख्छ,” बुडलीन ऊंको बोले, “मेरो नातीगोरु भैस। चरणकु बणमा जायूँछ, वे का (50) वास्ता रोटो लिजांदू (51), वेकु रोटो दिक (52) तुम हियों को लडाई का टेखूँले।।” इतना बोलीक बुढियान हि बीरौंकु मय लाखडों का बोज सुदाका (53) अपणा कन्धामा (54) धरदीन्या (55), पिछाडी अपणा नाती का धेरागई; वेकु रोटो दिने।

जब वो रोटो खायचुके तब हि बीर वख लडणकु तयार होयन, त, वे का नातीन बुढिया को अपणा गोरु भैसें लाखडों सुदा हि बीरौंकु अपणी गातीमा रखदिन्या, अपणा धरकुगये। यिबोच बथौ (56) होयन्न घोंकयो (57), वे बथौ ते वों बुढिया को नाती मय बुडली गोरु भैसा, वे हि बीरौं, वे लाखडो का बोजका, उडोक (58) एक जगा पहुँच्यो, वख हि जनानी (59) साढ्हि कूटणो छर्द। एक जनानी का आंखा भितर जनै (60) घासका समान बैठे। तब वों जनानी न दुसरी जनानी मा बोले, “मेरा आंखाते खड (61) निकालीटे,” दुसरी जनानी बोले, “जो देखड मेकूही देदेलोत तब नीकाल दूँलो।” पहलो जनानीईं करारपर (62) करूलहोइ। तब दुसरी जनानीन खड का (बुडलो का नातीकु मय गोरु भैसा, वे हि बीरौं, वे लाखडों का बोजसुदा) नीकालीक अपणा खीसापर धरदिन्या। पिछाडे कु खडकु अपणा खीसाते गाडीक अपणा खसमकु दिखलैन, वों का खसमन अपणो जनानी मा बोले, “यसब कीडौंसणी हमारा, बिरालाकु टेटे, बोख्चै देलो।।” यूं बातौंकु देखीक हि बीर, बुडली, वे बुडलोको नाती, बहुत डरीक थर थर कांपण लग्या, तब सबूंन आफुं आफुं को दुनियां को चोजिए मध्ये सबसे छोटी जाणीक, अछताई पछताईक (63), हाथ

48. Them. 49. An old woman. 50. Him. 51. Take. 52. Having given. 53. Including. 54. Shoulder. 55. Placed. 56. Tempest, high-wind. 57. Began to arise. 58. Having been drifted. 59. Women. 60. Like. 61. Grass. 62. Condition. 63. Having repented.

Srinagar (Garhwali) dialect continued.

जोड़ी विन्ती करोक, बो जनानोते, व बोंका छममते पिछि। (64) कुड़ा-ईक (65), अपणा घरगयेन। अपणा अपणा घरमा आईक, एक एकन (66) योसारो बिस्तार अपणा अपणा घरवालों, व पड़ोसोर्यो मा, व दोखोंमा बोले।

सबून कट्टाहाईक (67) आफुं को कुछ बस्तु (68) निसमझिक, पर-मेश्वरका धन्य किने, और कबूल करे, “हेपरमेश्वर! हमर्तरो सृष्टीमा सबते क्षेत्रा छवंउं (69)।” ये संसारमा कैदातका घमन्ड आइमों का नाकर्नी चाँथदो, एकसे एक बड़ा और एकसे एक क्रिटेक्ष, परमेश्वरको नजरमा हम सब कोड़ा का समानछवंउं॥

64. Hold. 65. Having got rid of. 66. Each one, every individual. 67. Having assembled. 68. Any thing. 69. Are.

Transliteration of the Srinagar (Garhwali) dialect.

Púrba aura Pashchima ká bísruñ kí mulákáta.

Pahilá jamáná má dwí pragaṭa bíra chhayá. Eka púrba dishá ká koṇá dusaro pashchima disá ká koṇá mā rahanđo chhayo, eka ko náma súñi ka dusaro jaldo chhayo; eka ko ghara dusará ká ghara te lárá barsha ko báṭo chhayo. Eka dina púrba ko bíra pashchima ká bíra ká sátha mulákáta wa larhana ku gaye, apan̄a klahāna ku bará ku sátu lige, dwi pahara taka chalə, rastā mán we ku eka barho lambo chaurho wa gaharo talau mile; taba wena apan̄o pásā ko sátu sañí we talau má dálā dinyá. Jaba sátu bhijígayena taba wo kulla sátu ko kháígayе. Pichhárhi we dhorá eka barhá perha ká mürhe segaye. Ye bícha we dhorá ká baṇa ká jánabara roja ká auṇawálá pání peṇa ko áyena, talau súkho dekhí ka taba dusarí tarpha ḥáṇí ḫhundāṇa ko chalígayе. Pichhárhe pání peṇa ko eka baṇa háthí áye, wena apan̄i sunḍa sañí taláwa má dálī, pání

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

nimilañate eka barhì kilkàra märí, wín kilkàra te we bíra kí nínda khulí.

Taba wena gussá má áika we háthí kí sunđa pakarhí, we ku apanà hátha se pashchima ká bíra ká chauka má phenka dine. We chauka má pashchima kà bíra kí nauní sátti kutaní chhai, háthí ko anaukhí bhántí ko kírho sí dekhí ka ñará kà märá blitara apaní má kà pása bhajíka gaí. Taba wín kí má bhaira áí, háthí ku eka nañ kisma ko kírho samajhí ka apaní dagarhyàni ku dekhona ku apaná khísà para dhara dine. Wàn ká pichhárhi we dina púrba ko bíra bhí bárá barsha ká rastà ghançon má chalí ka pashchima kà bíra ká ñerá pahunçhai, wena tero bápa kakha chha, karíka pashchima ká bíra kí nauní te púchlí, nauní na jabába díne, “mero bápa lákharhá káñana ku lárá barsha te uchá ñáñdo jayúñ chha.” Taba púrba ká bíra na wín nauní te ñáñdo ko rastá púchlhe, nauní na batáí díne; taba wo ñáñdo ko gaye. Rastá mà dwiyon kí bheṭa hoí, pashchima ko bíra sárá baño ká barhá barhá ñálo ku jarhà te ukhárhí ka úko barhá ñáñdá kà barábara bojha apaná sira mà rakhí ka apaná ghara ku auñu chhayo, púrba ko bíra we ká pichharhí gaye, we ká bojha ku pichhárhi te khenchíka thámí díne. Jaba pashchima kà bíra na bhári jora lagáye taba bojha ku nikálí ka agárhí chalí gaye. Pichhárhi dekhí ka bole, “are púrba ká bíra! tero náma maina pahile te súña rakhe chhayo, teñrá milañ kí barhí cháha chhai, ája milige, mai ku barhì khusí hoí, aba tú mai apasa má larhái karí ka dekhulá, ki hama dwiyon má ko barho chha.” Púrba ká bíra na bole, “yakha ta jangala chha, hamári hárá jítá kaina jáñaní, bastí mà jaulá, wakha larhulá.”

Taba dwiye bastí kà rastá chalyá; ye bícha úñ sañí eka buñalí milí, dwiyon na buñalí má bole, “tu hamári larhái ku dekha,” buñalí na úñ ko bole, “mero náti goru bhainñsá charoná ku bañá mà jayúñ chha, weká wástá roñi liññdá, weku roñi deka tuma dwiyon kí larhái ko dekhúnlo.”

Srinagar (Garhwali) dialect continued.

Itaná boli ka budhiyá na dwi bírauṇ ku maya lakharhoṇ ká boja sudá ká apaná kəndhá má dhara dínyá, pichhárhi apaná nátí ká dhorá gaí; weku roṭí dína.

Jaba wo roṭí kháya chuke taba dwi bíra wakha laḍaṇa ku tayára hoyena, ta, wíñ ká nátí na budhiyá ko apaná gorú bhainson, lākhaṇoṇ sudá dwi bírauṇ ku apaní gáti má rakha dínyá, apaná ghara ku gaye. Ye bīcha bathau hona lagyon chhayo, we bathauṇ te wíñ budhiyá ko nátí maya buḍalí goru bhainṣá, wa dwi bíron, wa lākharho ká boja ká, urhíka eka jagá pahunčhíyo, wakha dwi janání satti kutaṇí chhái. Eka janání ká áṅkhá bhitarā janau ghása ká samána baiṭhe. Taba wíñ janání na dusarí janání má bole, “merá áṅkhá te kharha nikálí de,” dusarí janání bole, “jo we kharha mekúhí de de lí ta taba níkala díylo.” Pahalí janání in karára para kabúla hoí. Taba dusarí janání na kharha ko (buḍalí ká nátí ku maya gorú bhainso, wa dwi bíron, wa lākharhoṇ ká boja sudá) nikálíka apaná khísá para dhara dínyá. Pichhárhe ku kharha ku apaná khísá teṇ garhí ka apaná khasama ku dikhalaṇa, wíñ ká khasama na apaní janání má bole, “yú saba kirhaṇuṇ saní hamárá birálá ku dede, wo khai delo.” Yúñ bátauṇ ku dekhí ka dwi bíra, buḍalí, wa buḍalí ko nátí, bahuta ḍarí ka, thara thara káṇpana lagyá, taba sabú na áphúṇ áphúṇ ko duniyán kí chíjou madhye saba se chhoṭo janí ka, achhataí paekhatáí ka, hatha jorhí biṇtí karíka, wí janání te, wa wíñká khasama te pichho chhurháí ká, apaní ghara gayena. Apaná apaná gharúṇ má ái ka, eka ekana yo sáro bóstára apaná apaná ghara wálon, wa parhosíyon má, wa dostoṇ má bole.

Sabú na kaṭṭhá hoí ka áphúṇ ko kuchhá bastu ni samajhika, paramenśhwara ko dhanya kine, aura kabúla kare, “He Parameshwara! hama terí srishṭí má saba te

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

chhoṭá chhawaṇun." Ye saṅsára má kai báta ko ghamanḍa
ādamí ko ní karno cháñyado, eka se eka barho aura eka se
eka chhoṭo chha, Parameshwara kí najara má hama saba
kírhá ká samána chhawáun.

Tihri (Garhwal) dialect.

टिहरी (गढ़वाल) की बोली।

पूरब और पश्चिम का भड़क को भेट।

पैला एक जमाना मा (1) हि ख्यात (2) भड़ (3) थया (4), एक पूरब दिशा का कोण म (5) और दूसरो पश्चिम दिशा का कोण मा रहंदो थयो (6)। एक को नज़ (7) सुणी (8) क (9) दूसरो जलदो थयो, एक को घर दूसरा का घर ते (10) बार बर्ष का रस्ता पर दूरथयो। एक दिन पूरब को भड़ पश्चिम का भड़ सणी (11) मिलण कू (12) अर्थात् वै को (13) जोर देखण कू गये, चलदो बगत अपणा साथ सामल का का वास्त सातू लीगये। टोफरा मा चलदो चलदो वै कू एक बड़ो लंबो चौड़ो और गैरो तलौ मिले, वैन (14) लपांगूं सतू वै तलौ मा गेर दिने (15), जब सतू खूब भिजो गये तब वैन सब सतू खाई दिनेन; और पिछनाई (16) वई (17) धीर (18) एक डाला का निस (19) सोई गये। इतना मा वै (20) धीरा का बणों का पशु अपणा बगत पर वै तलौ भ पाणो पेण कू आईन, जब ऊन (21) तलौ सुख्यूं (22) देखे, त, हँको (23) तर्फ पाणी की खोज मा चली गयेन। यांका पिछनाई एक जंगलो हाती वख (24) मु (25) आये, वैन अपणो सूंड तलौ मा गेरेत तलौ मा पाणी नो मिल्यो, तब वैन बड़ो चिंगाड़ (26) मारे, ऊई (27) चिंगाड़ न (28) वै भड़ को नीद खुलीगये।

आर गुख्ता मा एक (29) वै हाती की सूंड पकड़ी क पश्चिम

1. In, at. 2. celebrated. 3. Great warriors. 4. Were. 5. In, at. 6. Was. 7. Name. 8. Heard. 9. Having. 10. From, to. 11. To. 12. To, for. 13. His. 14. He. 15. Threw. 16. After-wards, behind. 17. That, same. 18. Vicinity, neighbourhood. 19. Under. 20. That. 21. They. 22. Dried up. 23. Other. 24. There. 25. To, iu. 26. Slurick. 27. that, same. 28. From.

Tihri (Garhwal) dialect continued.

का भड़ का चौक मा फेंक दिने। वै चौक म पछिमी भड़ की नैनी (30) साटो (31) कुटण्ठगर्णि (32) थई (33), हातो सणो एक अपूर्ब कीड़ो देखी क डरी बेर अपणी वर्द (34) का पास भोतर चली गये। तब वो (35) की मा भैर (36) आये, हातो सणो एक नई किस्म की कीड़ो जाणीक अपणी दगण्ठारायों (37) सणो दिखलौणा कू अपणा खोसा (38) हुन [39] धर लिने। पिछाड़ो [40] वै दिन हो पूरब दिशा को भड़ बणीं को रस्ता घटें मा चलो क पछिम का भड़ का डेरा (41) पऊंचे, और नैनो ते पूछे, “तेरा बबा जी कख (42) हुन (43)?,” नैनो न खाल (44) दिन्हो, “मेरा बाबा जी लाखड़ा काटणा कू बारा बर्थ ते डांडा (45) जयूं क्ष।” तब वै भड़ न नैनो ते डांडा को रस्ता पूछे, वीन बतलै दिने, उ (45A) डांडा का बाटा चखो। रस्ता मा दू(46) को संजोग (47) हुै गे। पछिम को भड़ सारा बणीं का बड़ा बड़ा डाला (48) जड़ ते उखाड़ो क (49), ऊं को (50) डांडा पर्माण (51) भार (52) लगाई क, अपणा मुंड (53) मा रखीक, यो ल (54) औंश लग्यूं थयो; पूरब को भड़ वैका पिछनाई गये, और वैका बोज खैंचो क, रोक दीने। जब पछिम का भड़ न बड़ो ही जोर लगाये तब बोज निकालो क अगन्याई (55) गये, और पिछनाई देखी क, बोले, “अरे पूर्ब का भड़! तेरो नऊं मैन पैलेहो बटो सूणो रखे, तेरा मिलणा को बड़ो ही चा (56) थई, भला होये, आज मिलो गयो, मैं सणो बड़ो धुशो होये, अब तुम और मैं आपस मा लड़ाई करोक देखला कि हम-हियों मा को बड़ो क्ष।” पूर्बी भड़ न बोले, “यख बण मा हमारो हारजीत को देखला, ये वास्त बस्तो मा चलल (57), वष लड़ल (58)।”

29 Having come. 30 Daughter. 31 Paddy, rice. 32 Husking. 33 was.
 34 Mother. 35 Her. 36 Out. 37 Companions. 38 Pocket. 39 In. 40 Afterwards. 41 Home. 42 When. 43 Are. 44 Answer. 45 Mountain. 45A He, that.
 46 Both, two. 47 Meeting. 48 Trees. 49 Having pulled up. 50 Theirs. 51 Like.
 52 Heap. 53 Head. 54 Home. 55 On. 56 Desire. 57 Will go. 58 Will fight

Tihri (Garhwal) dialect continued.

तब बस्तो का रस्ता कू चलोन कि रस्ता मा एक बुढ़ड़ो मिले, हियूंन ऊँईं बुढ़ड़ो ते बोले, “तुम हमारी लडाई देख,” बुढ़ड़ो न बोल्यो, “मेरो नातो गोरु भैंसा चरौणा कू बण मा जायूं कू, वै कू रोटो लोजांदौ, रोटो देर्इ क तब तुमारो लडाई देखलो।” इतना बोलो क हिँई भडू कू मै लखड़ों का भार का अपणा कांद (59) मा रखो दिदेन। और तब अपणा नातो का पास गये, वै सणी रोटो दिने।

जब हिँई भड़ लड़ण कू त्यार होई न, तबार [60] ऊँईं का नातो न बुढ़ड़ी कू, अपणा गोरु भैंसें कू, लखड़ू [61] का भारा [62] मै [63] हिँई भड़ू का, अपणो गातो हुंद [64] धरो क, अपणा धर कू चले। इतना का बीच बत्तारोलो [65] चलण लग्यूं थयो, उ [66] सब वै बत्तारोला मा उड़ो क [67] एक इनो [68] जग [69] पञ्चीन, कि जख [70] हि बेरवानो [71] साटो कुटण छगो थर्द; उ सब एक जनानो का आंखा भीतर खड़ [72] की चार [73] बैठो गेन [74]। तब ऊँईं न दूसरो जनानो ते बोले, “मेरा आंख परन [75] धूल [76] गाड़ दे,” तब दूसरो बेरवानो न बोले, “मैं तब तेरा आंख को धूल गाड़ लो जब ऊँईं धूल सणो मैं कू देलो।” ऊँईं न य बात मान लिने, तब ऊँईं दूसरो बेरवानो न धूल [अर्थात् बुढ़ड़ो कू नातो समेत, और गोरु भैंसें कू लखड़ो का भारीं समेत, हिँई भड़ू कू,] निकालो क, अपणा खोसा मा धरो दिनीन। पिक्काड़ो रात कू खोसा ते धूल कू निकालो क अपणा मणस [77] सणो दिखाये, ऊँईं क खसमन अपणो श्वेषो [78] कू बोले, “यूं [79] सब कोडों कू हमारो बिराक्को [80] कू देदेवा, व सब खैं लेलो [81]।” यूं सब कर्तृवू [82] कू देखोक हिये भड़, और बुढ़ड़ो को नातो, और व बुढ़ड़ो डरन थर थर कंपण

59 Shoulder. 60 At that time. 61 Firewood. 62 Load. 63 Including 64 in, into.

65 Storm, tempest. 66 He, they. 67 Having been drifted away. 68 Such.

69 Spot, place. 70 Where. 71 Women. 72 Grass. 73 Like. 74 Penetrated.

75 Out of, from. 76 Dust. 77 Husband. 78 Wife. 79 These. 80 Cat.

81 Will eat up. 82 Incidents, events.

Tihri (Garhwal) dialect continued.

लगेन, तब सबून अफू कू संसार को चोञ्जू मा सबते छोटो जाणी क, पछते पछते क, हात जोड़ीन, और पैरु पड़ो क, ऊर्झं जमानी और वीं का खसम ते अपणी पत्ता (83) कुड़ै क (84), अपणा अपणा घर गैन। और अपणा घरीं जैक, एक एक न यो सरी हाल अपणा अपणा कुटम्ब वालों ते, और बगड़ियों (85) ते, व यारदास्तू ते, बेले।

और सभी कठा हैं क (86), अफू सणी परमेश्वर की सृष्टी मा किस्मित् (87) समझी क, ईश्वर को दंडोत (88) करोक, जस गाणी लगेन (89), और मानो लिने, “हे परमेश्वर! इम तेरो सृष्टी मा सब ते छोटा छवाऊं।” ईं संसार मा नर बंदा कू कईं बात की घमंड करणी नो चाहिंदो, एक ते एक बड़ो कू, और एक ते एक छोटो कू, परमेश्वर को नजर मा इम सब कीड़ों का माफका छवाऊं॥

83. Hold. 84. Having got rid of. 85. Neighbours. 86. Having assembled.
87. Least. 88. Obeisance. 89. Began to glorify.

Transliteration of the Tihri (Garhwal) dialect.

Púraba aura pachima ká bharhú kí bhenta.

Pailà eka jamáná má dwi khyáta bharha thayá, eka púraba dishà ká koṇa ma aura dúsaro pachchima dishà ká koṇa mà rahayo thayo. Eka ko naúñ sóní ka dúsaro jalado thayo, eka ko ghara dúsará ká ghara te bára barsha ká rastá para dúra thayo. Eka dina púraba ko bharha pachchima ká bharha saní milaṇa kú arthát waiko jora dekhaya kú gaye, chaladí bagata apajá sántha sámala ká wàsta satú lígaye. Dophará má chalado chalado waikú eka barho lambo chaurho aura gairo talau mile, waina lyànyúñ satù wai takau mà gera dine, jaba satú khúba bhijigaye taba waina saba satú khàídinen; aura pichhanái wái dhora eka dálá ká nisa seí gaye. Itaná má wai dhora

Tihri (**Garhwali**) dialect continued.

ká bañon ká pashú apaná bagata para wai talau ma pání peña kú áína, jaba úqna talau sukhýuñ dekhe, ta, hainkí tarpha páñkí khoja má chalí gayena. Yán ká piehhanáin eka jañgalí hátí wakha mu áye, waina apaní súnda talau má gere ta talau má pání ní milyo, taba waina barhí chingárha máre, úñuñ chingárha na wai bharha kí nínda khulígaye.

Aura gussá má aika wai hátí kí súnda pakarhí ka pachhima ká bharha ká chauka má phenka dine. Wai chauka ma pachhimí bharha kí nauní sáti kutanya lagín thaí, hétí sañí eka apúrba kírho dekhí ka darsí bera apaní baí ká pásá bhítara chalí gaye. Taba wí kí má bhaira áye, hétí sañí eka naín kisma ko kírho jáñí ka apaní dagan-yányoñ sañí dikhalañá kú apaná khísá huna dhara line. Pichhárhi wai dina hí púraba dishá ko bharha barshon ko rastá ghançon má chalí ka pachhima ká bharha ká derá paúñche, aura nauní te púchhe, “terá babájí kakha chhana?,” nauní na swála dinyo, “merá bábájí lákharhá kátañá kú bárá barsha te dándá jayúñ chha.” Taba wai bharha na nauní te dándá ko rastá púchhe, wíñna batalai dine, u dándá ká báñá chalyo. Rastá má dí ko sanjoga hwege. Pachhima ko bharha sárá bañon ká barhá barhá dálá jarha te ukhárhi ka, únko dándá parmáñya bhára lagái ka, apaná muñda má rakhí ka, dyela auñña lagyúñ thayo; púraba ko bharha wai ká pichhanáin gaye, aura waiko boja khainchí ka, roka díne. Jaba pachhima ká bharha na barho hí jora lagáye taba boja ɻikálí ka aganyáin gaye, aura pichhanáin dekhí ka, bole, “are púrba ká bharhal tero naúñ maiñna paile hí bañí súñí rakhe, terá milañá kí barhí hí chà thaí, bhalo hoye, ája milígayí, maiñ sañí barhí khushí hoye, aba tuma aura maiñ ápasa má larhái karíka dekhalà ki hama dwiyon mà ko barho chha.” Púrbí bharha na bole, “yakha bañá má hamáñ hárá jítá

Tihri (Garhwali) dialect continued.

ko dekhalo, ye wāsta bastí mà chalala, wakha larhala."

Taba bastí kà rastà kú chalí na ki rastá mà eka buḍharhí mile, dwiyún na únín buḍharhí te bole, "tuma hamári larhái dekha," buḍharhí na bolyo, "mero nátí gorú bhaiṇsà charauṇà kú baṇa mà jayún chha, wai kú roṭí lījāndauṇ, roṭí de í ka taba tumári larhái dekhalo." Itaná bolí ka dwií bharhú kú mai lakharhon ká bhára ká apaná kāṇda mà rakhí didena. Aura taba apaná nátí kà pása gaye, wai saní roṭí dine.

Jaba dwií bharha larhaṇa kú tyàra hoī na, tabáre únín kà nátí na buḍharhí kú, apaná gorú bhaiṇson kú, lakharhú kà bhárà mai dwií bharhú ká, apaní gátí hundā dharí ka, apaná ghara kú chale. Itaná ká bicha battarolo chalaṇa lagyún thayo, u saba wai battarolá má urhí ka eka iní jaga paúnchhína, ki jakha dwi berabání sáti kuṭaṇa lagín thaí; u saba eka janání ká áṅkhà bhítara kharha kí chára baiṭhí gaina. Taba únín na dúsarí janání te bole, "merá áṅkha parana dhúla gárha de," taba dúsarí bairabání na bole, "maiṇ taba terá áṅkha ko dhúla gárhalo jaba ún dhúla saṇí maiṇ kú delí." Únín na ya báta māna line, taba únín dúsarí bairabání na dhúla (arthát buḍharhí kú nátí sameta, aura gorú bhaiṇson kú lakharho kà bháron sameta, dwií bharhú kú), nikálí ka, apaná khísà má dharí diní na. Pichhárhí ráta kú khísà te dhúla kú nikálí ka apaná maṇasa saní dikháye, únín ka khasama na apaní shwení kú bole, "yún saba kírhon kú hamári birálí kú dedewà, wa saba khainlelí." Yún saba kartubú kú dekhí ka dwiye bharha, aura buḍharhí ko nátí, aura wa buḍharhí ḍarana thara thara kampaṇa lagenā, taba sabá na aphí kù sansára kí chijú mà saba te chhoṭo jáṇi ka, pachhatai pachhatai ka, háta jorhí na, aura pairú parhíka, únín janání aura wiṅká khasama te apano palá chhurhai

Tihri (Garhwal) dialect continued.

ka, apaṇá apaṇá gharú gaina. Aura apaṇá gharon jaika, eka eka na yo sāro hāla apaṇá apaṇá kuṭamba walon te, aura bagarhiyon te, wa yára dostú te, bole.

Aura sabhí kaṭhá hwaika, aphú saní Parameshwara kí srishṭí má kiñchit samajhí ka, Ishwara ko dañdota karí ka, jasa gání lagí na, aura mání line, “He Parameshwara! hama terí srishṭí má saba te chhoṭá chhawāñūn.” In sañsára má nara bañdá kú kaín báta ko ghamanḍa karaní ní cháhiñdo, eka te eka barho chha, aura eka te eka chhoṭo chha, Parameshwara kí najara má hama saba kírhon ká máphaka chhawáñūn.

Lohba (Garhwal) dialect.

पट्टौ लोहबा पर्गना चांदपूर (गढ़वाल) की वोली ।

पुर्ब और पश्चिम का भड़ा की मूलाकात ।

कै जमाना मा (1) दुई आदमि बड़ा नामि भड़ क्षणा(1A)। येक पुर्ब दिशा गा कोणा मा रनछो (2), दोशरो पश्चिम दिशागा कोणा मा रनछो। येकाको नै (3) सुणि किन टोशरो जलछो। येका डेरा (4) ते दोशरा डेरो बारबरश का रस्ता (5) प्रछो। येक दिन पुर्ब का भड़ का मनमा लहर (6) आई को पश्चिम वाला भड़का जोर की अटगल (7) करन छो, अपणा डेराते सामल (8) सातू (9) को [10] थौलो [11] लिक [12], जाको जहर बाट [13] हुणि [14] क्षुई [15], लेगयो। दोफर तैर्द, [16] चलण हि रयो, रस्तामा वै [17] हुणि येक बड़ि लंबि चौड़ि गैरो रै [18] मिली। वैन [19] अपणा खाण गा (20) सातू वै [21] रौमा घाल दिन्या [22], जब शातू भिजोगा [23], तब वैल शब सातू रौ का पाणि शुदा [24] सपोड दिनि [25], वैका [26]

1. In, at. 1 A. Were. 2. Lived. 3. Name. 4. Home, house. 5. Read, distance. 6. Emotion. 7. Scrutiny, trial. 8. Provision for a journey. 9. Flour of parched grain. 10. Of. 11. Bag. 12. Having carried. 13. Road, sojourn. 14. To, for. 15. Was. 16. Until 17. Him. 18. Lake, tank. 19. He. 20. Of, for. 21. That, same. 22. Threw. 23. Saturated. 24. Including. 25. Devoured. 26. Of that.

Lohba (Garhwal) dialect continued.

नजोक [27] येक बड़ा डाला [28] सुड [29] आईकिन [30] सेर्वे गो [31]। तवारे क [32] वैई [33] नगिज [34] का सब बण का जनोर [35] अपणा पाणि खाणै बगत वै रोउ सुग [36] पाणि खाल हुणि [37] आया, टेखना त सब रौ सुकि पड़ि छ। तब हाईकि [38] तर्प [39] पाणी की ढुड़ करण चलिगया। फेर पिछाड़ो येक बण को हाति बि [40] पाणी पेण हुणि वै रौ सुग आयो, वैल अपणा शुन [41] पाणि पेण हुणि रौ उन [42] चालो [43], पाणि निमिलो तब गुमा मा आईकिन वैल एक बड़ टौष्ण [44] मारो, जान [45] वैई भड़कि निद [46] बिजो गर्द [47]।

भड़ हुणि निट खुल्या को [48] बड़ो गुसा आयो, वैल (49) वैई (50) गुसा मा हातो को शुन पकड़ो किन (51) पश्चिम वाला पैक (52) गा छला (53) मा फराई दियो (54)। वै खला मा वै भड़ कि लैडो (55) साटो (56) कुटणि छो (57), उनिल (58) हातो हुणि अपछाण (59) किडो [60] समजो किन डरोल [61] अपणि वै (62) सुंग भितर चले गर्द। तब उनि गि (63) बैई भार (64) आई, हातो हुणि अपछाण किडो जाणोकिन अपणि दगड़ारण्है (65) बतौण (66) हुणि अपणा खिसा [67] उन [68] धरदिनो [69]। तबारेक हुणी वै दिन पुर्ब को भड़ बार बरस को रस्ता येक घड़ि [70] मा चलोकै [71], पश्चिम का भड़का घरसुग पैछो गो [72] वैगो [73] लैंडि ते [74] वैगो खबर पुछो, उनिल बोलो, “मेरो बुबा [75] बार बर्ष वै [76], लाखडा [77] लैण (78) हुणि उचा डाडा (79) जायुँ छ, वखै (80) जा,” और वै डाडागो पता (81) बताइ दियो। जब पुर्ब को भड़ डाडा हुणि जाणोछो, त (82), पश्चिम

-
27. Near. 28. Tree. 29. Under. 30. Having gone to. 31. Slept. 32. Nearly at that time. 33. That, same. 34. Near. 35. Animals. 36. To. 37. To drink, for drinking. 38. Other. 39. Direction. 40. Also, too. 41. Trunk. 42. In, into, down. 43. Plunged. 44. Sheek. 45. By which, from which. 46. Sleep. 47. Awoke. 48. Aroused from sleep. 49. He. 50. That, same. 51. Having caught hold of. 52. Hero. 53. Court-yard. 54. Flung. 55. Daughter. 56. Paddy. 57. Was husking. 58. She. 59. Unknown. 60. Worm, insect. 61. Being frightened. 62. Mother. 63. Her. 64. Cut. 65. Companions. 66. To shew. 67. Pocket. 68. Down, in. 69. Put, placed. 70. Minutes. 71. Having travelled. 72. Arrived. 73. His. 74. From. 75. Father. 76. Ago. 77. Full. 78. To bring. 79. High mountain. 80. There. 81. Where-about, clew. 82. On.

Lohba (Garhwal) dialect continued.

को भड़ शारा(83) बैण(84) गा बड़ा बड़ा डालो। जडदेते उपाडिकिन(85), उनारा(86) बड़ो भारी बौज डाडा वरोबर मुंड(87) मा धरोकिन अपणा डेरा हुणि औणु छ्यो, [बाट मा दुयौ कि भेट होई गो। तब पुर्ब को भड़ बैका(88) पिक्काड़ो बै [89] गयो, भारा(90) पछिना खैचें(91), घाम दिनो(92)। तब(93) पश्चिमका भड़ल बड़ो जोर लगायो, खैचकिन अगाड़ी चलेआयो। तब पछाड़ि देखोकिन बौलो, “हेरे(94) पुर्ब गा भड़ ! मैं तेरो नै पैसे बटि सुख्यो छ्यो, तेरो मिल्लणगि बड़ो टक(95) छ्यो, आज कठा होई गया, बड़ि खुशि होई, अब तु और मैं लड़ाई की किन(96) देखुला को हम दुर्द भण्णो(97) मा कैको जोर भौत छ”। पुर्ब का भड़ल स्वाल(98) दिनो, “यख्त(99) बण छ, हमारा जोर को अटगल को करलो, गौ(100) मा जौला वख्त लहुला”।

दुये गैउ हुणि चला, ‘उनू हुणो(101) येक बुडलो मिल्लो: उनुल(102) बुडलोहुणो बौलो, “तु हमारो लड़ाई देखकिन अंदाज कैदे(103) कैको जोर जादा छ”। बुडलीन बौलो, “मेरो नातो गोरु भैसा चरैणहुणि बण जायुँ छ, मैं वै राटा(104) देण हुणो जानू, पिक्काड़ो तुम दुयै भण्णो की लड़ाई देखुलो।” यतिगा(105) बौलो किन बुडलीन दुयै भड़ अर लाढ़डा गो भारो शुधा(106) अपणो काद(107) मा धरदिनो, अर अपणा नातो सुग जाई किन वै हुणि रोटी दिनि।

जब वा दुये भड़ वा [108] सु(109) लड़न हुणि तयार होया तब वै बुडलि गा नातीन बुडली, और अपणा गोरु भैशा, और उं दुये भडु शुदा अपणि फांचो(110) उन धरदिना, अर अपणा डेराहुणि चंलो। तवारे(111) हुणि बड़ो बथ्या(112) होयो, बुडली गो नातो वै अंधाधिएर(113) का

83. All, whom. 84. Forest. 85. Having Pulled up. 86. Theirs. 87. Head. 88. His.
89. To. 90. Load. 91. Drew. 92. Obstructed. 93. On this, after this. 94. O.
95. Longing, desire. 96. Having done. 97. Persons. 98. Answer, reply. 99. Here.
100. Village. 101. To them. 102. They. 103. Be witness as to. 104. Bread, food.
105. So much. 106. Including. 107. Shoulder. 108. There, that place. 109. In,
at. 110. Lap or fold of a sheet, a bag. 111. At that time. 112. The best.
113. Frightful, dark.

Lohba (Garhwal) dialect continued.

बथौं मा बोड़ाई किन (114), येक बंनि(115) जगा गयी, कि जख (116) दुई लै। डि साटो कुटण लगीक्छि, अर येक लैडो गा आखा उन धुलो (117) पार्णकथार (118) का बराबर बैटोगो, वनि (119) लैडिल हाईकि लै। डिमा बोलो, “मेरा आखा मा कथार बैटो गी, तु गाड़ो दियाल्”। दुसरो लैडोल बोलो, “जो तू वै कथार का कतर (120) मै देलित मै गाड़ोहलो।” पैलंगि लैडिल कबुल करो। धुलो पाणि- बुड़लो का नातो हुणि, और बुड़लो, और गोरु भैसा, लाखड़ो गी भाराशुदा, और दुये भड़- गाड़ीकिन अपणा खिसाउन धरदिना। पछाड़ो (121) रात मा खिसाउन बटो (122) गाड़किन, अपणा खस्म हुणि बतायी, बैल बोलो, “यन (123) सब किडा हुणि हमारा बिराला देदेवा, बो आफोखान।” ये छुये(124)देखो सुणोकिन दुये भड़, और बुड़लो, और उनोरी नातो बहुत डरा, अर डरामारा कंपण बैटा। तब सबुन अफू अफू कुणि पृथिमा घब चीजूते भौत क्षेटो जाणोकिन, सोचोकीन, अर हात जाड़ीकोन, सेवा करी, उन दुसे खाईण (125) खस्मते बिदागो मागो किन, अपणा डेरा गो रास्ता खैचो। तब उनूल अपणा अपणा डेरा मा जाईकिन, अपणा अपणा अडोसो (126) पडोस्य (127) मु, अर अपणा आबत (128) मिचु (129) मु बोलो।

अर सबुल अफू हुणि बहुत क्षेटो स्मजोकिन, परमेश्वरहुणि हात जोड़ा, अर बोलो, “हे प्रमेश्वर ! हम इं प्रथि (130) मा सबु ते क्षेटा है।” सो इं प्रथि मा कुछ बातं को घमड मनष निबन (131) कु निकन्त चाहेन्दो, कनाते कना (132) बड़ा छन, अर कनाते कना क्षेटा छन, प्रमेश्वर कि पृथिमा हम सब किडौ बराबर छवाउ।

114. Having been drifted 115. Such. 116. Where. 117. Dust. 118. A bit of grass 119. That. 120. A bit of grass. 121. Afterwards. 122. From, out of.

123. These. 124. Events, incidents, conversations. 125. Wife. 126. advisers, friends. 127. Neighbours 128. Well-wishers, kinsmen. 129. Relations.

130. Earth, world. 131. Human being. 132. One from another.

Transliteration of the Patti Lohba Pargana Chandpur (Garhwal) dialect-

Purba aura pashchims ká bharhau kí mülákáta.

Kai jamáná má duí ádami barhá námi bharha chhyá. Eka purba dishá gá koná má ranachhyo, dosaro pashchima dishá gá koná má ranachhyo. Ekà ko nau suni kina dosaro jalachhyo. Yeká derá te dosará dero bára barasha ká rastá pra chhyo. Yeka dina purba bharha ká mana má lahara áí kí pashchima wálá bharha ká jera ko aṭagala karanachhyo, apaná derá te sámala sátú ko thaulo lika, jákí jarúra báṭa huṇi chhai, legayo. Dophara tai í chalaṇahi rayo, rastá má wai huṇí yeka barhi lambi chaurhi gairi rau milí. Waina apaná khánagá sátú wai rau má gháladinyá, jaba sátú bhijí gá, taba waila saba sátú rau ká pāṇi sudá saporhadini, wai ká najíka yeka barhá dálá murha jái kina seígo. Tabáreka wai í nagija ká saba baṇa ká janora apaná pāṇi khánai bagata wai rau u muga pání kháṇa huṇi áyá, dekhaná ta saba rau suki parhí chha. Taba háíki tarpa pání kí ḍhuḍa karaṇa chaligayá. Phera pichhárhi yeka baṇa ko hárbi pání peṇa huṇi wai rau muga áyo, waila apano shuna pání peṇa huṇi rau una ghalo, pání ni milí taba gusá má áí kina waila yeka barhi ṭaukha mārī, jána wai í bharha ki nida bijí gai.

Bharha huṇi nida khulyá ko barho gusá áyo, waila wai í gusá má hárbi ko shuna pakarhí kina pashchima wálá paika gá khalá mā pharáí diyo. Wai khalá mā wai bharha ki lauṇḍí sáṭi kuṭaṇi chhí, unila hárbi huṇi apachháṇa kirho samají kina ḍarí la apani bai muṅga bhitaro chalegaí. Taba unigi baí bhára áí, hárbi huṇi apachháṇa kirho jáṇi kina apani dagarhyāṇyaun batauṇa huṇi apaná khisà una dhara dino. Tabáreka huṇí wai dina purba ko bharha bára barasa kó rastá yeka gharhi mā chalíkai, pashchima ká bharha ká ghara muga pauchhí go. Waigí lauṇḍí te waigí khabara puchhí, uni la bolo, “mero bubá bára barsa

Lohba (Garhwal) dialect continued.

bai, lákharhá laiṇa huṇi uchā ḍāḍā jáyyuṇ chha, wakhai já,” aura wai ḍāḍā go patā batāi díyo. Jaba purba ko bharha ḍāḍā huṇi janō chhyo, ta, pashchima ko bharha shārā bauṇa gā barhā barhā ḍālau jarhāi te upārhi kina, unārō barho bhārī boja ḍāḍā barobara munḍā mà dharī kina apanā ḫerā huṇi auṇu chhyo, bāṭa mà duyau ki bheṭa hoīgī. Taba purba ko bharha wai kā pichhārhī bai gayo, bhārō pachhinā khaicho, thāma dino. Taba pashchima kā bharha la barho jora lagāyo, khaichakina agārhī chale àyo. Taba pachhārhī dekhīkina bolo, “Here purba gā bharha! mai tero nau paile baṭi sunyo chhyo, teri milaṇagi barhī ṭaka chhī, ája kaṭhā hoī gayā, barhi khushi ho i, aba tu aura mai larhāi kaikina dekhulā kí hama duī jhaṇau nā kai ko jora bhauta chha.” Purba kā bharha la swāla dino, “yakha baṇa chha, hamārā jora ko aṭagala ko karalo, gau nā jaulā wakha laḍulā.”

Duye gauu huṇi chalā, unū huṇi yeka buḍalī milī: unula buḍalī huṇi bolo, “tu hamārī larhāi dekhakina aṇḍāja kai de kai ko jora jādā ehha.” Buḍalī na bolo, “mero nātī goru bhaisā charauṇa huṇi baṇa jáyyuṇ chha, mai wai roṭā deṇa huṇi jānū, pichhārhī tuma duyē jhaṇuu kí larhāi dekhui”. Yatigā bolī kina buḍalī na duyai bharha ara lā-kharhā go bhārō shudhā apanī kāḍa mà dharadino, ara apanā nātī muga jāf kina wai huṇi roṭī dini.

Jaba wo duyē bharha wā mu larhana huṇi tayāra hoyā taba wai buḍalī gā nātī na buḍalī, aura apanā goru bhaisā, aura un̄ duyē bharhu shudhā apanī phāṇehī una dharadīnā, ara apanā ḫerā huṇi chalo. Tabāre huṇi barho bathau hoyo, buḍalī go nātī wai aṇḍhā ghora kā bathau mà worhāi kina, yeka ūni jagā gayo, ki jakha duī laudi sāṭi kutāṇa lagī chhi, ara yeka laudi gā ākhā una dhulo pāṇī kaṭyāra kā barābara baṭīgo, wani laudi la hāski laudi nā bolo,

Lohba (Garhwal) dialect continued.

“merá ákhá mà kaṭyára baiṭígo, tu gárhí diyála.” Dusarí laudí la bolo, “jo tú wai kaṭyára kà katara mai deli ta mai gárhí dwalo.” Paile gi laudí la kabula karo. Dhulo pánibudalí kà nátí huṇi, aura budalí, aura goru bhaisá, lakharhau go bhàro shudá, aura duye bharha-gárhí kina apaná khisá una dharadinà. Pachhwárhí rata mà khisà uṇa baṭí gárhakina, apaná khasma huṇi batayo, waila bolo, “yana saba kirhà huṇi hamárá birálà dedewá, wo áphi khána.” Ye chhuye dekhí suní kina duye bharha, aura budalí, aura uní go nátí bahuta ḍará, ara ḍará mårá kampaná baiṭá. Taba sabuna aphú aphú kuṇi prithi má shaba chijú te bhauta chhoṭo jáṇíkina, sochíkina, ara háta jorhí kína, sewá karí, una duye swáīṇa khasma te bidágí mágí kina, apaná ḍerá go rástá khaicho. Taba uní la apñá apñá ḍerá mà jái kina, apñá apaná arhosí parhosyu mu, ara apñá ábata mitru mu bolo.

Ara sabu la aphú huṇi bahuta chhoṭo smají kína, Parameshwara huṇi háta jorhá, ara bolo, “He Prameshwara! hama ín prathi má sabu te chhoṭá chhau.” So ín prathi má kuchha báta ko ghamada manasha jibana kúri kanú chàhendo, kaná te kaná barhá chhana, ara kaná te kaná chhoṭá chhana, Prameshwara ki prithi má haina saba kirhau barábara chhawáu.

Malla Dasoli (Garhwal) dialect.

पह्लौ मल्ला दसोली गढ़वाल की बोली ।

पुरब और पश्चिम का पैगुं (1) गो (2) भेट ।

कैजवाना (3) मां (4) झोनामि भड़ रखाँ, यक पुरब का कोणां और यक पश्चिम का कोणां उनारा (5) द्वाला (6) छाँ (7)। यक गो नौ हुण्णोक (7A)

Malla Dasoli (Garhwal) dialect continued.

हाहरो पुकिनेह (8)। यका गी (9) यासो हाकागा (10) यासाते बार वर्ष को बाटो छगो। यक दिन पुरबका भड़का मनमां चाना (11) हॉई को पश्चिम गा भड़को बल परखणको वैका यालाको पैद्यो (12)। अपणा यालाते हातु (13) हामल (14) बैरडा (15) पर पांचोक [16], जो वैको [17] बाटा खाणकु चैनो [18] छयो (19), धरोक [20] बाटा लाख्यो (21)। दोफर तक होटनैरयो, बाटा मां वैहुयो [22] एक बड़ो लामो चौड़ो और गैरो कुवा [23] मिलो, वैल [25] अपणा हातु कुवा मां हाल देया [25]; जब हातु छैलेया [26] तब वो पाणि हुधा [27] हमे [28] हातु मटकाईयो [29], चौर कुवागा धेरा यक डाला (30) गा सेल (31) तला (32) सेहयो (33)। तबारे (34) वै नेड़ो (35) का बण का नग रोजका हव्यास (36) ल (37) कुआपर पाणी खाणको आया, देखनात कुवा भणभण कारहं (38), तब उं (39) औरकिं (40) पाणि का खोज मां चलेया। यद्य विच एक हादो [41] बणको भो पालो पेण हुयो वई [42] कुआ मुं (43) आयो, वैल अपणो हुँड (44) पाणे खाण को कुआ उन [45] हालो [46]। पाणो नोमिल्यो, वैहणो [47] रोस [48] उठगो [49] और बड़ो भारो किराट [50] कख्यो, वाल [51] वै (52) भड़ की नोन बिजिगो (53)।

वैहणो अपणीनीन ट्रटण को बड़ो रोम उठगो, और वई रोम मा हादो को हुन्ड पकड़ी और पश्चिम का पैग का खला (54) मां ढोल देयहं [55]। वै खलामां भड़ कि छिचेड़ो [56] हाटो [57] कुटखोड़े,

8. Inflamed. 9. One's. 10. Another's. 11. Longing, desire. 12. Started, went. 13. Flour of parched grain. 14. Provision for a journey. 15. Bag. 16. Having provided for. 17. To him. 18. Necessary. 19. Was. 20. Having. 21. Started. 22. To, for. 23. Tank, lake. 24. He. 25. Threw. 26. Saturated. 27. Inclusive of. 28. All. 29. Devoured. 30. Tree. 31. Shade. 32. Under. 33. Slept. 34. At that time. 35. Neighbourhood. 36. Wont, habit. 37. From. 38. Dry. 39. They. 40. Else-where. 41. Elephant. 42. The same. 43. In, to, at. 44. Trunk. 45. In, down. 46. Plunged. 47. To him. 48. Anger. 49. Arose. 50. Shrick. 51. From which. 52. That. 53. Awoke. 54. Court-yard. 55. Flung. 56. Daughter. 57. Paddy, rice.

Malla Dasoli (Garhwali) dialect continued.

बील (58) हादो छागो (59) चनवारो (60) को किड़ो जाणोक
अपणो बया [61] सु' भिदर (62) भाजो गो [63], वोनिगो (64)
बया भैर आई हादो को नई' [65] अच्चारो गो किड़ो देखिंग (66)
अपणि दगडाँ (67) हणो देखौणा गो अपणा खलेता (68) उनके
(69) हालिदेयो [70]। तवारे वह दिन पुरब का भड़ बार बर्ष को
बाटो घल्हो मां होटिको [71] पश्चिम का भड़ का दाला आईयो,
और भड़ को कोटो (72) सु' भड़ कि पुछो, कोटील बोत्थो, “मेरा
बाबू बार बर्ष बटो (क्यड़ा 72A) लैण को डांना छ, तुझो वसि (73)
जा,” डांना को बाटो बताइ देयो। जब पुरब को भड़ डांडाका बाटा
लाय्यो, तबारे पश्चिमको पैक हारा (74) डांडाका बड़ा बड़ा डाला
जड़ा हुधा उपाड़ो गो (75) बड़ीभारो भारा (76) डांडा जतरो (77)
खोरामां धरी क अपणा दाला को औणु छयो, बाटा मां दुये भडु' कि
मेंट हौइ तब पुरबको पैक वैगा (78) पिछाड़े (79) गयो, और वैगा
भारो पिछताल्हो बटी ताणे (80) और थाम हाले [81], तब पश्चिम
का पैकल बहो जोर लगायो, अपणो भारा ताणोक अंगवाड़ी [82]
होटियो। और पिछाड़े देखी गो बोले, “हलो। (83) पुरब गा भड़! मोल
(84) तेरो नै। (85) काल [86] ते [87] हङ्लाउँछयो (88), लैदगड़े
(89) भेंट हाणोको मनमा (90) कर्दै, अब तु और मि (91) अंगवाले
(92) करोक देखावां कि होयों मां को बड़ो छ।” पूरब गा भड़ ल
बोत्थो, “ये बण मां तेरी ओर मेरो हार जोत हणी को देखलो गै। मां
चल वख लड़ला।”

दोये गै मां आया उतुहणी (93) यक बुल्लो मिली, हुयोल
बुड़ली मु' बोत्थो, “तु हमारो लड़ाई देखिगी परेख (94) दिहाल।”

58. She. 59. Strange, uncommon. 60. Countenance. 61. Mother. 62. In.
63. Fled away. 64. Her. 65. Strange, unknown. 66. Having seen. 67. Companions.
68. Pocket. 69. Down. 70. Put in. 71. Having travelled. 72. Daughter.
72A. Fuel. 73. There. 74. All. 75. Having. 76. Load. 77. Like. 78. His. 79. Behind,
backward. 80. Drew back. 81. Obstructed. 82. On. 83. O. 84. I. 85. Name.
86. Former time. 87. From. 88. Had heard. 89. With them. 90. Mind, had a
mind. 91. I. 92. Head. 93. To them. 94. Pest.

Malla Dasoli (Garhwali) dialect.

बुड़लो ल बाल्यो, “मेरा नातो गाजो [95] चरेण बण जायेंह [96], वैहणो [97] अन्वाणो [98] टेणहणि जानु, पिछ्वाडे तुमारो अगवा-
ले देखले”। इथा [99] बालीग [100] बुड़लील होय भड़ लाखडों
गा भाराहुदा अपणां कान मां उठाया, और अपणां नातो सुंगई, वैहणो
अन्वाणी देय ।

तब जं भड़ बख लड़न की रमसाया (101), तबारे बुड़लो गा
नातोल बुड़लो और अपणी गाजो और हिय भड़ लाखडोंगा भाराहुधा
अपणां गाता (102) पर धखाला, और अपणां द्याला हुणी पैखो ।
तबारे बखौं (103) आयो, और बुड़लोगो नातो उझोग एनो [104]
जगा पड़गो जां हो हूँटो कुटणो छो, और एक हूँणोगा (105)
आंखा भीतर (106) खड़गी चार (107) वैठीग्यो । वीं हूँणोल दोहरो
हूँणी सुं बाल्यो, “मेरा आंखा खड़ गो तिंदर (108) चलिग गाड़दीहाल,
हूँणो” वीं हूँणोलबाल्यो, “जो तु अपणा आंखागी तिंदर मिहणो दिनोत
मो गाड़लो,” पैलोगो हूँणोल या करार मानो हालो, दोहरो हूँणोल
तिन्दर या बुड़लीका नातो, और बुड़ली गाजो हुदा, म्युं (109)लाखडों
की बोभ होय भड़ गाडो अपणा खलेता उनन (110) पांचोटेया [111]।
तब रातमां अपणा खलेताउनहै गाडो क अपणा खम्महणि देखायो, वैल
बाल्यो, “इन किड़ौं हुणी हमारा बिराला को टेट, व हुबुहणी खार्द
लेलो”। इन बातु हुणोक (112) हीये पैक, व बुढ़ीया, और उनोगो नातो
मस्त (113) डख्या, और कापण बैक्या । हबे आफु आफुहुणी हंसार (114)
कि हब [115] धांखु [116] मा नानो हमजण [117] लग्या । पस्ताइक
हाथ जोड़ अरजी बिन्तो करो क, वीं हूँणो और उनोगा मैस [118]
ते पञ्चा [119] कुडाई क अपणां अपणां द्याला को ढाटो लेयो । अपणां

95. Cattle. 96. Has, is. 97. To him. 98. Food. 99. So much. 100. Having said.

101. Prepared. 102. Lap or fold of a sheet. 103. Tempest, high-wind. 104. Such.

105. Woman. 106. Grass. 107. Like. 108. Bit. 109. Including. 110. Down in.

111. Placed. 112. Having heard. 113. Very much. 114. World, earth.

115. All. 116. Things. 117. Consider. 118. Husband. 119. Hold.

Malla Dasoli (Garhwal) dialect continued.

आपणां द्यान्ता पहुँचो ग एक एक ल या सारो कथा आपणां द्याला गा मैसुं मुं लगाइ, और अपणां परायें मुं बैल्यो।

तब हभुंल [120] आफुं हणी तिन कौड़ो (121) गी जान्चो, प्रमेश्वर हणी बड़ो हमज्यो, और बैल्यो, “हे भगवान! (122) तेरी रंचणा [123] मां हसुं हभुंते नांनाहं”। य संगसार [124] मां कै बातुं गी घमंन [125] मनषियोंसि निकनैहं। एक से एक बड़ो हं और एक से एक क्षेट्रो ह, प्रमेश्वर गो रचना मां हस हब [126] मैश किड़ौंगो चार हं।

---

120. All. 121. Least, trifling. 122. God. 123. Creation. 124. World. 125. Pride.
126. All.

Transliteration of Patti Malla Dasoli (Garhwal) dialect.

Puraba aura pashchima ká paigun gí bheṭa.

Kai jabáná mán̄ dwi námi bharha chhyáñ, yaka puraba ká konáñ aura yaka pashchima ká konáñ unárá dyálá chhyáñ. Ekago nau huñí ka doharo phukinohan. Yaká go dyálo hákágá dyálá te bára barsha ko báṭo chhyo. Yaka dina puraba ká bharha ká mana mán̄ cháná hoí kí pashchima gá bharha ko bala parakhaṇa ko waiká dyálá ko paityo. Apaṇá dyálá te hátu hámala borarhá para pánjí ka, jo waiko báṭá kháṇa ku chaino chhayo, dharí ka báṭá lágyo. Dophara taka híṭanai rayo, báṭá mán̄ wai huñí eka barho lámo chaurho aura gairo kuwá milo, waila apaṇá hátu kuwá mán̄ hálá deyá; jaba háṭu chholegyá taba wo pán̄i hudhá habhai hátu saṭkáí gyo, aura kuwá gá dhorá yaka dálá gá sela talá sei gyo. Tabare wai nerho ká baṇa ká mriga roja ká habýasa la kuwá para pánjí kháṇa ko àyá, dekháná ta kuwá bhaṇa bhaṇa ká rahan, taba uñ aura kakhi pán̄i kí khoja mán̄ chalegyá. Yaí bicha eka hádí baṇa ko bhí pán̄i peṇa huñí waí kuwá muñ áyo, waila

Malla Dasoli (Garhwali) dialect continued.

apaní hunđa pání kháṇa ko kuwá una hálí. Pání ní milyo, wai haní rosa uṭhyo aura barho bhárí kiráṭa karyo, wáñala wai bharha kí nína bijigí.

Wai haní apaṇí nína tūṭaṇa ko barho rosa uṭhyo, aura waí rosa má hádí kí hunđa pakadí aura pashchima ká paiga kà khalá mán ḫola deya han̄. Wai khalá mán bharha ki chhicherhí háṭí kutaní chhai, wíla hādí hágí anawári ko kirho jání ka apaṇí bayá mun bhidara bhájí gí, wín-nigí bayá bhaira áí hádí ko naín anwári go kirho dekhiga apaṇi dagarhyon haní dekhauṇá go apaṇá khaletá unale hálí deyo. Tabare waí dina puraba ko bharha bára barsha ko báṭo ghāndon mán híti kí pashchima ká bharha ká dyálá áigyo, aura bharha kí kítí mun bharha ki puchí, kítí la bolyo, “ mero bábú bára barsha baṭí kyarhá lauṇa ko dán-ná chha, tu bhí wakhi já,” dánṇá ko báṭo batái deyo. Jaba puraba ko bharha dánḍá ká báṭá lágyo, tabare pashchima ko paika hárá dánḍá ká barhá barhá dálá jarhá hudhá uparhí gí barho bhárí bháro dánḍá jataro khorá mán dharí ka apaṇá dyálá ko auṇu chhayo, báṭá mán duye bharhun ki bhenṭa hoi, taba purba ko paika wai gá pichhárhe gayo, aura waigo bháro pichhawárhí baṭí táne aura tháma hále, taba pashchima ká paika la barho jora lagáyo, apaṇo bháro tání ka agwárhí hítigyo. Aura pichhárhe dekhí gí bole, “ halo purba gá bharh! míla tero nau kàla te huṇiuṇ chhayo, twai dagarhe bhenṭa háṇe ko mana má chhaí, aba tu ora mi angwále karśka dekhánwán ki dwíyon mán ko barho chha.” Púraba gá bharha la bolyo, “ ye baṇa mán terí ora merí hárá jíta haní ko dekhalo gau mán chala wakha larhalá.”

Dwíye gaun mán áyá unu haní yaka burhalí milí, dwuyon la burhalí mun bolyo, “tu hamári larháí dekhi gí parekha dehála.” Burhalí la bolyo, “mero nátí gájí charoṇa

Malla Dasoli (Garhwali) dialect continued.

baṇa jāyon ha, wai haní anwaní deṇa haṇi jánu, pichhwárhe tumári agwale dekhalo." Ithyá bolíga burhalí la dwíya bharha lákharhon gá bhárá hudá apanán kána mán utháyá, ora apanán nátí mun gaí, waihaní anwaní deya.

Taba tñ̄ bharha wakha larhana ko ramasáyá, tabáre burhalí gá nátí la buḍalí ora apaní gájí ora dwiya bharha lakharhon gá bhárá hudhá apanán gátá para dharyálá, ora apanán dyálá huṇí paītyo. Tabáre batthaun àyo, aura buḍalí go nátí urhíga ení jagá parhyo ján dwí hwainí hán̄ti kuṭaní chhí, ora eka hwainí gá áṅkhá bhittara kharhagí chára baiṭhí gyo. Wín hwainí la doharí hwainí mun bolyo, "merá áṅkhá kharha go tiṇdara chalige gárha díhála, hwíni". Wín hwainí la bolyo, "jo tu apanán áṅkhá go tiṇdara mihaṇí denítá mí gárhalo," pailí gí hwainí la yá karára mání hálí, doharí hwainí la tiṇdara yá burhalí ká nátí, aura buḍhalí gájí budhá, syun lákharhon ko bojha dwíyan bharha gárhi apaná khaletá una le páñchí deyá. Taba ráta mán apaná khaletá una hai gárhi ka apaná khasama haní dekháyo, waila bolyo, "ina kirhauṇ huṇí hamára birálá ko de de, wa habu haní khái lelí." Inu bátu huṇíka dwiye paika, wa buḍhíyà, aura unígo nátí masta ḍaryá, aura kāṇpaṇa baiṭhyà. Habe áphu áphu huṇí haṇsàra ki haba dhāṇyu mà náno hamajaṇa lagyà. Pasṭāika hāthā jorha araja biṇtí karíka, wín hwíni aura unígá maisa te pallà chhurháíka apanán apanán dyálá ko bāṭo leyo. apanán apanán dyálá pahunčí ga eka eka la yá sári kathà apanán dyálá gá maisuṇ mun lagai, ora apanán parayon mun bolyo.

Taba habhuṇ la áphuṇ haní tina kaurhí go janyo, Prameshwara haní barho hamajyo, aura bolyo, "He bhagwána! terí ranchaná mán hamuṇ habhuṇ te nánná han." Ya sangasàra mán kai bátun go ghamanña manashiyon la nikarno han. Eka se eka barho han, aura eka se eka chhoṭo ha, Prameshwara gí rachaná mán hama haba maisa kirhauṇ gí chára han.

नीतौमाणा (गढ़वाल) की मार्क्ष बोली ।

**Marchha (Garhwal) dialect, Spoken by
the people of the Niti and Mana Passes.**

पैला जमाना काल् (1) पूर्व पश्चिम काल् न्होस (2) भड़त (3) सुलाकात धैंज (4), धैं (5) बड़ा (6) हिंज (7); तिग् (8) पूर्व हिशा त कोणा पर हिंज, टोसरो पश्चिम दिसा त हुझन हिंज [9]। तिक् त म्हिन् (10) यनोज् (11) छुक्पा झान (12), तिक् त किम् च (13) बार यूं (14) त आम् च (15) वाद (16) हंज्। तिक् क्या [17] पूर्व ची [18] भड़ पश्चिम दोज् [19], धैत [20] जार बखाण [21] चिर [22] विचिर [23] दोज्। गोसि [24] बे [25] पुख्त [26] वास्ता सात्तू [27] बोज [28], न्होस पर [29] तै [30] इंज् [31]। आम् च काल् तिग् गैरा तलौं पार्द [32] झूट [33] तांगो [34], इस्त [35] सात्तू धैंज [36] तलौं पाणचै [37], धैंज जब सात्तू भोज दोजत [38] धैंज रौका [39] सात्तू जै [40]। धैंज लिंखो [41] लेंचार [42] तब तिग् लाङ्बो (43) डाल [44] घिंगर [45] गुच्छा दोज् [46]। द खुा [47] लेंचार द खुा ले थो [48] ची बण्चारचो (49) जीबन [50] छिमण्हो [51], जाखर [52] झानोज् (53), दम्हिन् (54) धैं तलौं काल् तो (55) तूर (56) झेज् (57)। जब धैं तलौं रु (58) फुस्त (59) तैज् (60), इत्तो (61) तपैं तो त खबर (62) दोज् (63)।

1. At, in. 2. Two, both. 3. Of, for. 4. Occurred, became, was, were. 5. They, that, he, she, give. 6. Famous. 7. Were, was, had. 8. One. 9. Lived.
10. Name. 11. Hearing. 12. Infamed with anger. 13. Home. 14. Years.
15. Road. 16. Distant, apart. 17. Day. 18. Of, for. 19. Went. 20. His, her.
21. Show. 22. For, to. 23. To fight. 24. Him. 25. With. 26. Provisions for a journey. 27. Flour of parched grain. 28. Took, carried. 29. Noon. 30. Until.
31. Travelled. 32. Broad. 33. Long. 34. Saw. 35. His own. 36. He, she.
37. Threw in. 38. Saturated. 39. All. 40. Devoured. 41. Near. 42. After-ward.
43. Large. 44. Tree. 45. Under. 46. Slept. 47. This, that. 48. Neighbourhood.
49. Wild. 50. Animals. 51. As. 52. Accustomed, usual. 53. Used to come.
54. In the same way. 55. Water. 56. To drink. 57. Came. 58. To, for, from.
59. Dry. 60. Saw. 61. Other, another. 62. Search. 63. Went, Started.

Marchha (Garhwal) dialect continued.

दख्ता लेंचार तो तूर तिक् हात्तो क्लैज्, धैज् इस्त न्हिम्चो (64) तलौ पाण्चैज् (65), तो मतै (66) जत (67), लपच्छौ (68) अडकैज् (69), धैत अडक (70), बड़ (71), यनोज् धै भड़त इब (72) डेक्चीज (73)।

धै रु कुक्पा (74), काल् क्लैज्, धै हातो त न्हिम्चो चुमिज (75), धै रु इस्त लग्ज (76) पक्षिम त भड़त खियां (77), काल् न्हारो धैज (78), धै खियां काल् पक्षिम त भड़त चम् (79) स्यांपा (80) तीचैं (81) हिंज्। धै हातो त अन्नन (82) भांती (83) त भू [84] तैज, ग्यर्चीदोज् (85); आलो (86) इस्त आमा (87) दब (88) भाजीदोज् (89), तब धैत आमा दागर (90) क्लैज्, हातो रु तिग नोह (91) भांती त भू समजैज (92) इस्त आंवे (93) कांपाड़ (94) त वास्ता इस्त खीसा (95) पाण्तैज (96)। धै लेंचार दम (97) क्या पूर्ब त भड़ वी (97A) बार यूंचो आम्च घडो काल् चलो दोज्, पक्षिम त भड़ त किम् (98) पौक्किज्, “गैत (99) आपा (100) गुयां (101)?” पक्षिम त भड़ त चम रु क्लैज (102), चम्ज व्हारो (103) ल्वैज (104), “गत (105) आपा मिंग (106) काटचिर (107) बार यू सुसु (108) ला (109) काल् धैद (110) डानो (111) काल् दित्तर्या (112)”, तब पूर्ब त भड़न धै चम रु ला त अम्च क्लैज्, चम्ज बतै धैज (113)। तब धै ला रु छ्याचीज (114), आम्च काल् न्होस रु भट्ट क्लैज्, पक्षिम त भड़ मारो (115) बण (116) ची लबा (117) लबा डाल लड़ सुसु उपाड़िज (118), डानो संतो (119) बुद (120) इस्त पुश्यू (121).

64. Trunk. 65. Plunged into. 66. Not. 67. Found. 68. Loudly. 69. Shrieked.
 70. Shriek. 71. To. 72. Sleep. 73. awoke. 74. Wrath. 75. Caught hold of.
 76. Hand. 77. Court-yard. 78. Flung. 79. Daughter. 80. Paddy, rice.
 81. Husking. 82. Strange, wonderful. 83. Kind. 84. Worm, insect. 85. Frightened. 86. In. 87. Mother. 88. To, near. 89. Fled. 90. Out. 91. New, uncommon. 92. Considering, seeing. 93. Companions. 94. To shew. 95. Pocket.
 96. Put in, placed into. 97. Same. 97A. Also, too. 98. Thine, they.
 99. Father. 101. Where. 102. Enquired. 103. Answer. 104. Said. 105. My, mine. 106. Fuel. 107. To cut. 108. From, since. 109. Mountain. 110. Some, who, which. 111. Mountain. 112. Has gone. 113. Shewed. 114. Started. 115. Whole. 116. Jungle. 117. Large. 118. Having uprooted. 119. Like. 120. Load. 121. Head.

Marchha (Garhwal) dialect continued.

काल तैज् (122), इस्त किम् छाचै (123) हिंज्। पूर्ब चो भड धेत खंचार दोज्, धै त बुद रु खंचार ताणोज् (124), गोटै (125), धेज जब पछिम त भडत ते (126) जोर लगैज् (127), तब बुद रु हनोज् (128) नचार (129) झँज्, खंचार कानोज् (130) ल्वैज्, “अरै (131) पूर्ब त भड ! गैत म्हिन् गेज् (132) न्हचार (133) सुन् यंपिड् (134) हिंज्, गैत मेट त गिरो (135) बडो चांट (136) हिंज्। थान् (137) छिको (138), गिरो बडो खुपो हेंयां। गब (139) गै (140) अब सिबा (141) फाग्लैज् (142) कांतन (143) कि इन् (144) न्होम काल धी [145] लावो [146] यां (147)”। तब पूर्वज त भडज ल्वैज्, “दूचो [148] भूड (149) यां, इन्त [150] छार जीत धौ [151] ताड्तो (152), नाम् (153) काल यू [154], धौ [155] बिसिनो [156]”।

तब धै न्होम वस्ति आम्च दोजत (157), ध [158] स्युण् [159] तिग बुडलो मिलैज् [160], धै न्होम सैंज (161) बुडलो रु ल्वैज्, “गन् (162) इन्त (163) फाग (164) कान् (165),” बुडलोज धस्युण् ल्वैज्, “गित नाती भलांग (166) भै (167) स्वैणु बण दिनयां, धस्युण् गे (168) पालका (169) थसोज् (170) दोचै (171) हिंगो (172), धस्युण् पालका धैज् (173) गैत [174] फाग कांता”। दिक्खु [175] ल्वैज्, बुडलोज न्होम भड समेत, सिंगत बुद, इस्तकान काल तैज् दक्खु लेचार इस्त नातो दब [176] दोज्, धैरु पालका धैज्।

122, Carrying. 123, Coming. 124, Catching hold. 125, Obstructed. 126, More. 127, Used. 128, Extricating. 129, Onward. 130, Seeing. 131, O. 132, I. 133, A long time, formerly. 134, Heard. 135, Me, to me. 136, Longing. 137, To-day. 138, Met. 139, Thou, you. 140, I. 141, With. 142, Having fought. 143, See. 144, Us. 145, Who. 146, Stronger. 147, Is. 148, Here. 149, Jungle. 150, To us. 151, Who. 152, Will see. 153, Populous-place. 154, Go. 155, There. 156, Engage, fight. 157, Having walked. 158, Them, him. 159, To, with. 160, Met with. 161, Men. 162, You, thou. 163, Our. 164, Combat, duel. 165, See. 166, Kine, cows. 167, Buffaloes. 168, I. 169, Bread. 170, Taking. 171, Going. 172, Am. 173, Giving. 174, Your. 175, So much. meanwhile. 176, To, in.

Marchha (Garhwal) dialect continued.

जब न्होस भड़ फाग् लबाड्रु [177] तयार हैंज्, तब धैत नातोज बुडलो रु, इस्त मैसो भजांग् रु सिंगत बुद, न्होस भड़, इस्त गातो [178] पाण्चेज् [179], इस्त किम रु दीज्। दक्खुा काल हुर [180] भैंरु [181] वडेज् [182], धै आमूच बिसैज [183], तिग् जागा दब धीदोज [184], दौ [185] न्होस क्वारसो [186] स्यांपा ते।चैं हिंज्। धैं बुडलो त नातो बुडलो समेत, भलाड् मैसो, और न्होस भड़, सिंगत बुद समेत, हुर भैंरोज वडे दोज [187], तिग् क्वारसो त मिग [188] आलुदोज [189], भाड़ [190] संती चलदोज [191], धै क्वारसोज हज्जो क्वारसि रो ल्वैज्, “गितमिग त भाड़ ह्वनो [192] ख्यां [193],” धै क्वारसोज ल्वैज, “घ्व [194] धै भाड़ गिल्ल [195] ख्यनत [196] तब ह्वनो धैज् [197]।” न्हाचार क्वारसोज कबूल लैज्, तब धै क्वारसोज धै भाड़ रु (बुडलो त नातो, भलाड् मैसो, न्होस भड़, सिंगत बुद समेत [198]) ह्वनोज, इस्त खोसा पाण्च तैज [199]। दक्खुा लेंचार मुन्यांग [200] धै भाड़ रु खोसा पाण्चच [201] ह्वनोज इस्त ख्यवा [202] रु वैज [203], धैत ख्यवाज इस्त छम्सिरो [204] रु ल्वैज, “धो [205] राकु [206] भू [207] रु बिरा [208] रु धै धै, धै जतो [209]।” धो राको कामूची [210] तैज, न्होस भड़, बुडलो, और बुडलो त नातो, मस्त [211] घ्यरचोज [212], थर थर दारचै [213]। तब रुक्कैज [214] इमस्यूणु [215] दुनिया त चीज महे [216] राक्कैं ते

177, To do. 178, Lap or fold of a sheet. 179, Placed. 180, Wind. 181, Tempest. 182, Having been driven. 183, Having missed. 184, Arrived, went. 185, Therec. 186, Women. 187, Having been drifted. 188, Eye. 189, Penetrated, went in. 190, Grass. 191, Went in. 192 Pull. 193, Out. 194, That. 195, Me, to me. 196, Would give. 197, Will pull. 198, Including. 199, Put in. 200, Night. 201, Out of. 202, Husband. 203, Shewed. 204, Wife. 205, She, he, this, that. 206, All. 207, Worms. 208, Cat. 209, Will eat. 210, Events. 211, Very. 212, Frightened. 213, Trembled. 214, All. 215, Themselves. 216, From, out of, of.

Marchha (Garhwal) dialect continued.

चोचो [217] ग्वैजत [218], अक्षते पक्षर्तेज [219], लाग [220] जोड़ेज [221], अर्जु लगेज [222], धे क्लारमोज दबज [223], धेत ख्यवा दबन, ख्यलो [224] मेरोज [225], इस्त किम औ हीज। इस्त इस्त किम् काल झैज, तिग् तिग् रोका काम्चो इस्त किम् वाला दब, इस्त ख्याला [226] दब, इस्त घांवे [227] दब श्वैज।

रोका सिबाहैज [228] इस्युण् [229] खिरो [230] चीज [231] म [232] ग्वैजत, परमेसुर इ धब [233] लैज, और कबूललैजत [234], “हे परमेसुर! इन [235] गैत मिट्टीकाल राक्ष्ये ते चोचो हिनो [236]।” धो [237] संमार काल खिरो बातत घमंड मनकोज [238], मल् [239] लपाड् [240], तिग चे [241] तिग् लाबू [242] तिग् चे तिग् चिचि [243] यां। परमेसुरत नजर काल इन रोका भू बराबर हिनो।

217. Small, least. 218. Consider. 219. Repenting. 220. Hand. 221. Having clapped. 222. Having entreated. 223. from, To. 224. Release. 225. Obtained. 226. Neighbours. 227. Comrades. 228. Having assembled. 229. To themselves. 230. Any. 231. Thing. 232. Not. 233. Thanks. 234. Acknowledged. 235. We. 236. Are. 237. This. 238. Do not do. 239. Not. 240. Do. 241. Than, from. 242. Greater. 243. Least.

Transliteration of the Marchha (Garhwal) dialect, spoken by the people of the Niti and Mana Passes.

Pailá jamáná kál púrba pachhima kál nhísa bharhata
Mulákáča hwainja, dhai barhá hinj; tig púrba dishá ta
koná para hinj, dosaro pachhima disá ta huñkanahinj.
Tik ta mhin yanij chhuk páhrána, tik ta kimcha bára yún
ta ámcha wàda hinj. Tik kyà púrba chí bharha pachhima
dij, dhaita jora bakháṇa chira bisiradij. Gísi be phulta
wástà sáttú wija, nhísa para tai inj. Ámcha kál tig gairo
talaun párda hráda tángí, ista sáttú dhainja talaun páṇa-
chai, dhaij jaba sáttú blija díjata dhaijia rauko sáttú jai.

Marchha (Garhwali) dialect continued.

Dhaija linttho lenchára taba tíg làbbo dálá thingara guchhí díj. Dakhwà leñchára dakhwá letho chí bañachàrachí jíbana khimní, jàkhara hrànij, dammin dhai talau kál tí túñra hraiij. Jaba dhai talau rú phwasta tainja, hattí tarpa tí ta khabara díja. Dakhwá lenchára tí túñra tik hattí hraiij, dhaija ista nhimchí talau páñcha chaj, tí matajn-jata, lapchhyau aðakaija. Dhaita aðaka bañ yanj dhai bharha ta iba dokchija.

Dhai ru chhukpá kál hraiija, dhai hâtí ta nhimchí chumija, dhai rú ista lágja pachhima ta bharha ta khoyán kál nhàrídhaija, dhai khoyàñ kál pachhima ta bharha ta cham syánpá tochainj hinj. Dhai hâtí ta anmana bhántí ta bhú tainja, gyarchidíj; álo ista ámá daba bhájídíj, taba dhaita ámá dágara hraij, hâtí ru tig noda bhántí ta bhú samajaija ista ámbe kánpán ta wástá ista khísá pánataiija. Dhai lenchára dasa kyá púrba ta bharha bí bára yúñchí ámcha gharhí kál chalí díj, pachhima ta bharha ta kim paunchhiej, “gaita ápà guyán?” pachhima ta bharha ta chama rú hrwíja, chamaja dwàro lwaija, “gita ápá singa kàtachira bára yú susu là kál ghoda dâno kal ditta-yán”, taba púrba ta bharhaja dhai chama rú lá ta amcha hrwíj, chamja bataidhaija. Taba dhai lá rú chhyáchíja, ámchá kál nhísa rú bheṭa hwainj, pachhima ta bharha sàrí bañcha chí labà labá dálá jarha susu upárhiya, dâno santí bud ista pushyú kála taij, ista kim rú hráchainj hinj. Púrba chí bharha dhai ta lyanchára díj, dhai ta buda rú lyanchára tâñija, goṭai, dhaija jaba pachhima ta bharha ta te jora lagaij, taba buda rú hwaniija nachàra hraiij, lyanchára kâ-níja lwaija, “arai púrba ta bharha! gaita mhin gej nhachára susu yanpiñ hinj, gaita bheṭá ta giro barhí chánṭa hinja. Tháんな chhikkí, giro barhí khusí honyán. Ganna gai aba sibá pháglaija kántana ki in nhísa kàla ghó lábo yán”. Taba

Marchha (Garhwali) dialect continued.

púrbaja ta bharhaja lwaija, “dúchí bhúrba yán, inta hárā jítā dho tángtí, nám kála yún, dhau bisiní.”

Taba dhai nhísā basti ta ámcha díjata, dha syuṇu tig buḍalí milaij, dhai nhísā sainja buḍalí rú lwaija, “gan inta phága kán,” budalíja dhasyunú lwaij, “gita nátí bhalángā bhain swainju baṇa dittayán, dhasyunú ge pálaká thusíja díchain hingí, dhasyunú pálakà dhaij gaita phága kántá”. Dikkhwá lwáija, buḍalíja nhísā bharha sameta, singata buda, ista kána kál taija dakkhwá lenchára ista nátí daba díj, dhai rú pálaká dhaij.

Jaba nhísā bharha phág labán rú tayára hwainj, taba dhaita nátija buḍalí rú, ista bhaiṇso bhaláng rú singata buda, nhísā bharha, ista gátí páṇachaij, ista kim rú díj. Dakkhwá kal hura bhaunrú warhaija, dhai ámcha bisaraija, tig jágá daba dhwídíja, dau nhísā chhorasí syánpá tochain hínj. Dhai buḍalí ta nátí buḍalí sameta, bhalán bhaiṇso, aura nhísā bharha, singata buda sameta, hura bhaunroja warhai díja, tíg chhorasí ta miga áludíj, jhárha santí chala díj. Dhai chhorasíja hattí chhorasi ro lwaij, “gita miga ta jhárha hwíní khyán,” dhai chhorasíja lwaija, “ghwa dhai jhárha girú khyanata taba hwani dhaij.” Nhàchára chhorasíja kabúla laij, taba dhai chhorasíja dhai jhárha rú (buḍalí ta nátí, bhalán bhaiṇso, nhísā bharha, singata buda samet] hwanijsa, ista khísá pánataijsa. Dakkhwá lenchára munyángā dhai jhárha rú khísá pánacha hwanijsa ista khyawá rú bataijsa, dhaita khyawája ista hwamsirí rú lwaija, “dhí roku bhú rú birau rú dhai dhai, dhai jatí.” Dhí roko kámchí tainja, nhísā bharha, buḍalí, aura buḍalí ta nátí, masta gyarachíjsa, thara thara dára-chain. Taba rukkainja isa syuṇu duniyá ta chíja madde rokkain te chíchí gwajata, achhatai pachhataijsa, lág jorhaijsa, arja lagaijsa, dhai chhorasíja dabaja, dhai ta khyawá dabaja, khyalí merija, ista kima rú díja. Ista ista kim

Marchha (Garhwal) dialect, Continued.

kálā-hraijs, tig tigja roko kámchí ista kim wàlā daba, ista khwálá daba, ista ámbe daba lwaijs.

Roko sibá hwainja isyunú khirí chíja ma gwajata, paramesura ru dhanna laij, aura kabúla laijata, "He paramesura! ina gaita sishtí kál rokyaiñ te chíchí hiní." Dhí sañsára kál khirí bátata ghamanđa manakíja, mal lapáñ, tig chaí tig lábú tig chai tig chichi yáñ. Parainesura ta nájara kál ina roko bhú barábara hiní.

BOGSA (TARAI) DIALECT.

बोगसा (तराई) बोली ।

पुरब और पश्चम के पैकों को मुलाकात ।

कियहो जबानो (1) मै दोमाशाहर (2) पैक आयानो (3) बोरधे । येक पुरबदोसा के कौनेमे दुसरा पश्चमदोसा के कौने मे रहहो, येको नामसुनकर दूसर जर (4) हो । येक के घरसे दुसरे का घर वर बरस राढ़ो दुरे परथा । येकदिन पुरबकेपैके दोल मे येहउठमग (5) उठो को पश्चमवाले के पैकेके बलको परोक्षाकरनो चाहोये । आपने घरसे शामल पानो (6) सातुवा (7) थेले लेके, जोसको जखरत रसतमै हो, चलदोया । दोपहरेतक चलो, रसतमै उसको येकताल मोला, लखा चौड़ा और गहरा तालमिला; उसने आपने खानेकेताई (8) तलौबा मै धनु डलदिया । जबसातुवा भजगैया (9) वाहां कुल सतुवा को येपानी के खगाया, और उसके धेरे येक पेइकेनोचे जाकर सागायाराहा । इसबीच उस धारेके जंगलो-जनवर (10) आपने मासुल मुताबीक उस तलउवा मै पानो पीने के लिये आये देखाती ताल शुखा पड़ा है, तब और तरफ को पानो को तलासै मै चलेगये । इसके बद (11) येक जंगलो हाथो वो पानोपाने को ताल मै आउ, आपनो ठुठ (12) पानो

1. Time. 2. Famous. 3. Namely. 4. Inflamed, burned. 5. Emotion. 6. Provision for a journey. 7. Flour of parched grain. 8. For. 9. Saturated. 10. Animals. 11. After. 12. Trunk.

Bogsa (Tarai) dialect continued.

पीनेको तालमै डाला पानो नहो मीला, तब गुमा भे आकर येक बडो
चोंगार मारी, जीस मै उम पैके को नोदरा (13) खुलगए ।

पैके को नोद नसा[14] का बडा कोरोद(15) उतपन छवा, और
जस क्रोध मे हाथो का सूड पकार कर पैछम के पैके रहनेवाले पैके के
अग्न (16) मे फकदोये । छम अग्न मे पैक कि बटो जस बखत धान
कूटरहो, हाथो को अजबतह (17) की कीडा जानकर छरकेमारे अपनी
माता के पास फजगया [18], तब जसको माता बाहार आई हाथीको
नए पकार (19) के एक कोडा जानकर अपनी सखोयोको टंकाने(20)
के लोमत [21] जेब मे रखलीये । इसकेबाद पुरबका उसेदीन पैके भी
बारबरैका रता(22) घटमे चलागेवा पैछमके पैकके घर पैचे(23), जस
को बटोसे पैकाका पता पुछ लडकोने कहो, “मेरा दाव बारबसा(24)
इए लकड़ो लाने को धूरा यानो उचे पहाड़ा मे गये है”, और धूरका
पत(25) बतलादोय । जब पुरबका पैका धूर को जाहो पैछम का
पैका मारेबन के बडे बडे पैड (26) जडसे कम्बड के (27) जनको बडो
भाडो (28 बोझ परभत (29) माफक कने [30] मे रखके अपने घरको
जवारते (31) मे भेट होगई । तब पुरबको पैका जसके पीछे गवा, और
बुझ [32] पीछे से खरेच को रोक लोये, तब पैछम के पैका जोर
जाऊ जागवा, अर बूझ नोकलके[33] अगरी[34] चल अवा, और पीछे
टेकर कहो, “आरे पुरब के पैका ! तेरा नाम पहले से सुनकर
रणाता, तेरो मूलकादकी बडो ईक[35] थो, आज मोलागणे बडोखुमो
हवा, अबतुम आरहमलडाई करदेखर्गको हैन।मै छम बडा कोन है”।
पुरबके पैकने उतारा[36] को, “यह बनहै, हमलागकी हारजीत को
कौन जानेगा, बसतो मै चलो वहा लहागे ।”

दोनो बसतीकोचले, एक बुढीयामोलो, दोनूने बुडीयासे कह, “तुमा

-
13. Sleep. 14. Disturbance, loss. 15. Anger. 16. Court-yard. 17. Kind, nature.
18. Fled away. 19. Strange, unknown. 20. Show. 21. For. 22. Journey, road.
23. Arrived. 24. Years. 25. Where-about. 26. Trees. 27. Pulled up. 28. Heavy.
29. Hill, Mountain. 30. Shoulder. 31. Coming, returning. 32. Lead.
33. Having extricated. 34. Before, forward. 35. Desire. 36. Reply, answer.

Bogsa (Tarai) dialect continued.

इमारी लडाई देखके परीक्ष[37] करदो,” बुड़ोयाने काहा, “मेरा मातो
ग ये भैसे चुगानिको जंगल मे गै। हरे [38], ऊसको राटो देने जाता है।
पोछे तुमारो दानो को कुछो देखेंगो।” इतना कहा थर, बुड़िया ने
शिनो पैको को माये[39] लकड़ी के बोझ आपने अंधे पर रख लीये
और आपने नातो पावा [40] पैहुँचो ऊसको राटो दिया।

जब वाहा दैनो बाहर लड़ने लगी। को प्रसातुम[41] झुवै तो बुड़िया
के नातो बे खुड़ीया अंसा (42) आपनी गाये भैसे और दानो पैको
माये लकड़ी के बोझ के आपनो गातो [43] मे रखलीये, और आपने
घर को लाई। ईस बीच बड़े जोरको आधी चली, बुड़िया का नातो
उस आधी मे उड़के येक अंसी [44] डोडी [45] पैहुँचा को जाहा
दो औरत धान कुटतो थी, और एक औरत को अंख [46] के भीतर
भुस गाया, धास के माफक भुसा पड़ा। ऊस औरत ने दुसरो औरत से
कहा, “मेरे अंखन मै तीनका[47] भुस गाया है, नोकाल दे।” दुसरो
औरत ने काहा, “अगर वाहा तीनका धास का टूकरा मुजको हियेगो
तो नोकल दुगो।” पैहुलो औरत ने ईस बात को मनजुर कीया,
दुसरा औरत ने भुवा पानो (48) बुड़िया के नातो मैये बुड़िया और
गाये भैस साब माये लकड़ी के बोझ दानो पैको को नोकलकर आपनी
सेव मे रखलौ। ईसके बाद रात को आपनो जिबसे नोकल कर
आगने[49] खुवामोदकोदोया, ऊसन काहा, “ईस मबकीड़ीको हासारी
बोला को देंदे, उ वाहा साब खागैं”। चंन बातो को देख सुनको दानो
पैको और बुड़िया और नातो वांहां बोहुत डरे, और घबराइये के
कांपनेलोर्ग। तब सबने आपने आपने को संसार की साब (50) चीज़ो
मै साब से क्लाटा जनावर (51) है, पचताये के, हाथ ज़ेरा के, बिनतो
कर ऊस औरत, वा ऊस को खुवामोद कुटाये कर लेको, आपने घर का
रहने, आपने घरवालो, और बड़े से, आपना दंषटे (52) मोतरों (53)
से कहा।

37. See, to see the result of combat   38. Had gone.   39. With, including.
40. To, near.   41. Prepared, ready.   42. Mother, Grand-mother, also a word of
respect generally applied to an old woman in speaking to her.   43. Lap or fold of a
sheet.   44. Such.   45. Spot.   46. Eye.   47. A bit of grass.   48. Bluff.   49. Her own.

Bogsa (Tarai) dialect continued.

सबने आपनेको तुष्टाका(54) समज, साभने काहा, “हे पनमेसुर!(55)
हाम तेरो सोरमती (56) मै चाबमै छैटि है ।” ईस संसार मै किसीहो
बात का आबमान (57) मनषामतर [58] को करना नहो चाहोये,
येक से येक बडा और येक से बैक कोटा इव, मनमेसुर (59) को
सोमटो [60] मे हाम सब कोडे सामन (61) है ।

-
50. All. 51. Animals. 52. Well-wishers, kinsmen. 53. Relatives, friends.
54. Contemptible, trifling. 55. God. 56. Creation. 57. Pride. 58. Mankind.
59. God. 60. Creation. 61. Like.
-

Transliteration of the Bogsa dialect, or the dialect spoken by the Bogsas, residing in the Tarai district of the Kumaun Division.

Puraba aura pachhama ke paikon kí mulákáta.

Kisahí jabání mai do másháhara paika áyání bíra the. Yeka puraba dísá ke kaune me dusará pachhama dísá ke kone me raha ho, yeko náma suna kara dúsara jara ho. Yeka ke ghara sai dusare kà ghara bara barasa ráho dure para tha. Eka dina puraba ke paike díla me yeha umaga uṭhí kí pachhama wàle ke paike ke bala kí paríchhà karaní cháhiye. Ápane ghara sai sámala pání sátuwá thaile leke, jísakí jarurata rasate mai hí, chala díyá. Dopahare taka chalo, rasate mai usako yeka tálá milá, lambà chaurhá aura gahará tálá milá; usane ápane kháne ke táí talauwá mai satu daladiyá. Jaba sátuwá bhaja gaiyá wáhán kula sátuwá ko máye pání ke khagáyá, aura usake dhore yeka perha ke níche jàkara sogáyá ráhá. Isa bícha usa dhore ke jaŋglí janawara ápane màmula mutàbika usa talauwá mai pání píne ke líye àye dekháto tálá sukhá parhá hai, taba aura tarapha ko pání kí talásai mai chale gaye. Isa ke badla yeka jaŋgalí hathí bí pání píne ko tálá mai áu, ápano ʈhuṭha pání píne ko tálá mai dálá pání nahí milá,

Bogsa (Tarai) dialect continued.

taba gusá me ákara yeka barhí chíngára márí, jísā sai usá paíke kí nídarà khula'gau.

Paíke ko nída nasá ká barhá kíroda utapana huwà, aura úsa krodha me háthí ká súda'ipakara kara paichhama ke paíke rahane wále paíke ke agana me phaka díye. Usá agana me paika ki beñi úsa bakhata dhlána kúta rahí, háthí ko ajaba taha kí kídá jána kara ñara ke máre apaní mâtá ke pása phajagayá, taba úsakí mâtá báhára áí háthí kau naye pakára ke'eka kírhá jána kara apaní sakhlíyo ko de-káne ke límata jeba me rakhalíye. Isake báda puraba ká úsai dína paíke bhí bára barsha ká ratá ghañá me chalágewá paichhama ke paika ke ghara paiche, úsakí beñi se paiká ká patá puchha larhakí ne kaho, "merá bába;bára basá híye lakarhí láne, ko dhúrá yání úchhe pahádá me gaye hai," aura dhúra ká pata batalá díya. Jaba puraba ká paiká dhúra ko jáho paichhama ká paiká sáre bana ke báde báde paida jarha se úkharha ke úna ko barho bhádí bojha parabhata maphaka kane meñ rakhañ ke apane ghara ko awárate me bheñá hogáí. Taba puraba ko paiká úsake píchhe gawà, aura bujha píchhe se khícha ko roka líye, taba paichhama ke paiká jora jádha lagawá, ara bújha nískala ke agarí chala awá, aura píchhe dekha kara kaho, "áre puraba ke paiká! terá náma pahale se suna kara rakhá tà, terí mülakáda kí barhí íchha thí, ája mílagaye, barhí khusí huwá, aba tuma ára hama larhái kara dekhage kí dono mai hama barhá kauna hai." Puraba ke paika ne útarà kí, "yaha bana hai, hama loga kí hára jítá ko kauna jànego, basatí mai chalo wáhá larháge."

Dono basatí ko chale, aika budhíyá mílí, donú ne budíyá se kaha, "tumá hamári lañáí dekha ke paríchha karadí," budhíyá ne káhá, "merá nátí gáye bhaise chugáne ko jangala me gauhare, úsako roñi dene játá hau píchhe tumári dono kí kushtí dekhogí." Itaná káhá kara, budhíyá ne dono paiko ko máye lakírhí ke bojha ápane

Bogsa (Tarai) dialect continued.

kāndhe para rakha líye aura ápane nátí páwá pauhuṇchí úsako roṭí díyá.

Jaba wáhá dono báhara larhane lago ko prasátusa hu wai to budíyá ke nátí we budíyá ansà ápaní gáye bhaise aura dono paiko máye lakarhí ke bojha ke ápaní gátí mai rakha líye, aura ápane ghara ko láí. Isa bícha bađe jora kí ádhí chalí, budíyá ká nátí usa ádhí mai urha ke yeka ansí dodí pauhuṇchá kí jáhá do aurata dhána kuṭatí thí, aura yeka aurata kí aṅkha ke bhítara ghusa gáyá, ghása ke máphaka ghusá parhá. Uṣa aurata ne dusari aurata sai káhá, “mere aṅkhana mai tínaká ghusa gáyá hai, níkala de.” “Dusari aurata ne káhá, agara wáhán tínaká ghása ká túkará mujako deyegí to níkala dugí.” Paihalí aurata ne ísa báta ko manajura kíyá, dusari aurata ne dhuwá pání budíyá ke nátí maiye budíyá aura gáye bhaisa sába máye lakarhí ke bojha dono paiko ko níkala kara ápaní jeba me rakha lau. Isa ke báda ráta ko ápaní jeba sai níkala kara ágane khuwámída ko díyá, úsa ne káhá, “ína saba kírhau ko hámári bílí ko dedeu, wáhán sába khágaií.” Ina bátau ko dekha suna ko dono paiko aura budíyá aura nátí wáñhán bohuta ḍare, aura ghabaraíye ke kánpaṇe loge. Taba saba ne ápane ápane ko sansára kí sába chíjau mai sába sai chhoṭá janábara hai, pachatá ye ke, háthá jorá ke, binatí kara úsa aurata, wá úsako khuwámída chhutáye kara leke, ápane ghara ká rehane, ápane gharawálo, aura bađe se, ápaná íshaṭe mítaro sui kahá.

Sabane ápane ko tuāchhá samaja, sábhane káhá, “He panamesura! hámá terí sírasatí mai sába sai chhoṭe hai.” Isa sansára me kísí hí báta ká àbamána manashá matara ko karauṇa nahí chàhíye, yeka sai yeka bađá aura yeka sai yeka chhoṭá hawa, Panamesura kí sisatí me hámá sába kírhé sámana hai.

THARUWA (TARAI) DIALECT.

थरुवा (तराई) बोली

अगार(1) वारे(2) देवता(3) को और पक्षार (4) वारे देवता की
आपस में मोत मिताई(5) रहै (6)।

एक समय मैं दो नामों देवता है, एक अगार की दिशा के कौने
में राहत है (7), और एक पक्षार की दिशा के कौने में राहत है ।
एक का नाम सुन की दूसरों गुमा है जात रहा है, एक के घर से दुसरे की
घर बार बर्ष को राह मैं है ॥ एक दिन अगार के दिवता के जो (8) मैं
ऐसी गुला आय गई कि मार (9) के पक्षार के देवता के बल देख गी ॥
अपने घर से वह दिवता सतुवा को थैना लैकै घर से चल दई, क्यों कि
राह मैं का खाउंगा ताके जारे ॥ 9A. मतुवा लिके चल दई ॥ रेंगत(10)
रेंगत दुपछर तक रेंगत रही, तो कहाँ (11) राह मैं एक बड़ो
जंगो (12) और लम्बो चौड़ा और बहुती गहरो तलउवा (13) मिल
गयो, तो (14), वह दिवता अपनी सतुवा तलौवा मैं भोजन (15)
का [15A] डारदई (16) तो सतुवा खड़े भोज गई, तो, वह सब
तलौवा का पानो ओर सतुवा दिवता सब खायगम्भो (17) ॥ और
वहै तलौवा के धेरै (18) बड़ो सो रुचा (19) रहै ताके तरै (20)
जाय के दिवता साय (21) गशो । तौ धीरो (22) देर मैं वह रुचा
के धेरै सोजा (23) ऊजः [24] घनेझ जानवर, जैसे और रोज पानो
पोने कौ श्रावत है, जैसः श्राय गए । तौ तलौवा कौ टंखै तो वाको
पानो सब सूख गशो, तो वे सब सोजा इतै (25) उतै (26) पानो
दूढ़न लागे । धीरो हंर के पक्षारू (27) एक बन [28] हितिया (29)
पानो पोने के वहै तलौवा मैं अपनो सूंड (30) डरो तौ पानो

1. East. 2. Of, belonging to. 3. Hero. 4. West. 5. Meeting. 6. Became. 7. Lived.
8. Mind. 9. Brother in law, an angry or abusive epithet. 9A. on account of, for.
10. Walking, starting. 11. A certain place. 12. Great, large. 13. Lake. 14. Then, after that. 15. Soak, saturate. 15A. To, for. 16. Threw. 17. Devoured. 18. Near.
19. Tree. 20. Under. 21. Slept. 22. Little. 23. Animals. 24. Repetition for animals.
25. Here. 26. There. 27. Afterward. 28. Wild. 29. An elephant. 30. Trunk.

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

नांह [31] मिलो, तौ गुमा हुइ के बड़े जोर से चिल्लानो। तौ वह दिवता की नोंद उछटगई [32]।

नोंद उछटन के मारे बड़ो गुमा है गजो (33), वहै [34] गुसा म इथिया की सूँड पकड़ के पक्कार वारे दिवता के आंगन मैं फैक दर्द। और उसै (35) आंगन मैं वहै टेवता की लैंडिया (36) धान (37) कूटरडो रहै [38], इतिया कै (39) और तरह कौ कीरा [40] जानकै अपनी अच्छा (41) के भोरे भीतर भाज गई (42), तौ वाको [43] अच्छा बाहर आई, हतिया की नई तरह का थोरा जानकै अपनी मंग की बैय्यैरां (44) को दिखावन के लये [45] गैरा [46] मैं धर लई। ताकि [47] बाद वहै रोज अगार को दिवता भी बात बरस को राह एक घड़ी सैं चल के पक्कार के दिवता के घर पहुँचा, वाको लैंडिया सै दिउता को घर (48) पूँछो तौ, लैंडिया नै कड़ी, “धर, उउवा [49] बार बरस भये कठिया [50] लाइन (51) कै उंचे दहाड़ मैं गयो है, उड़ां जा”। और पहाड़ को पतो बताइ दर्द। अब अगार कै दिवता उंचे पहाड़ के जात रहै तौ, पक्कार को दिउता बाग निगरा (52) बनकै बड़े बड़े रुख्हा की जर (53) सै उखिर [54] कै उनको बड़ो भारी बोझ पहाड़ की बराबर मूँड (55) मैं धर कै अपने घरकै जात राहै। राह मैं मिलाप (56) हुइ गयो, तौ अगार को दिवता मार्दा। वाके पक्कार गयो, और बोझ कै पक्कार मैं खैच कै धामदर्द [57]। तौ पक्कार कै दिवता नै जोर बहुते लगाई, और बोझ निकारकै [58] अगार (59) चलै, तौ पक्कार देख कै कड़ी, “अरे मारे अगार कै दिवता! तेरा नांव [60] अगारूनै जानतराहो (61), तोय [62] देखने के बडो लालसा [63] हो (64), आज तैं (65) सारो मिलगओ, बहुते हँसी (यानो खूबै मुसकानो)। अरे (66) आर (67) आपन [68] तुम लड़ाई

31. Not. 32. Awoke. 33. Became. 34. That. 35. That. 36. Daughter.
 37. Paddy, rice. 38. Was husking. 39. To, for. 40. Insect. 41. Mother.
 42. Fled away. 43. Her. 44. Women. 45. For. 46. Pocket, lap or fold of a sheet.
 47. That. 48. Where-about. 49. Father. 50. Fuel. 51. Bring, fetch. 52. Whole, all.
 53. Root. 54. Up-root. 55. Head. 56. Meeting. 57. Obstructed. 58. Having
 extricated. 59. On, forward. 60. Name. 61. Knew. 62. Thee. 63. Longing,
 desire. 64. Was. 65. Thou, thec. 66. O. 67. Friend. 68. I.

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

कर देखैं कि आपन तुम मैं कौन सारो बड़ो है”। अगार के। दिवता कही, “यहां सारे बन है, आपन तुम मैं कौन बताकैगो बड़ो है, चल सारे गांव मैं चल ह्वन (69) गांव के लोगा (70) आपन के लड़त हैंखैंगे तो जानैगे कि इन मैं सारो जो दिवता बड़ो है”।

तो दानें दिवता गांव के गए, उन के एक गांउ मैं चाढो [71] बूढ़ी सी बैयर मिलो, दानें दिवता वह बैयर से कही, “तू हमारो लड़ाई देख कै बताय दोजिये कि हम मैं कौन कै जादै बल है”। तौ बैयर कही, “मैरो नतिया (72) गैया (73) भैसिया (74) चुगावन (75) कै बन मैं गयो है, वह भूखिए है, मैं तो रोटो खावाडन कै जात हैं, पछारु आयकै तुग्हारी लड़ाई देखुंगो”। ऐसे कह कै बुढ़िया दानें दिवता कै कठिया समेत अपने कन्धा मैं धर लई और नतिया कै पास पहुंच कै रोटो खावाई।

जब वे दानें दिवता लड़ाई करन कै तथार भये, तौ वो बुढ़िया कै नतिया ने बुढ़िया, और अपनी गैया भैसिया, और दानें दिवतन कै कठिया कै बोझ समीत [76], अपनी गतिया [77] मैं धर लई, और अपने धर कै बुढ़िया कै नतिया सोरो क्षेकै चल दई। इस बोच मैं बड़ो भारी ब्यार (78) चलन लागी, बुढ़िया कै नतिया वह ब्यार मैं उड़ कै एक ऐसी ठौर [79] पहुंचो जहां दोइ बयरैं धान कूट रही हों। और एक बैयर कै आंखि [80] कै भोतर धूरपानो (81) धास कै तरह घुस गयो [82], तौ वह बैयर दूसरो बैयर से कहो, “मेरी आंखि मैं कुछ करा [83] सो परगओ हो ब्यार मैं; तू चाढो कूरा [84] तौ निकार दै”। दूसरो बैयर नैं कहो, “जो तुनका धास को टुकरा मॊ कै हैयगो तौ मैं निकारंगो”। पहलो बैयर सारो सुनकै मान गई। दुसरो बैयर धूरपानो बुढ़िया कै नतिया को,

69. There. 70. People, husband. 71. Abusive epithet. 72. Grandson. 73. Cow. 74. Buffaloes. 75. Graze. 76. Including. 77. Lap or fold of a sheet. 78. Tempest. 79. Spot, place. 80. Eye. 81. Foreign thing, stuff. 82. Penetrated. 83. Hard. 84. Foreign thing.

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

बुढ़िया, और गैया भैसिया .वा लकड़ो का बेभाँ और द्वानें दिवता सहीत [85], निकार कै अपने गीभा मैं धरलई। फिरकै अपने गीभा सै निकार कै रात कै अपने लोगा कै दिखाई, तौ वाको [86] लोगा सारो कहो, “जे सब कोरन कौ आपन को बिलैयन [87] कै है नाय टेत है, बो सब खाय डारैगो”। इन बातन कै सुन कै द्वानें दिवता, और बुढ़िया, और वाको नतिया, बहुत डराय गये, और थरथरानलागे [88], तौ सबने अपने अपने कै जो दुनियां मैं जोब हैं उन से क्लिटो समझ कै, पछताय, हाथ जाड़, बिनतो कर, बो बेघर वो उसको लोगा सै कुट्टो लैकै अपनी घर को राह लई। अपने घरमैं पहुँच कै जो सारो हाल घरवारन (89) सै, और परौसो [90], और अपनो मीत [91] और अपने दिन्दबरन [92] सै कहो।

सबनै अपनेको क्लिटो समझकै परमेश्वरका ध्यान(93) मिळत (94) किया, और कहो, “हे मालिक (95)! तरो रचना मैं हम सब सै क्लिटे हैं”。 इस पृष्ठो मैं किसी बात का गरब [96] मनुषमात्र [97] जोब [98] कौ नहों करना चाहिये। एक से एक बड़ो और एक से एक सारो क्लिटो है, मालिककी रचना [99] मैं हम सब कोर के बरा बर हैं।

85. Including. 86. Her. 87. Cats. 88. Began to tremble. 89. Kinsmen.
90. Neighbours. 91. Relatives. 92. Friends. 93. Contemplation. 94. Prayers.
95. Lord, master. 96. Pride. 97. man-kind. 98. Animal. 99. Creation.

Transliteration of the Tharuwa dialect, or the dialect spoken by the Tharus residing in the Tarai District.

Tharuwà (Tarai) bolí.

Agára wáre dewatá kí aura pachhára wáre dewatá kí
    ápasa men míta mítái ráhai.
Eka sawaya men do námí dewatá he, eka agúra kí

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

dishá ke kone men rámata ho, aura eka pachhára kí dishà ke kone men rámata ho. Eka ko náma suna kai dúsaro gusá hwaijáta ráhai, eka ke ghara se dusare ko ghara bára barsha kí ráha maiñ ho. Eka dina agára ke diwatá ke jí maiñ aisí gusá áya gaí ki sare ke pachhára ke dewatá ko bala dekhango. Apane ghara se waha diwatá satuwá ko thailá laikai ghara sai chala daí, kyaunki ráha maiñ ká kháungo táké marai satuwá lekai chala daí. Rengata rengata dupahara taka rengata raho, to kahúñ ráha maiñ eka barho jangí aura lambo chaurho aura bahuto gaharo talauwá milagao, tau, waha diwatá apano satuwá talauwá maiñ bhíjana kai dára daí tau satuwá khúbai bhíja gaí, tau, waha saba talauwá kau pání aura satuwá diwatá saba kháya gawo. Aura wahai talauwá ke dhorai barho so rúkhá rahai táké tarai jáya kai diwatá soya gawo. Tau thorí dera maiñ waha rúkhá ke dhorai saujá újá aneka jánawara, jaise aura roja pání píne kai áwata hai, jañsaí áya gaye. Tau talauwá kau dekhain to wáko pání saba súkha gawo, tau we saba saujá itai utai pání dhúndhana lágé. Thorí dera ke pachhárí yeka bana hatiyá pání píne kai wahai talauwá maiñ apaní súnda dárí tau pání náñha milo, tau gusá hui kai barhe jora sai chilláno tau waha diwatá kí nínda uchhatá gaí.

Nínda uchhatána kai máre barho gusá hwaigawo, wahai gusá maiñ hathiyá kí súnda pakarha kai pachhára wáre diwatá ke ángana maiñ phaiñka daí. Aura usai ángana maiñ wahai dewatá kí laundiyyá dhána kúta rahí rahai, hatiyá kai aura taraha kau kírá jána kai apaní ayyá ke dhorai bhítara bhája gaí, tau wákí ayyá báhara áí, hatiyá kau naí taraha ko kírá jána kai apaní sanga kí baiyyaron ko dekhawana ke laye gojhá maiñ dhara laí. Táké báda wahai roja agára ko diwatá bhí bára barasa kí

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

rāha yeka gharhí main̄ chalakai pachhára ke diwatá ke ghara pahuñcho, wákí lauñdiyà sai diutá ko ghara púchhí to, lauñdiyá nai kaho, “merá dauwá lára barasa bhaye kañhiyá láina kai úñche pahárha main̄ gayo hai, uhán já.” Aura paharha ko pato batái daí. Jaba agára kai diwatá úñche pahárha kai játa rahai tau, pachhára ko diutá sáro sigaro bana ke barhe barhe rúkhà kau jara sai ukhera kai unako barho bhári bojha pahárha kí barábara múnđa main̄ dhara kai apane ghara kai játa ráhai. Ráha main̄ milápa huí gayo, tau agára ko diwatá sáro wáke pachhárú gayo, aura bojha kai pachhárú sai khain̄cha kai tháma daí. Tau pachhára ke diwatá nai jora bahute lagáí, aura bojha nikára kai agárú chalo, tau pachhárú dekha kai kahí, “are sáre agára ke diwatá! tero nánwa agárú sai jánata ráho, toya dekhane ke larhí lálásá hí, ája taiñ sáro milagawo, bahuten̄ han̄so [yání khúbai musakáno]. Are ára ápana tuma larhái kara dekhain̄ ki ápana tuma main̄ kauna sáro barho hau.” Agára ko diwatá kahí, “yabán̄ sáre bana hai, ápana tuma main̄ kauna batábai go barho hai, chala sáre gáñwa main̄ chala húna gáñwa ke logá ápana kai larhata dekhain̄ge tau jánaingé ki, ina main̄ sáro jo diwatá barho hai.”

To donon̄ diwatá gáñwa kai gaye, unakai yeka gáñu main̄ chodí बुङ्धि sí baiyyara milí, donon̄ diwatá waha baiyyara saj̄ kahí, “tú hamári larhái dekha kai batáya díjiye kí hama main̄ kauna kai jadai bala hai.” Tau baiyyara kahí, “mairo natiyá gaiyyá bhaiñsiyá chugáwana kai bana main̄ gayo hai, waha bhúñkho hai, main̄ to roñi kháwá una kai játa haun̄, pachhárú áya kai tumhári larhái dekhun̄go.” Aise kaha kai buñhiyá donon̄ díwatá kai kañhiyá sameta apne kāñdhá main̄ dhara láí aura natiyá ke pása pahuñcha ka.~ otí kháwáí.

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

Jaba we donon diwatá larhái karana kai tayyára bhaye, tau wo budhiyá ko natiyá ne budhiyá, aura apaní gaiyyá bhaiñsiyá, aura donon diwatana ke kañhiyá kai bojha samíta, apaní gatiyá maiñ dhara laí, aura apane ghara kai budhiyá ko natiyá sáro lekai chala daí. Isa bíeba maiñ barhí bhárí byára chalana lágí, budhiyá ko natiyá waha byára maiñ urhakai yeka aisí thaura pahuncho jahán doi bayyaraín dhána kúta rahí hín. Aura yeka baiyyara ke áñkhi ke bhítara dhúra pání ghásá ke taraha ghusa gayo, tau waha baiyyara dúsarí baiyyara sai kahí, “merí áñkhi maiñ kuchha kará so para gawo ho byára maiñ, tú chodí kúrá tau nikára dai.” Dúsarí baiyyara naiñ kahí, “jo tunaká ghásá ko ṭukará mokai deyagí tau maiñ nikárúngí.” Pahalí baiyyara sárí suna kai mána gaí. Dúsarí baiyyara dhúra pání budhiyá ke natiyá ko, budhiyá, aura gaiyyá bhaiñsiyá wá lakarhi ko bojha aura donon diwatá sahíta, nikára kai apane gojhá maiñ dhara laí. Phira kai apane gojhá sai nikára kai ráta kai apane logá kai dikháí, tau wákau logá sáro kahí, “je saba kírana kau ápana kí bilaiyana kai dai náya deta hai, wo saba kháya dáraigí.” In bátana kai suna kai donon diwatá, aura budhiyá, aura wáko natiyá, bahuta ḍaráya gaye, aura thara tharána láge, tau saba ne apane apane kai jo duñiyán maiñ jíba hain unasai chhoṭo samajha kai, pachhatáya, hátha jorha, binatí kara, wo baiyyara wo usako logá sai chhuṭí laikai apaní ghara kí ràha laí. Apane ghara maiñ pahuncha kai jo sáro hálá gharawárana sai, aura parausí, aue apaní místa aura apane dilabarana sai kahí.

Saba nai apane ko ehhoṭo samajha kai Pármeshara ká dhyána minnata kiyá, aura kahi “He málíka! terí rachaná mai hama saba sai chhoṭe hain.” Isa prithwí maiñ kisí báta ká garaba manusha màtra jíba kau nahin karana cháhiye. Yeka sai yeka barho aura yeka sai yeka sáro chhoṭo hai, málíka ki rachaná maiñ hama saba kíre ke barabarā hain.

BHABAR (KUMAUN) DIALECT.

भाबर (कुमाऊं) कौ बोलौ।

पुरब अर पछिम का पैका को भेट।

यक तक (1) म् (2) हो परख्यात (3) पैक (4) क्षिय (5), यक पुरब का कुन (6) म् दुसरो पछिम का कुन म् रनक्षिया (7)। यक कंा (8) नौं (9) सुंनो दूसरो जलो (10) पाको (11) रंक्षिया, यक का घर है (12) दूमरो के। कुड़ो [13] बार बर्ध को बाटो (14) क्षियो (15)। यक दिन पुरब का पैक का मन म् यशो (16) लहर (17) उठि (18) कि पछे वाला पैक का तराण (19) कि परक्षिया (20) करनं चैक्ष, आपना घर है शातु (21) को थैलि (22) लिवर (23), छतुक (24) वि (25) कनि (26) बाटा मि (27) शामल (28) लाग्द्धिया (29), नसनै (30) रथ (31), खुपरि (32) जांखै (33) हिटनै (34) रथ। बाट म् वो कै (35) यक बड़ो लमै (36) चाकलो (37) अर गैरा ताल मिल, वो (38) छन (39) वीलै अपनूं खनियां (40) शातु खिति दिय (41)। जब शातु रुजिगय (42) तब उ (43) शत स्युं (44) पानि ख्यैगय (45). अर (46) वो काख (47) लै (48) यक जंगो (49) रुख (50) मुणो (51) सेगय (52)। येबिचम् (53) वो नर्ज़ीक (54) बन का जनावर (55) अपनि ठाक तक वों ताल मज्ज (56) पानि खानां सुं (57) आया, यख्ति त तालम् पानि का तोपो (58) नै (59), सुखोरय। तब दुसरो तरफ पानि ढुनन गय, वो पक्खिनै (60) यक बन हातो लगे (61) पानि पोना सुं वो ताल मज्ज

1 Time. 2 In, at. 3 Famous, renowned. 4 Heroes. 5 Were 6 Corner.
 7 Lived. 8 of. 9 Name. 10 Inflamed, kindled. 11 Boiled. 12 From.
 13 Home, house. 14 Road, journey. 15 Was. 16 Such. 17 Emotion. 18 Arose.
 19 Muscular strength. 20 Test. 21 Flour of parched grain. 22 Bag.
 23 Having taken. 24 As much. 25 He, him, same. 26 To. 27 For.
 28 Provision for a journey. 29 Was necessary. 30 Started. 31 Continued.
 32 Noon. 33 Until. 34 Walk. 35 To. 36 Long. 37 Broad. 38 that.
 39 Into, Down. 40 Edible. 41 Threw. 42 Saturated. 43 He. 44 Including,
 with. 45 Ate up, drank up. 46 And. 47 Side. 48 Near, close to. 49 Large.
 50 Tree. 51 Under. 52 Slept. 53 Meanwhile. 54 Near. 55 Animals.
 56 To. 57 For. 58 Drop. 59 Net. 60 Afterwards. 61 Also.

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

आय, अपनूँ सूँड पानि लिना (62) सुं ताल म् खित (63), पानि नैमिल्लो त (64) शोच (65) म् औचेर, यक बडो भारि टुद्धाल (66) मारो (67), जैले [68] वी पैक कि मोन टुटिगे [69] ।

पैक कनि नोन भंग [70] कि बडि रोस [71] उठिगे [72], वो रोम म् हातो को सुंड थमै बेर [73] पहें का रनियाँ [74] पैक का आंगन मैं खितो दिये [75] । वो आंगन मज पैककि चलो वो तक बखल [76] कुटनै [77] रैक्कि । हातो कनि अनकस्ते [78] जनावर द्यखि बेर वोकि डर का मार अपनि मा [79] थै [80] दोहोबेर भितर [81] नमोगे [82] । तब वोकि मा भेर [83] थै [84], हातो यक अनकस्ते जनावर जानि, अपना दगाड़ियांन कनि द्यखुँन सुँणि 85) झाख्लैल [86] म् धरोनिय । ये [87] पर्छिन [88] वो दिन मैं पुरब का पैक लै बार बर्ष को बाट लहमै [89] खपिर [90] पर्छिमा का पक का थां [91] पहुँचा, वोकि [92] डिबलि [93] थिं [94] खबर पुछो । च्यलो लै कयो, “मेरा बाच्यू [95], बार बर्ष हैगर्दे” [96], लकडा [97] ल्यूना [98] सुं मलो [99] भेल [100] म् गईं, वर्दे [101] जाव” । अर वो भेल को बाट बतैदिय [102] । तब पुरब का पैक बनसुं बाटा लगी न्होनैरथे [103] । पर्छिमा का पैक लगै सब बन का बडा बड़ा बोट [104] जड समोत [105] उखाड़ीबेर [106] बडो भारी बोजो, यक भेल जसो, खूरा [107] मैं धरोबेर अपना घर मीं [108] आनै रक्खियो, बाट म् भेट हैगर्दे । तब पुरब का पैक वोका पिछाडि हैगयो, अर बोजो कनो पर्छिल बटो

62 Take. 63 Plunged. 64 Then, on. 65 Anger. 66 Shriek. 67 Uttered 68 By which, from which. 69 Was broken, awoke. 70 Break. 71 Anger, wrath. 72 Arose 73 Having caught hold of. 74 Inhabitant. 75 Flung. 76 Mortar. 77 Beating, lusking. 78 Strange, uncommon. 79 Mother. 80 To, from. 81 In. 82 Went. 83 Out. 84 Coming. 85 For. 86 Arm-pit, lap or fold of a sheet. 87 This. 88 After. 89 Minutes. 90 Having travelled. 91 Home, then. 92 His. 93 Daughter. 94 From, to. 95 Father. 96 Elapsed. 97 Fuel. 98 Bringing. 99 High. 100 Mountain. 101 Then. 102 Pointed out, shewed. 103 Went away, continued to go. 104 Tree. 105 Including, with. 106 Having pulled up. 107 Head. 108 To, for.

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

देवी [109] घटकै [110] दियो। तब पच्छमा का पैक लै जानो त, आर [111] जार लगाई बैजो। अचिल [112] खैचो, अर पक्षिल द्यखि कयो, “अर [113] पुरब का ज्वाधा ! मैंके तेरा नौ पैलिबटि [114] सुनो राहुँ कू, तेरा संग मेट करना कि भैत मंकिया [115] कू, आज मिन्नी जाना लै बडो खुमो भैक, अब तु अर मैं परछाकनूँ कि को [116] तरांण बालो कू”। पुरब का पैक लै कयो, “यां बन कू, हमारी हार जीत करनि का [117] द्यखलो [118], बस्तो मैं जाईवेर करना”।

रधो [119] हैबेर [120] हो जनि [121] बस्तो सुं जाना [122] फेटा [123]। बाटम् उनन करनि यक बुढिया स्वैनि (124) मिन्नो, कह्वैं लं बुढिया थैं कयो, “बलिगो। (125) तू हमारा लडें (126) द्यखिवेर परछाकरहे”। बुढिया लै कयो, “मेरा नाति गीरू भैमा बहुना सुं बन में जाइ रैक, वीकन ग्राटा (127) दोना सुं जांकु (128), पक्षा तुमारि लडै द्यखलो”। यतुक (129) कैबेर (130) बुढिया लै ही पैकान करनि लकडा का बोज समोत अपना कान (131) म राखिलिया (132), अर अपना नाति का सुख कै (133) जैबेर पौकन ग्राटा दिया।

जब हो पैक वांपर लडुना का जिजिया (134) तंयार हुनां लगा, थी बुढिया का नाति लै बुढिया, अर गीरू भंसा, अर हो पैक, अर मकडा को बैजो, अपना गांतो (135) क्वाख्लम धरिवेर अपना घर सुनि जाने सैक्यो (136)। वो तकै बडो जार को बयालो। (137) जागी, बुढिया को नाति दी आँधि (138) म उड़ी बेर यक यसी (139) ठोर (140) गय (141) कि जां (142) हो स्वैनियां वख्ल कुटनै

109 Drawing. 110 Obstructed. 111 More. 112 On, onward. 113 O.
 114 From. 115 Longing. 116 Who. 117 Who. 118 Will see. 119 Of
 one and same opinion. 120 Having become. 121 Persons. 122 Going.
 123 Commenced. 124 Woman. 125 O. 126 Duel, combat. 127 Bread.
 128 Am Going. 129 So much. 130 Having said. 131 Shoulder. 132 Took up,
 placed. 133 To. 134 For. 135 Lap or fold of a sheet. 136 Was going.
 97 Tempest. 138 High wind. 139 Bush. 140 Spot. 141 Reached. 142 Where.

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

आय, अपनूँ सूँड पानि लिना (62) सुं ताल म् खित (63), पानि नैमिलो त (64) थीच (65) म् औबेर, यक बडो भारि टुद्धाल (66) मारो (67), जैले [68] वी पैक कि नोन टुटिगे [69] ।

पैक कनि नोन भंग [70] कि बडि रोस [71] हठिगे [72], वी रोम म् छातो को सुंड थमै बेर [73] पक्हों का रनियां [74] पैक का आंगन मैं खितो दियो [75] । वो आंगन मज पैककि च्छली वी तक बखल [76] कुटनै [77] रैक्हि । छातो कनि अनकस्ते [78] जनावर यख्ति बेर वोकि डर का मार अपनि मा [79] थैं [80] देहोबेर भितर [81] नसोगे [82] । तब वीकि मा भेर [83] थैं [84], छातो यक अनकस्ते जनावर जानि, अपना दगाड़ियांन कनि द्यखुंन सुंणि 85) छाखल [86] म् धरोलिय । ये [87] पर्क्किन [88] वो दिन मैं पुरब का पैक लै बार बर्ष को बाट लहम्मै [89] ख्यपिवर [90] पर्क्किमा का पैक का बां [91] पहुंचा, वोकि [92] डिबलि [93] थिं [94] ख्वबर पुछो । च्छली लै कयो, “मेरा बाच्यू [95], बार बर्ष हैगई” [96], लकड़ा [97] ल्यूना [98] सुं मलो [99] भेल [100] म् गईं, वईं [101] जाव” । अर वो भेल को बाट बतैदिय [102] । तब पुरब का पैक बनसुं बाटा लगो न्होनैरये [103] । पर्क्किमा का पैक लगै सब बन का बड़ा बड़ा बोट [104] जड़ समोत [105] उखाड़िबेर [106] बडो भारी बोजो, यक भेल जसो, खूरा [107] मैं खरोबेर अपना घर सीं [108] थैनैं रक्षियो, बाट म् भेट हैगई । तब पुरब का पैक वोका पिक्काडि हैगयो, अर बोजो कनो पक्किल बटो

62 Take. 63 Plunged. 64 Then, on. 65 Anger. 66 Shriek. 67 Uttered 68 By which, from which. 69 Was broken, awoke. 70 Break. 71 Anger, wrath. 72 Arose 73 Having caught hold of. 74 Inhabitant. 75 Flung. 76 Mortar. 77 Beating, busking. 78 Strange, uncommon. 79 Mother. 80 To, from. 81 In. 82 Went. 83 Out. 84 Coming. 85 For. 86 Arm-pit, lap or fold of a sheet. 87 This. 88 After. 89 Minutes. 90 Having travelled. 91 Home, then. 92 His. 93 Daughter. 94 From, to. 95 Father. 96 Elapsed. 97 Fuel. 98 Bringing. 99 High. 100 Mountain. 101 Then. 102 Pointed out, shewed. 103 Went away, continued to go. 104 Tree. 105 Including, with. 106 Having pulled up. 107 Head. 108 To, for.

137 Temperate, 138 High wind, 139 Bush, 140 Spot, 141 Reached, 142 Whole
placed, 133 To, 134 Fox, 135 Lap or fold of a sheet, 136 Was going,
128 Am Going, 129 So much, 130 Having said, 131 Shoulder, 132 Took up,
123 Commeled, 124 Woman, 126 O, 126 Dual, combat, 127 Bread
one and same opinion, 120 Having become, 121 Person, 122 Going
114 From, 116 Longing, 116 Who, 117 Who, 118 Will see, 119 Of
109 Drawing, 110 Structured, 111 More, 112 On, onward, 113 O.

غیر (140) ای (141) فی (142) فی فی فی فی فی فی
فی فی، فی فی فی فی فی فی (138) فی فی فی فی فی (139)
فی فی فی فی فی (136) فی فی فی فی فی فی فی (137)
فی فی فی فی فی، فی فی فی فی (135) فی فی فی فی فی فی فی
فی فی فی فی فی، فی فی، فی
فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی
فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی

فی فی فی فی فی (132)، فی فی فی فی فی فی فی فی فی (133) فی فی
فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی فی (131) فی
فی
فی
فی
فی
فی
فی
فی
فی فی

فی
فی
فی
فی
فی
فی
فی
فی
فی فی

Bhabar (Kumauñ) dialect continued.

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

रैछन, अर यक स्यैनि का आंख भितर घा (143) का तिनक [144] जसा (145) बुमो पडो (146)। वी स्यैनि लै दुसरि थे' (147) कया, "बलिवै (148), म्याराख (149) आंख म् भाड़ को तिनक बुमो गङ्ग, गाड़ि दे"। दुसरो स्यैनि लै कया, "जब तु (150) उ (151) तिनका मैं कनि दिना को करार (152) करंके त गाड़िं दिलो"। पैलि (153) कि स्यैनि लै य (154) बात (155) कनि मानि लियो (156)। तब दुसरो स्यैनि लै तिनको, यनि (157), बुढ़िया को नाति, अर बुढ़िया, अर गीरु भैसा, लकड़ा को गढ़वो [158], अर उ हो ज्वोधा, गाड़ि बेर अपना खलेति [159] म् राखि लिया। येक (160) पछिल रात म् खलेति है गाड़ि बेर अपना खून (161) कनि दिखाया, खून ले कयो, "इन सबन कनि हमरा बिरालु [162] कै दिटे, उ सब बुकार्ह दालो (163)"। ये क्षिडन (164) द्याखिबेर अर सुनि हो जनि भड़ (165), अर बुढ़िया, अर बोको नाति, भैत डरिबेर कामन फँटा [166], अर सब आपू कै दुनियां की सब पराणो (167) है नानि [168] जानिबेर, पछतैबेर (169) हृत जाहृ [170] खोडा (171) पडीबेर [172], वी स्यैनि है [173] वीका खमस है पक्षा [174] कुड़ायो (175), अर अपना घर सु आया ।० अपना घर आईबेर यक यक (176) लै यो (177) सब बात अपना घरवालान (178) थैं, अर अपनी ढोक (179) बाल्लान (180) थैं, अर अपना मितुरूं (181) सु कयो।

सब जनिलै आपुं कनि फोको (182) क्षोटो (183) आदमो

143 Grass. 144 bit. 145 like. 146 Penetrated. 147 To. 148 O. 149 Mine. 150 Thou. 151 That. 152 Agreement, condition.. 153 Former. 154 This. 155 Condition. 156 Accepted. 157 Viz, that is. 158 Load. 159 Pocket. 160 Of this, this. 161 Husband. 162 Cat. 163 Will devour. 164 Conversation. 165 Heroes. 166 Began to tremble 167 Creatures, animals. 168 Least. 169 Having repented. 170 Having clapped hands. 171 Feet, legs. 172 Having prostrated. 173 From. 174 Hold. 175 Got rid. 176 Nach. 177 These. 178 Kinsmen. 179 Neighbourhood. 180 Residents of. 181 Relations. 182 Contemptible. 183 Least.

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

ममजिबेर इश्वर हङ्गनो (184) बिंत करो, अर कयो, “हे भग्वान (185)! तेरी संसार म् सबहैबेर (186) नानाकुँ”। येदुनियां में केबात को मिनाज (187) लकड़गाट (188) मैसजात (189) कनो नो (190) करनौं चैनौं (191), यकहै यक ठुलो (192) हु, यकहै यक नानांहु। परमेश्वर की रचना (193) में हम सब कोङा (194) को बराबर (195) हु [196]।

184 To. 185 God. 186 From. 187 Pride. 188 Fastidiousness. 189 Mankind.
190 Not. 191 Ought. 192 Greater, larger. 193 Creation. 194 Worms.
195 Like. 196 Are.

Transliteration of the Bhabar (Kumaun) dialect.

Bhábar (Kumaun) kí bolí.

Puraba ara Pachhima ká paikáñ kí bheṭa.

Yaka taka m dwí parakhyáta paika chhiya, yaka puraba ká kuñna m dusaro pachhima ká kuñna m rañchhiyá. Yaka ko nauñ sunní dúsaro jalí pákí rañchhiyo, yaka ká ghara hwai dúsaro ko kurho bára barsha ko báṭo chhiyo. Yaka dina puraka ká paika ká mana m yashi lahara uṭhi ki pachhon wálá paika ká taráṇa ki parachhiyá karannā chailñchha, ápaná ghara hwai shátu kí thaili libera, jatuka wi kani báṭa si shámala lágachhiyo, nasanain raya, dhupari jáñlai hitapain raya. Báṭa m wí kaiñ yaka barho lamaun chákalo ara gairo tála mila, wíhana wílai apanúñ khaniyán shatu khitidiya. Jaba shátu rujigaya taba u shátu syun páni khyai gaya, ara wí kákha lai yaka jangí rúkha muní segaya. Ye bicham wí najíka bana ká janáwara apani tħíka taka wíñ tála majá páni khánán sun áyá, dyakho ta tálam páni ko topo naiñ, sukhi raya. Taba dusarí tarapha páni ḫunana gaya, wí pachhinai yaka bana hárí lagai páni

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

pínā suṇ wí tálā maja áya, apanúñ súñda pánī liná suṇ tálam khita, pánī naimilo ta shocham aibera, yaka barhi bhári tūtyàla mārī, jaile wí paika ki nína tūtige.

Páiká kani nína bhaṅga kí barhi rísa uṭhige, wí rísam hātí ko sunḍa thamaiñbera pachchhon kà raniyāñ paika ká áṅgana maiñ khití diyo. Wí áṅgana maja paika ki chyalí wí taka wa᳚hala kuṭanai raichhi. Hátí kani anakaswai janáwara dyakhibera wí ki ḍara ká mára apani má thain̄ daurbíbera bhitera nasíge. Taba wíki má bhaira ai, hātí yaka anakaswe janáwara jánni, apaná dagárhíyáñna kani dyakhunna suṇni kwakhailam dhariliya. Ye pachhila wí dina maiñ puraba ká paika lai bára barsha ko báṭa lhammaiñ khyapibera pachchhimáñ ká paika ká wáñ pahuncho, wíki ḍibali thiñ khabara puchhí. Chyalí lai kayo, “merá bájyú, bára barsha hwaigaín, lakarhá lyúná suṇ malí bhelam gaín, waín jáwa.” Ara wí bhela ko báṭa batai diya. Taba puraba ko paika bana suṇ báṭá lagí nhoñnaiñ rayo. Pachchhimá ká paika lagai saba bana ká barhá barhá boṭa jarha samítā ukharhí bera barho bharí bojo, yaka bhela jaso, khwárá maiñ dharí bera apanà ghara sín aunaiñrachhiyo, báṭa m bheṭa hwaigaí. Taba puraba ko paika wíká pichhárhi hwaigayo, ara bojo kaní pachhila baṭí khainchí aṭakai diyo. Taba pachchhimá ká paika lai jání ta, aura jora lagáí bojo aghila khainchó, ara pachhila dyakhi kayo, “ara puraba ká jwodhá ! menle tero nauñ paili baṭí suní rákha chha, terà sāṅga bheṭa karaná ki bhauta manchhiyá chhí, ája milijáná lai barhí kļusí bhai-chha, aba tu ara men parachhyá kanúñ ki kwo tarāñna wálo chha.” Puraba ká paika lai kayo, “yán bana chha, hamáṛí hāra jíta kani kwa dyakhalo, bastí men jái bera karanlá.”

Radhyo hwaibera dwi jani bastí sun jáná phaiṭá. Báṭa

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

m unana kani yaka buḍhiyá syaiṇni milí, unhaun lai buḍhiyá thaīn̄ kayo, "baligo tú hamárà larhen̄ dyakhibera parachhyá karade." Buḍhiyá lai kayo, "mero náti gorú bhaiṇsá charúná sun̄ bana men̄ jairaučhha, wíkana rwáṭá díná sun̄ jaṇchhu, pachhà tumári larhaiṇ̄ dyakhalo. Yatuka kaibera buḍhiyá lai dwí paikána kani lakarhá kà boja samítā apaná káṇna m rakhi liyá, ara apaná náti ká mukha kain̄ jaibera wíkana rwáṭá diyá.

Jaba dwí paika wáṇ̄ para larhaná kà lijiyá tan्यára hunàn̄ lagá, wí buḍhiyá ká náti lai buḍhiyá, ara gorú bhaiṣá, ara dwí paika, ara lakarhá ko bojo, apaná gántí kwakhaila m dharibera apaná ghara sun̄ni jánaiṇ̄ rachhiyo. Wí takai barho jora ko bayálo lágó, buḍhiyá ko nátí wí ándhi m urhí bera yaka yasí ṭhaura gaya ki jāṇ̄ dwí syaiṇniyán̄ wakhala kuṭanai raichhina, ara yaka syaiṇniká áṅkha bhitera ghá ko tinaka jaso ghusí parho. Wí syaiṇni lai dusari then̄ kayo, "baliwai, myárá áṅkham jhárha ko tinaka ghusí gachhia, gárhi de." Dusarí syaiṇni lai kaya, "Jaba tu u tinaká maiṇ̄ kani diná ko karára karaṇchhai ṭa gárhin̄ dínlo." Pain̄li ki syaiṇni lai ye báta kani māni liyo. Taba dusarí syaiṇni lai tinako, yani, buḍhiyá ko náti, ara buḍhiyá, ara gorú bhaiṇsá, lakarhá ko gadhwawo, ara u dwí jwodhá, gárhibera apaná khaletim rákhiliyá. Yeka pachhila ráta m khaleti hai gárhibera apaná khwaina kani dikhayá, khwaina le kayo, "ina sabana kani hamará birálu kain̄ dide, u saba bukáí jálo." Ye kwirhana dyakhibera ara sun̄ni dwí jani bharha, ara buḍhiyá, ara wíko náti, bhauta ḫaribera káman̄ phaiṭá, ara saba ápū keṇ̄ duniyán̄ ká saba parání hai nánoṇ̄ jánibera, pachhatai bera, hāta jorhí gworhá parhíbera, wí syaiṇni hai wíká khasama hai pallá chhurháyo, ara apaná ghara sun̄ áyà. Apaná ghara áibera yaka yaka lai yon̄ saba báta apaná ghara wálána then̄, ara apaní dhíka wálána thaīn̄, ara apaná miturúṇ̄ sun̄ kayo.

Saba jani lai ápuṇ̄ kani phíko chhoṭo ádamí samají bera Ishwara húṇní binti kari, ara kayo, "He Bhagwána!"

Bhabar (Kurnaun) dialect continued

terí sansára m saba hwaibera náná chhuñ." Ye duniyáñ
men ke báta ko mijája lakarhyáṭa maiñsa játa kaní ní
karanaun chainaun, yaka hwai yaka tħulo chha, yaka hwai
yaka nánon ehha. Parameshwāra kí rachaná men hama
saba kírhá kí barábara chhú.

•¤The End.¤•

